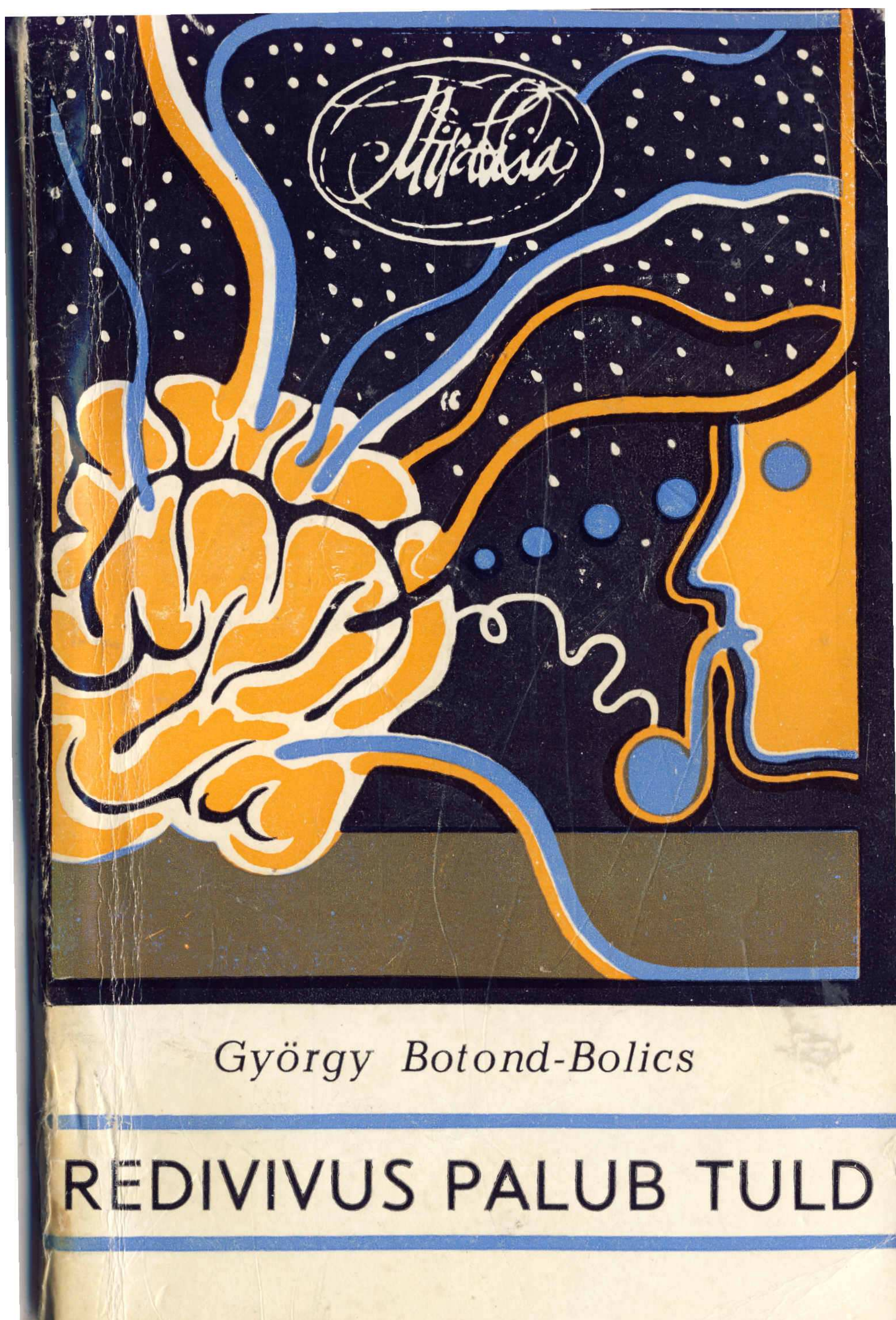

György Botond-Bolics_REDIVIVUS PALUB TULD

tõlkinud Tiiu Kokla

Kirjastus «Eesti Raamat» Tallinn 1975
Originaali tiitel-Budapest, 1969

B 70304--6J8
M9õTü67i^- W—75

1975

1.

TUUL paiskas raskeid vihmapiisku rabinal vastu aknaklaasi. Istungitesaali kuubikukujulise valgetest, roosadest ja helesinistest tõrukestest koosneva valgusti kohal loigles harunevate pasmastena sigaretisuits seintesse monteeritud kliimaseadeldise ventilatsiooniavade poole.

Pika nõupidamislaua ümber olid kõik kohad hõivatud. Tuhatoosid olid lõputu koosoleku kestel suitsukonisid kuhjaga täis saanud, tuhk ja klaasidest mahaloksunud vesi moodustas segunedes peegelläikelisel lauaplaadil hall-räämaseid laike. Näod olid räsitud nagu triikimata pesu.

Vastukäivad arvamused kruvisid nõupidamise õhkkonda üha pinevamaks. Ainult koosoleku juhataja professor Maron, Bioküberneetika Instituudi direktor, säilitas kõigutamatu rahu. Reipalt särasid tema pruunid silmad valgete kulmupuhmaste all. Kord puhkas nende pilk seinast seina ulatuva akenderivi taga puude märjast nõretaval lehestikul, kord uuris mõtlikult nõupidamisest osavõtjate nägusid. Mõnda aega näis ta otsekui meelega vältivat laua keskele paigutatud isemoodi kujuga läbipaistvat anumat vaatamast. Ent just selle ümber siin tundide viisi vaidlus käiski.

«Marsi-ekspeditsioon, . mis sattus ligi kolmekümne meetri paksuse liivakihi all peituvatele linnavaremetele, saatis selle leiu Maale, märkides järgmist: kõik viitab sellele, et Marsi kunagised elanikud on kõnealust anumat respektive selle sisu erilise hoolikusega säilitanud...» kuulis professor Maron taas doktor Bertalani juba tüütuseni korratud sõnu. Põgus muie sugenes ta suunurkadesse, kui ta märkas, kui suure jõupingutusega mahasurutud ärritus väreles bioküberneetiku hääles, kes oli kannatust kaotamas. Ta naaldus tagasi, laskis ühe käe vabalt tooli seljatoe taha rippu, teise käe nimetissõrmega aga koputas kindlas taktis kõlatult vastu lauaserva.

3

«Ekspeditsiooni kosmoarheoloogide andmetel elasid Marsil ligikaudu kaheksasada tuhat aastat tagasi erakordselt arenenud tehnilise kultuuriga olendid,» jätkas Bertalan. Ta lükkas tooli tagasi, tõusis püsti ja asetas oma tugeva soonilise käe anumale. «Tänapäeval me juba teame, et... Aga kahju sellele rohkem sõnu kulutada. Neil olid säärased vahendid ja säärased teadmised, et nendega võrreldes on meie mistahes tehnikaalased või vaimse loomingu saavutused alles õige-õige primitiivsed...»

«Teie arvates niisiis on see käsnataoline aines seal anumas ilma igasuguse kahtluseta ühe igiammu elanud mar-sielaniku meile tundmatul meetodil konserveeritud aju?» katkestas kellegi vaiksel häälel esitatud küsimus Ber-talani. Kõigi pilgud pöördusid küsija suunas. See oli doktor Galli, instituudi armastatud «Doktor». Tema ümara, heatahtliku näo nahk oli elastselt pingul, üksnes silmade ümber oli siginenud kortse. Paksud mustade raamidega prillid tegid selle väikest kasvu mehe kuidagi veel väheldasemaks. Oli üldiselt teada, et peale arstipraksise tegeleb ta kirglikult inimese aju ja elektronarvutite iseloomulikku sarnasust uuriva teadusharuga, erialases keeles informat-sioonipsühholoogiaga.

Toon, millega see küsimus esitati, ei olnud agressiivne, kummatigi sisaldas see midagi, mis otsekohe reetis, et pineva õhkkonna põhjustajad olid tegelikult Bertalan ja Galli. Teadmiste jõust, teadmishimust lummatud uurija ja iga inimelu eest vastutust tundev arst olid teinud transferatsioonikomisjoni istungist tehnokraatia ja humanismi kokkupõrke areeni.

«Te eksite, doktor... see, mida ma ütlesin, ei ole minu isiklik arvamus, vaid bioküberneetikute väljaspool kahtlusi olev konstateering,» pöördus Bertalan Galli poole.

Arsti näos ei liikunud ükski lihas. Endiselt vaiksel, kuid otsustaval häälel esitas ta uue küsimuse:

«Kas ka see on nende konstateering, et kunagise marsi-elaniku ajurakud sisaldavad mälupilte, täpsemalt mälupiltide kujul talletunud konkreetset informatsiooni?»

«Jah.»

«Teie omakorda peate usutavaks, et ühel teisel planeedil kaheksasada tuhat aastat tagasi elanud mõistatusliku olendi, antud juhul marsielaniku informatsiooni saab siirdada elava maise inimese ajju?»

Bertalan võttis käe anumalt ja pöördus nüüd otse Galli poole. Tema laitmatu lõikega ülikond, hoolikalt talitsetud

4

liigutused ja sõnad, mis olid suunatud Gallile, tegelikult aga olid mõeldud kõigile nõupidamisest osavõtjaile — kõik see ühtekokku maalis kõrvalseisja silme ette pildi edule pürgivast, võidukate sõnaduellidega harjunud inimesest. Aga need, kes ka arsti tundsid, teadsid, millist vägevat jõudu kätkeb endas Galli vaikne hääl, tema malbe näo tasakaalukas rahu.

«Memotransferatsioon on lõplikult lahendatud probleem!» Bertalan vaatas külma üleolekuga Gallist mööda. «Mina ja minu uurijaterühm oleme aju ja ajurakkudes talletunud mälupiltide konserveerimise probleemi lahendanud ja ma olen juba mitmel puhul tõestanud, et neuronites kätkeva informatsioonimaterjali transfereeri-mine— kuivõrd aju oli surma saabudes intaktne — on teostatav. Tänapäeval ei leidu enam spetsialisti, kes minu meetodit ei tunneks või ei oleks kursis mälupiltide siirdamisseadeldise, transferaatori tööprintsiipidega...»

Bertalan läks pikal sammul ümber laua ja jäi Galli ette seisma:

«Just nimelt teie olete see, kes närviarstina hoiab tänini kontrolli all minu poolt transfereeritud isendeid. Minu teada pole te veel mitte ühegi juures võinud täheldada kahjulikke muudatusi. Ilmselt tänu sellele asjaolule ei ole te seni ei siin, transferatsioonikomisjonis, ega ka mujal minu sellesuunalise uurimistöö ja katsete kohta kahtlusi avaldanud.»

Galli ei liigutanud, ainult üks silmakulm kerkis kõrgemale:

«Surnud ajust elava inimese ajju informatsiooni üle kanda, et sellega kellegi informatsioonipagasit säilitada — võimalusega elava inimese kogu mõttemaailma muuta... see on kasulik, antud juhul võib-olla isegi vajalik,» ütles arst otsekui endamisi. Alles kui ta oli vaikinud, pöördus ta enda ees seisva uhke, kõrge kogu poole. Ka ise püsti tõustes ta jätkas: «Surnu ei kaota sellega enam midagi, kui teie masin ta aju tühjendab, elav aga võidab, kuna pääseb ligi millelegi niisugusele, mida ta muidu saavutaks ainult ränga vaimse tööga, või vahest ei saavutaks iialgi.»

«Niisiis, käesoleval juhul.. .»

«Käesoleval juhul ärge viidake kogemustele ja tulemustele, ärge tõmmake paralleele!» lõikas Galli Ber-talanil sõna suust. «Seni sooritatud transferatsioonide puhul oli meil vähemasti ligikaudu teada, kui suurt informatsioonihulka transfereeritava isendi aju on suuteline vastu võtma ja millist informatsiooni me temasse istutame.

5

Ka seda teadsime, mida sisaldas doonori aju... Ent mis peitub marsiajus? Kas biokeemikud oskavad ka selle vastust anda? Ja kui mitte, siis — vabandage võrdluse pärast —, siis tahate teie meid, transferatsioonikomisjoni liikmeid, tõmmata säärasesse hasartmängu, kus te ei tunne ei oma vastase ega ka omaenese kaarte.»

Bertalan oli vaidlustes karastatud mees ja hea taktil Ta teadis, et oli kaotusseisus. Ootavalt temale suunatud pilkude ristfuli teda ei häirinud, aga tal oli raske tõtt vahtida Galliga, kes teda kangekaelselt silmadega puuris.

Mõnda aega valitses vaikus, oli kuulda ainult vaibuv vihmahoo pehmelt tihenevat sabinat. Kaugel lõi välk ja viivu pärast uhas kume mürin vastu pakse aknaklaase. Umbes laua keskkohas tõusis käsi püsti. Noor energilise moega, pronkspruuniks päevitunud näoga mees soovis sõna, Maron tegi lubava žesti: palun!

«Doktor Gallil tuleks arvestada, kui ääretult oluline võib inimkonnale olla, et marsiaju — ütleme tema vaimne sisu — saab kõigi ühisvaraks. Bertalani memotransferatsiooni abil saaksime oma käsutusse informatsiooni...»

«... mis võib hävitada või teha vaimselt sandiks katse jäneseks oleva inimese!» lõpetas Galli lause.

«Saage ometi ükskord aru, doktor, et minu ettepanek on praeguses olukorras ainus reaalne tee,» asus Bertalaii uuele rünnakule. «Üksnes memotransferatsiooni abil saame tungida teise planeedi peaaegu miljon aastat taga elanud asukate saladuslikku maailma.»

Galli tahtis vastata, aga Ravin, äsjane sõnavõtja, ei olnud oma mõtteavaldusega veel lõpul:

«Nagu te teate, võtsin ma isiklikult viimasest Marsi-ekspeditsioonist osa, ja juhuslikult kujunes nii, et just mina leidsin ja tõin kaasa selle konserveeritud aju sisaldava nõu. Me leidsime selles kivide alla mattunud rusude linnas ka masinaid, niisuguseid masinaid, mida me mitte ainult ei oska käsitseda, vaid mille otstarvetki me ilmselt ei suuda ära mõistatada, kuni me mingil viisil ei avasta, mis peitub selle aju ja teiste samal kombel konserveeritud, veel kohapeal olevate ajude neuronites. Niisiis ma olen kindel, et seal, kust ma selle anuma leidsin, võib varemeta all leiduda veel palju teisigi sellesarnaseid. Suurem osa on tõenäoliselt varingu all purunenud, kuid pole kahtlust, et vähemasti mõned anumad peavad olema terveks jäänud Kui transferatsioon õnnestub, võime lühikese aja jooksu kõik Maale üle tuua.»

Nüüd juhtus, mida veel kunagi varem polnud juhtunud:

6

Bertalan kaotas hetkeks enesevalitsuse ja purskas raevukalt arstile näkku:

«Mis te norite?! Kuulsite, mida Ravin rääkis! ... Kas te pole võimeline käsitama panuse suurust? Mis loeb siin ühe inimese tervis või isegi elu, kui transferatsioon tõepoolest peaks äparduma? Sajad ja sajad teadlased, uurijad, astronaudid riskivad päevast päeva oma eluga, et rikastada meie teadmisi — miks te tahate takistada mind sooritamast seda ääretult paljutõotavat transferatsiooni?»

Seepeale puhkes torm. Mõned kargasid püsti, karjuti läbisegi, žestikuleeriti, üksnes professor Maron, see pisut karune, kuid sümpaatne ja tark vana teadlane jäi rahulikuks. Ta laskis neil tahtmist mööda vaielda; pigemini silmitses ta neid, kes olid istuma jäänud ega olnud oma arvamust avaldanud, vaid näisid endamisi aru pidavat.

Möödusid minutid.

Kui lärm muutus juba väljakannatamatuks ja ägedushoos kord siin, kord seal hakkasid lendama mõtlematult rasked märkused, katsus Maron korda luua. Keegi ei kuulanud teda. Hetke kõhelnud, tõstis ta tühja klaasi ja hakkas sellega üha kõvemini vastu lauda koputama. Ka see ei aidanud. Siis tõstis ta klaasi kõrgele ja virutas vastu lauaplaati. Klirin tegi oma töö: kõigi näod pöördusid korraga Maroni poole.

«Ühe asja te olete unustanud! ... Nimelt enne kui transferatsioonikomisjon oma otsuse langetab, tuleb selgeks teha, kas üldse leidub kedagi, kes oleks nõus doktor Ber-talani katsest osa võtma? Kas on üldse inimest, kes vabatahtlikult oleks valmis end marsielanikuks transfereerida laskma?»

Bertalani tühja koha kõrval oleval toolil istus Litta Gere, inimaju vastuvõtuvõime, mälu mahu tehnilise mõõte-aparaadi konstrueerimisega tegeleva töörühma juhataja. Tema laitmatult valgel töökitlil ei leidunud ainsatki kortsu; markantset, veetlevalt kaunist nägu piiravad lühikeseks lõigatud mustad juuksed, sinised silmad ja kitlikaelusele keeratud helesinine siidkrae moodustasid suurepärase harmoonia.

Kaugemal, teisel pool laua lõpus istus Bertalani lähemaid töökaaslasi biokeemik Imre Parrag, toetudes mõlema küünarnukiga lauale. Ta oli hiilgava erialase ettevalmistusega mees, kuid veidi hädine, ilma enesekindluseta ja kippus teiste kõrval varju jääma. Juuksed silmadel, sõrmedel ja kitlil mitmesuguste kemikaalide jäljed — juba niisuguse välimusega erines ta küllaltki silmatorkavalt

7

muudest koosolijatest. Transferatsioonikomisjoni koosseisu kuulus ta kui mälupiltide konserveerimise meetodi väljatöötaja ning ajurakkudes mõtlemistegevuse kestel toimuvate keemiliste protsesside hea tundja.

Parragil oli hambus lühike inglise piip. Nagu tavaliselt, ei olnud tal ka nüüd tikke ega tulemasinat. Iga kord, kui piip kustus, kobas ta ikka ja uuesti oma taskud läbi ja palus siis kord ühe, kord teise lauanaabri poole pöördudes rohkete vabanduste saatel tuld. Kui siis tubakas piibus hõõguma lõi, kääris ta ilmse naudinguga, kogu tähelepanu tupruvatele suitsupilvedele koondades, vargsi laua all püksisääre üles, ja seni kuni piip tossas, kratsis ennastunustavalt jalasäärt.

Maroni küsimust kuuldes heitis Bertalan kergelt ettepoole kummardudes Parragile tähendusrikka pilgu. Nende pilgud kohtusid. Parrag noogutas hädiselt naeratades, seejärel tõstis käe ning katsus taas ägenenud häältesegadikust üle karjuda:

«Mina võtaksin rõõmuga enda peale katsejänese osa, ükskõik mis tagajärjed transferatsioonil minu suhtes ka ei oleks!»

Ravin vaatas varjamatu tunnustusega, kuigi pisut üllatunult veidrikust biokeemikut, kellega ta nädalaid koos oli töötanud, kuni tundmatu koostisega vedelikus puhkava lõdva, sültja massi kohta lõpuks kindlaks tehti, et see ei saa olla muud kui ühe kõrgema astme elusolendi bioloogilisest aspektist täiesti terve ning intaktne aju. Nende ühise töö kestel oli ta Parragit tundma õppinud kui võrdlemisi kinnist, erakordselt tagasihoidlikku inimest, kes ei püüdnud tähelepanu äratada, ei oodanud oma ennastsalgava töö ega ka saavutatud tulemuste eest mingit tunnustust. Oma ülesandeid täitis ta Bertalani näpunäidete kohaselt ning täpselt tema soove järgides. Ilma ainsagi kaebeta võis ta töötada kas või kaks päeva ühtejärge oma laboratooriumi töölaua tagant liikumata. Võis juhtuda, et Bertalani käsul alustas ta sada korda üht ja sama katset või analüüsis mingit keemilist protsessi, ja tal ei tulnud pähegi kiidelda, kui oli õnnestunud mõni probleem lahendada omal jõul, oma kontseptsiooni kohaselt.

Maroni pilk peatus hetkeks Parragil, kuid ta ei reetnud millegagi, kas ta on vabatahtlikku avaldust arvesse võtnud. Suurivaevu taas korra jalule seadnud, märkis ta kerge irooniavarjundiga:

«Ma oletan muidugi, et doktor Bertalan tahab eelkõige meie instituudile head nime teha, kui ta äratab ellu marsielaniku,

8

kes ligi miljon aastat hiljem inimese kujul jätkaks samast, kus ta surres lõpetas... Kas peaksime marslasel laskma surnust üles tõusta?»

Ta naeris vaikselt ja vangutas tükk aega järelemõtlikult pead. Siis, hoopis muutunud toonil, otsekui jätkates pikka mõttekäiku, rääkis ta edasi:

«Olend, kes alustas võõra planeedi elanikuna ja jätkab sadu tuhandeid aastaid hiljem inimesena oma elu... Kas lõpuks säärasel kombel saab teoks maapealse inimese esimene kohtumine ühe teise taevakeha asukaga?»

Vahepeal oli Bertalan pikal pehmel sammul uuesti ümber laua tulnud ja oma kohale tagasi istunud. Kui Maron lõpetas, ootas ta veel paar sekundit ja pöördus siis professori poole:

«Ma ootan otsust, härra professor!» Ta oli jälle rahulik, külmavereline ning täis enesekindlust, tema hääl kõlas nõudlikult.

«Jaa... teil on õigus, doktor Bertalan, lõppude lõpuks peame otsustama,» möönis Maron. «Panen küsimuse tavakohaselt avalikule hääletusele. Niisiis - palun transferatsioonikomisjoni liikmeil hääletada. Kes arvab, et see tõepoolest erandlik ning samas täiesti kaheldava tulemusega transferatsioon on lubatav, palun käsi tõsta.»

Nõupidamislaua ümber istus neliteist inimest, kuid ainult kolm kätt, siis viivitamisi ka veel neljas, Ravini käsi, kerkisid üles.

«Tähendab ainult kolleegid Tibor Bertalan, Litta Gere, Imre Parrag ja Ravin hääletavad transferatsiooni läbiviimise poolt,» tegi kindlaks Maron. Siis, Bertalani poole vaadates, andis ta käeliigutusega mõista, et sellega on vaidlus lõppenud.

«Ma pole selle otsusega rahul!» lõi Bertalan pea kuklasse. «Transferatsioonikomisjon ei ole veel kõige kõrgem instants!»

«Loomulikult on teil õigus tervishoiuministrile apellatsioon esitada, see on meile kõigile teada. Antud juhul aga palun teid eeskirjast mööda minnes esitada oma apellatsioon mitte

minu kaudu, vaid vahetult meie juhtivale organile. Miks ma seda palun? Vastus on lihtne: ka mina ise olen marsiaju transfereerimise vastu! Sellepärast ma ei taha, et doktor Bertalanile jääks mulje, nagu ma võiksin ametlikul teel avanevat võimalust ära kasutades lõpliku otsuse langetamist mõjustada.»

Maron tõusis püsti, kummardas kuidagi raugalikult ja hakkas ukse poole minema. Ainult siis takerdus ta samm

9

pisut kui ta kuulis Ravini veidi ülearu häälekalt pool-naljaks, pooltõsiselt Bertalanilt küsivat:

«Õelge, härra professor, kas te juhtumisi ka mind katsejäneseks võtaksite? Vannun, et oleksin meeleldi nõus ülestõusnud marslase osa etendama!»

2.

BERTALANI jumekas täidlane nägu oli selle paari päeva jooksul kõhnunud ning kahvatuks muutunud. Kadunud oli tema iroonilis-üleolev muie, silmalaud olid magamatusest punased ning tursunud, suu ümber olid siginenud sügavad vaod. Juuksed, mida ta muidu kandis siledalt tahapoole kammitult ning alati hoolikalt pügatuna, olid nüüd salkus ja kummalise värvinguga. Valdavas osas oli pea juba hall, tükati sekka pruuni või musta. See kontrast ühtekokku mõjus nii nagu valgel lõuendil musta värvi sisse kastetud pintsliga tehtud sigrimigri. Igast tema liigutusest oli tunda, millist jõupingutust talle maksis näida loomulik ning tasakaalukas.

Maron istus oma kirjutuslaua taga. Raske vanamoelise mööbli, paljude aparaatide, mitmesuguste riistade, värvilisest plastmassist mudelite, rullikeeratud ja laiali-laotatud jooniste vahel leidus instituudi direktori kabinetis vaevalt jalatäis ruumi.

Õhtune tuul lehvitas lahtisest rõduaknast sisse jahedat õhku. Maron tõusis ja astus ukse alla.

Viivuks ilmus nähtavale kuu, jäädes ebakindlalt ühe pöörislehelise papli latva õõtsuma. Maron seisatas ukseavas ja vaatas hõbedases valguses kümblevasse parki. Ta näis nagu unustanud olevat, et ta pole üksi. Kabinetis, seina najal seisvale tahvlile kinnitatud keerulise lülitusskeemi ees seisid kaks inimest, kes ootasid, et ta insener Kelemeni, bioküberneetiliste masinate ja katseriistade osakonna ühe sektori noore juhataja idee kohta arvamust avaldaks — idee kohta, mis tohutu töö järel oli võtnud üha kindlamaid piirjooni.

Tuul käristas pilvedesse lõhe ja kõrgelt vilkusid üksikud tähed.

Tollel pisikesel punakal valguspunktil on inimesed, kes võib-olla just praegu kaevavad liiva alt välja uusi marsielaniku säilmeid, mõtles Maron. Ja ei puudunud palju, et a oleks valjusti öelnud: «Aga ma arvan, et juba see üksainus on enam kui palju...» Ta neelas keelele kippuvad sõnad siiski alla, pani rõduukse kinni ja tuli pilla-palla vedelevate esemete vahel teed otsides ka ise tahvli

10

ette. Ühel pool Bertalan, teisel Kelemen — nende kahe laiaõlgse, turske mehe vahel tundus vana porfessori väheldane, kühmus seljaga kogu päris ära kaduvat.

«Kolleeg Kelemen on niisiis veendunud, et tema konstrueeritud aparaat suudab kogu inimajju talletunud mälupiltidest teha täpsed koopiad, neid süstematiseeritult piiramatu aja vältel säilitada ja neid helis või kirjas peegeldada, seega sissesöödetud informatsiooni reprodutseerida?»

«Jah, härra professor, just seda aparaat võimaldab,» vastas Kelemen otsustavalt ning astus tahvlile lähemale. Ta sõrmed libisesid lülitusskeemil siia-sinna: «Siia, repro-boti mäluplokki saab paigutada peaaegu kakskümmend miljardit molekulaartransistorit. Mälupilte produtseeriva aju üksikute neuronite ja üksikute trarisistorite vahel peab kontakti see eriline adapter: ajurakkudest tulevad impulsid kantakse üle ning fikseeritakse samas rakkudega sünkroonsetes transistorites.»

«Kuidas oleks võimalik sel kombel üleviidud informatsiooni aparaadilt tagasi saada?» küsis Maron.

«Selektor otsib käsu peale välja eelnevalt automaatselt koodinumbriga varustatud, mälupiltidest koosneva informatsiooni, väljastusplokk aga — olenevalt informatsiooni

iseloomust — nii-öelda mängib selle helis või kirjas tagasi, vajaduse korral koguni mõlemas vormis korraga, ühesõnaga reprodutseerib...»

«Teostamatu fantasmagooria!» lõikas vahele Bertalan vasturääkimist mittesallival toonil. «Inimaju informatsiooni suudab ainult teine elav aju vastu võtta ning talletada. Aju ja aju vahel võib masin, nagu näiteks minu memotransferaator, ainult vahendaja funktsiooni täita.»

Maron silmitses mõne hetke sõnatult ägedasti žestiku-leerivat Bertalani. Kui ta siis rääkima hakkas, kõlas ta hääles jutustaja noot, otsekui minevikku esile manades.

«See oli ammu, doktor Bertalan, kui te esmakordselt oma memotransferatsiooni-ideega minu juurde tulite ... Kas mäletate veel meie tookordset jutuajamist? Andsin siis teie fantaasiale vaba voli ja aitasin teoks teha seda reprobotist palju fantastilisemana tunduvat projekti.»

Ta pani käe Kelemenile õlale ja jätkas:

«Reprobot ei ole minu arvates fantasmagooria. Pean Kelemeni mõttekäiku loogiliseks ja tema ettepanekut põhjendatuks. Miks peaksin nüüd tema suhtes kitsarinnaliseni olema kui omal ajal teie suhtes? Marsiaju probleem viitab selgesti tõsiasjale, et transferaatori kõrval oleksime juba algusest peale pidanud palju rohkem tähelepanu pühen-

11

dama reprobotile! Kas teile, doktor Bertalan, ei tundu samuti?»

Maroni küsimus viis Bertalani kitsikusse. Ta astus tahvlile ligemale, vaatas veel kord skeemi üksikuid osi ja küsis viimaks pärast pikemat vaikust:

«Ja kuidas kolleeg Kelemeni masin... Kuidas te teda nimetasitegi?» pöördus ta läbinähtavalt teeseldud hajameelsusega inseneri poole.

«Reprobot. Mälupilte kopeeriv automaat, reprodutsee-riv robot... Siit ka tema nimi: reprobot. Tema eelis memo-transferaatoriga võrreldes on see, et — piltlikult öeldes — ta ei tühjenda aju, vaid valmistab ainult koopiaid üksikutes neuronites sisalduvaist mälupiltidest. Reproboti abil on seega võimalik ka elava inimese informatsioonivaru salvestada, ilma et doonor transferatsiooni läbi kahju kannataks.»

«Ja kuidas teeb reprobot maapealse inimese jaoks arusaadavaks, mis peitub konserveeritud marsiajus?»

«Täpselt niisamuti, kuidas teie memotransferatsiooniga näiteks ainult ungari keelt rääkinud surnu mälupilte ainult jaapani keelt oskaja ajju siirdate.»

«Meie, inimesed, vahendame oma mõtteid kõnes, sõnade abil. Kas teile, kolleeg Kelemen, on teada, kuidas vahendasid omavahel mõtteid marsielanikud?»

«Kui esimene reprobot on marsiaju mälupildid kopeerinud, saan kohe teie küsimusele vastata,» vastas Kelemen enesekindlalt.

«Ja millal... Kui pikka aega teie arvates see «kohe» võiks võtta?»

«Ma ütlesin juba: niipea kui esimene reprobot on tootmisse antud.»

«Millal see võiks olla reaalne?»

Varjamatult pilklik toon oli suunatud insenerile.

Maron suutis siiski õigel ajal ähvardava kokkupõrke pareerida:

«Kui ma õigesti mäletan, maadlesime me memotrans-feraatoriga oma kümme aastat, enne kui see temale pandud lootusi õigustas. Võib olla, et ka Kelemen vajab sama palju või vahest enamgi aega selleks, et oma kavatsusi ellu viia.»

Bertalani hääl kumises õõnsalt, kui ta lausus:

«Seega siis kümneks, kahe- või kolmekümneks aastaks, võib-olla koguni igaveseks jääb saladuseks, mida me memotransferatsiooniga kas või homme võiksime teada saada...»

12

«Võib-olla küll... ja kui siiski mitte?» küsis. Maron, joonistades sõrmega õhku tohutu küsimärgi. «Vaadake, Bertalan, ma ütlen teile üldjoontes, mis on minu arvamus: ma pean võimatuks, et inimaju saaks vastu võtta ühe kõrgema, tõenäoliselt nii konstitutsioonilt kui bioloogiliselt läbinisti erineva elusolendi aju mälupilte. Sellepärast on lubamatult suur risk võtta endale selles eksperimendis ükskõik missugune osa. Jah, just: eksperimendis... sest teilgi

tuleb tunnistada, et siin pole tegemist enam lihtsa transferatsiooniga, vaid täiesti küsitavate tagajärgedega eksperimendiga! Kas võib säärastel asjaoludel inimese elu kaalule panna?»

Bertalan oli väga kahvatu, ta huuled liikusid, kuid ei toonud kuuldavale häältki. Korraga pöördus ta kannalt ringi ja läks ukse poole. Käsi juba lingil, jättis ta järsult hüvasti:

«On juba hilja, ja laboratooriumis oodatakse mind. Nägemiseni, härra professor!»

Kui uks Bertalani järel oli kinni langenud, vajus Maron tugitooli ja kutsus käeviipega tahvli ees seisva Kelemeni enda juurde.

«Ärge võtke Bertalani käitumist südamesse, armas Kelemen. Ta on alati niisugune olnud ja niisuguseks ta jääb. .. Et unustas järjekordselt teiega hüvasti jätta? Ärge tehke väljagi! Mitte temast, mitte tema heaksarvamisest, vaid ainuüksi insener Kelemenist oleneb, kas, ja kui, siis millal meil on olemas reprobot.»

Ta tõusis püsti, läks rõduukse juurde ja lükkas uksepooled pärani lahti.

«Peame meiegi tasapisi kojumineku .. »

Maron jättis lause lõpetamata. Direktori kabinet asetses instituuti ümbritseva pargi ühe kõrvalväljapääsu vastas, väravast mitte kaugemal kui paar tosinat meetrit.

«Tulge siia!» hõikas Maron sammu võrra taganedes summutatult Kelemeni. «Vaadake, kui ruttu Bertalan laboratooriumis on lõpetanud. Just praegu istub autosse. Ta nagu polekski üksi... Kas te näete, kes istub tema kõrval?»

«Härra professor vist ei tea, et doktor Bertalan toob igal hommikul ja viib pärast tööd autoga koju oma kõige lähema ning kõige meelepärasema töökaaslase?» vastas insener pilku sinnapoole heitmata.

«Litta Gere?»

«Jaa, Litta. Ainsa, kelle vastu Bertalan on alati viisakas hing otsekohene, ainsa, kes võib igal ajal tema tuppa astuda.»

13

«Mistõttu kolleegid teda muidugi eriti ei armasta...»

«Peale selle, mida ma mainisin, ei tea ma Littast kuigi palju. Meeldiv kolleeg, teeb kõik naljad kaasa, on sõbralik, abivalmis ... ainult et nimetatud asjaolu tõttu hoiavad Bertalani alluvad temast pisut eemale. Arvan, see on ka arusaadav.»

Maron kõndis ruumis edasi-tagasi, puudutas kord siin, kord seal mõnd asja, asetas mõne riista või joonise teisele lauale ja jäi siis Kelemeni ette seisma.

«Tõepoolest, õhtu on käes mis käes. Läki ka meie koju... Jätke oma projektid praegu minu kätte, ma tahan kogu idee veel kord põhjalikult läbi mäluda.»

«Veel üks asi, härra professor!» lausus Kelemen pärast lühikest kõhklust. «Kas te peate minu plaani teostatavaks või näete selles ainult uut võimalust, millest — võib-olla — ükskord midagi võib kujuneda?»

Maron toetas mõlemad käed tooli seljatoele ja Keleme-nile otse silma vaadates vastas vaikselt:

«Pole põrmugi tähtis, mida mina või keegi teine täna reprobotist arvame. Teie ise peate sellesse uskuma! ... Uskuge ka siis, kui see ebaõnnestub, kui sada korda äpar-dub ja sada korda uuesti tuleb kõike alustada. Laske oma kujutlustel vabalt lennata! Teaduse vallas annab külv üksnes siis head saaki, kui teadmised ja fantaasia teineteist leiavad. Passige ainult peale, et te ei lase end eksiteele meelitada, ei töös ega ka plaanitsemistes ärge kunagi ületage piiri, mis eraldab võimalikku meie tänaste teadmiste järgi võimatust. Seemne olete juba külvanud ... See on hea seeme, ja ka pinnas on hea! Kui vastu peate, kogute ühel heal päeval rikkaliku saagi!»

3.

SEINAD ja lagi piklikus ruumis olid kaetud valgete plast-massplaatidega. Ka põrand oli valge, ainult aknaid kattis must ruloo. Ümberringi seinte ääres aparaadid, seintel juhtimiskilbid nuppude, klahvide, lülituskangidega, lülitite kohal punased, rohelised, sinised ja kollased lambikesed. Keset põrandat metall jalgadega valge laud, sellel inimese-suurune ning

enam-vähem inimesekujuline, muumia sarka meenutav läbipaistev kuppel. Selle kohal rippuvast hõbedasest operatsioonilambist kiirgas külma valgust.
Kupli pea oli ühendatud kiivritaolise seadmega, millest jämedad juhtmekimbud viisid peaaegu laeni ulatuva, ebatavaliselt suure ekraaniga ostsilloskoobi juurde.
Eemal nurgas instrumentidele määratud rataslauakesel
14
seisis anum, mille Ravin oli Marsilt rusudelinnast leidnud. Praegu oli ta tühi, sisaldades vaid kollakat läbipaistvat konserveerimisvedelikku.
Bertalan tõmbas ostsilloskoobiga varustatud aparaadi väikesest sahtlitaolisest õõnest välja laboratooriumi klaas-vaagnale asetatud marsiaju. Jälgides ekraani ümbritsevate mõõteriistade osutite võnkumist, kontrollis ta veel kord kas vaagnal sültjalt väriseva ajumassi külge kinnitatud elektroodid registreerivad ajuvoolusid. Samal ajal kontrollis Litta Gere vastava riistaga üksteise järel transferatsiooniseadeldise juurde kuuluvate aparaatide funktsioneerimist.
Ühe aparaadi esiplaat oli maha võetud, selle ees, poolest kerest aparaadi sees, seisis Kormos, Bertalani transferatsiooniseadeldise tehnilise personali mehi, ja õiendas juhtmepundardega ühendatud tuhandete üksikosade kallal. Väikest kasvu kõhetul elektrotehnikul oli seljas kõrini kinnine töökittel, mille taskud olid tuubil täis igasugu tööriistu, traate ja tagavaraosi.
«Mis on? Leidsite' vea kätte?» astus Bertalan Kormosi juurde, olles marsiaju aparaati tagasi pannud.
«Jah, kohe olen valmis. Pean ainult veel ühe kondensaatori transferkiivris välja vahetama,» osutas Kormos kruvikeerajaga iseäraliku krunnina väljaulatuvale mehhanismile läbipaistva kupli tagatipus.
Bertalan noogutas ja läks siis ruumi teises otsas töötava Litta juurde.
«Kas pole ohtlik, et ka Kormos teab, milleks me valmistume?» küsis Litta tasa, vaevu huuli liigutades. Tema silmad ahenesid, kui ta nägi, kuis Bertalani põlevat sigarit hoidev käsi värises. Sigari otsast siugles peenike suitsuuss üles liikumatusse õhku ning joonistas seinte valendavale taustale suurendatult käe närvilise võbina.
Kormos oli sügaval aparaadi sisemuses tööga ametis. Bertalan vajutas sigari tuhatoosi ja embas Littat kiire liigutusega.
«Ära karda, kallim! Kormos on minu mees, ma olen kindel, et ta suu peab.»
Tasase naksatusega avanes uks. Sisse astus Parrag, pehmete taldadega kingad jalas. Ettevaatlikult laskis ta lingi üles, ja märgates Bertalani, ruttas otsejoones sinnapoole. Ta nägi veel lohakam välja kui tavaliselt. Habe oli teist päeva ajamata, särginööbid olid lahti, jättes paljaks karvase rinna ja väikese amuleti, mis tal peenikese kuldketi otsas kaelas rippus.
15

«Mitte kuskil hingelistki!» ütles ta, vaadates esmalt naeratades Litta, siis Bertalani otsa. Kpneldes liigutas keel piipu laiade, veidi etteulatuvate hammaste vahel üles-alla. «Käisin ka peavärava juures ära. Väravavaht tukub rahulikult oma ubrikus, ilmselt on kindel, et kõik on juba ammu koju läinud.»
«Kas vaatasite ka aias ringi? Ega transferlabori või minu kabineti akendest valgust ei paista?»
«Mitte kübetki,» raputas Parrag pead. Ta tõmbas ühe tooli istumise alla ja koukis püksitaskust esile kulunud, vanamoelise tubakakoti. Oma laia pöidlaga toppis ta tükkhaaval jämedat tumepruuni tubakat piibukahasse. Tõmbas paar mahvi, niisama, kuivalt, ja hakkas uuesti taskutes kobama.
«Pagana pihta! ... Jälle pole mul tikku.»
«Palun,» pakkus Litta oma tulemasinat.
«Tänan... aga kui teil juhtuks tikku olema, võtaksin parema meelega tikust.»
Bertalan tõi kiire liigutusega esile täis tikutoosi ja surus Parragile pihku.
«Esimesel lasen teil palka tõsta, aga lisa saate mitte rahas, vaid tikkudes!» nöökas ta Parragit ja jätkas siis tõsinedes: «Nagu ma näen, ei närveeri te põrmugi. See rõõmustab mind.»

Parrag pani keskendunud asjalikkusega piibu põlema, ja alles kui ta suust-ninast esimesi suitsupilvi välja pahvis, küsis ta vastuse asemel Litta poole pöördudes:
«Millal ma süsti saan? Teie loodetavasti ise teete selle?»
«Ja muidugi, mina ... me ei saa ometi Gallit kutsuda! Ärge kartke, mul on selles asjas juba sadade koerte ja kassidega põhjalik praktika,» naljatas Litta. «Kui ma ainult teaksin, kui kaua Kormos veel selle parandamisega jän-dab...»
Transferatsioonilaboratooriumil oli kaks ust, millest üks viis koridori, teine Bertalani kabinetti. Koridoriukse kohal olev suur elektrikell näitas kolmveerand kümme.
«Hiljemalt kell kümme peame transferatsiooniga alustama, muidu võime kergesti ajahätta jääda,» lausus Bertalan kärsitult. «Kestab vähemalt kuus, või vahest koguni kaheksa tundi, kuni me kõigega valmis oleme. Vaatan, kui kaugel Kormos omadega on.»
Rikkega aparaat oli juba töökorras. Kormos oli trans-feratsioonikiivris kondensaatori välja vahetanud ja monteeris parajasti kiivrit kupli külge. Märgates pehmel kummipõrandal
16
käratult lähenevaid kolleege, ajas ta end sirgu:
«Valmis. Kõik töötab laitmatult. Kui ka teised aparaadid on korras, võime alustada.»
«Viimaks ometi! . .. Heitke lauale pikali ja pange ometi lõpuks oma neetud piip ära,» kiirustas Bertalan Parragit, kes nokitses oma piibu kallal, mis silmanähtavalt ei tahtnud põleda. Bertalan avas transferatsioonikupli, Kormos aitas kangete liigutustega keemikul laua peale ronida.
Litta seisis juba ootel, süstal käes. Niipea kui Parrag oli vahtkummipolstriga kupli all ennast välja sirutanud, tõmbas Bertalan kummivoolikuga tal sooned kinni ja Litta tegi süsti.
Samal ajal kui Litta ja Bertalan mitmesuguseid elufunktsioone — vererõhku, südametegevust, pulssi, hinga-missagedust — mõõtvaid riistu Parragi rinnale, käsivartele ja jalgadele kinnitasid, ühendas Kormos transferatsiooni-kiivri tundlaelemendid marsiaju külge kleebitud elektroo-didega.
«Vererõhk sada kuuskümmend, pulss üheksakümmend neli,» nentis Bertalan. Tema kohta haruldase sõbralikkusega patsutas ta Parragi põske: «Ühesõnaga siiski mitte nii rahulik, kui ennast näitate... Noh, pole viga, kõik funktsioonid on siiski olukorda arvestades ilusasti lubatud piirides. Paari minuti pärast süst mõjub, te jääte magama, ja silmapilkselt on kõik näidud jälle normaalseisus.»
Parrag naeratas vaevumärgatavalt, siis sulges silmad. Hingamine muutus ühtlaseks, keha lõdvestus. Kui Bertalan hetke pärast ühe silmalau üles tõstis, ei reageerinud pupill enam valgusele.
«Alustame kohe!» andis ta Kormosile märku. Ta hääl oli kähe, kulmud tõmblesid, nagu kord-korralt väikesi nõela-torkeid saades. Hoolikalt asetas ta transferatsioonikiivri Parragile pähe, nii et ainult keemiku nina ja suu vabaks jäid.
«Lülitage sisse hapnikudosaator ja ekstraktor!» juhendas ta Kormosit. Kui hapnik voolikus tasase sihinaga voolama hakkas, laskis ta kupli alla ja kruvis kinni. Parrag magas nüüd otsekui klaaskirstus sügavat und.
Bertalan heitis pilgu seinakellale.
«Kümme kolmkümmend kaheksa ... Võib transferaatori sisse lülitada.»
Kormos astus lülituskilbi juurde ja vajutas ühe kangi alla. Voolutransformaatori vaikne surin tegi valitseva vaikuse veelgi enam tajutavaks.
17
Parragi huuled väratasid, ta näis hetkeks otsekui ärkavat Üle ta näo jooksid kerged tõmblused, mis kandus" üle ka kehale, siis lõid ajuvoolusid mõõtvate riistade osutid järsult kõikuma ning hakkasid skaalal metsikult tantsima. Signaallambid põlesid erakordselt eredalt, ükski vilkunud ega surnud välja. See tähendas, et kõik ap raadid töötasid eeskujulikult.
Bertalan keeras transferaatorile selja ja astus Liti juurde. Nende pilgud kohtusid. Litta tõstis pikkamisi käe ja osutas Parragile, öeldes:
«Praegu astub ta tundmatusse... Magab, ja me ei tea millesse ta ärkab.»

Marsiajust Parragi ajusse kanduvad ajuvoolud, tuu kaasa miljardites ja miljardites neuronites talletunu mälupilte, joonistasid smaragdrohelise valgusega transfe raatori ekraanile ennenägematu kujuga lainete pildi.

4.

BERTALANI kabinetis põles ainult kirjutuslaualamp kuigi ka see oli rätikuga kinni kaetud, et valgus ei häiriks Ühes pehmes tugitoolis poollamakil tukkus Kormos; jala oli ta tõstnud madalale diivanilauale, lõdvalt allarippuva käed tegid mõnikord poolunes õõtsuvaid liigutusi, justkui kiigutaks neid tuul.

Litta oli endale kahest kokkulükatud sügavast tugitoo list aseme teinud ja end sinna kägarasse tõmmanud. Tem lühikeseks lõigatud mustad sakris jõhvjuuksed langesi padja asemel pea alla keeratud vihmamantlile. Lauakesel lebav kange unerohu tuub andis mõista, miks ta suutis sel ärevusest laetud ööl nii raskesti magada.

Ruumil, nagu transferlaborilgi, oli kaks ust: üks avanes Bertalani uurimissektori suurde töösaali, teine vahetult laborisse. Viimane oli pärani lahti, ukseava kumas tuhmilt poolhämaruses.

Valitses vaikus. Magajate nahin sulas, ühte kapi otsa seatud ventilaatori monotoonse surinaga.

Teises toas nagises tool, kostsid sammud, siis ilmus ukseavasse Bertalan. Tal oli valge kittel tumeda ülikonna peale tõmmatud, kahvatu nägu mõjus tumepruunide prillide juures veelgi kahvatumana. Künnisel ta seisatas ja silmitses tükk aega Littat. Põgus naeratus virvendas läbi ta väsinud, uneraskete silmade.

Kikivarvul läks ta Kormosi juurde ja pani käe tehniku õlale. See virgus otsemaid. Bertalan andis sõrmega märku enda järel laborisse tulla.

18

5.

KORMOS sulges vaikselt enda taga valge villase riidega polsterdatud ukse ja ruttas otsejoones transferatsiooni-kupli juurde. Tahtis midagi öelda, aga Bertalan jõudis temast ette:

«Marsiajus on veel palju ajupilte,» osutas ta ühele riistale. «Ma ei tea, annavad neuronid aeglasemalt oma sisu ära kui meie ajurakud või on neuronites sisalduv mälupiltide hulk erakordselt suur... Praegu on kell kolm,» — ta heitis pilgu seinakellale — «minu arvestuse järgi kella viieks, poole kuueks jõuame transferatsiooniga lõpule.»

Kupli all lamas Parrag, sirgelt nagu surnu. Ainult rinnakorvi rütmiline kerkimine-vajumine tunnistas, et ta elab. Üle transferaatori ekraani libises endiselt kapriissete, kord laugjate, kord teravalt ülesviskuvate lainetena lakkamatult voolav, võõrast maailmast pärit olendi informat-siooniaines.

«Heitke teie nüüd tunniks-paariks puhkama, küll mina seniks valvan,» pakkus Kormos.

«Sellepärast ma teid äratasingi. Mis siin salata, olen pisut väsinud, Parragi äratamiseks aga on mul vaja selget pead. Tukastan natuke. .. Kui te märkate, et vahepeal marsiajust tulevate ajuvoolude kõver muutub korrapärasemaks või hoopis katkeliseks, äratage mind kohe.»

Rahutult visklev lainekõver ostsilloskoobi ekraanil ergas silmipimestavalt. See köitis Bertalani pilku nagu magnet rauapuru. Vastu tahtmist jättis ta Parragi marsiajuga üksi, kummatigi pidi ta oma jõudu säästma. Kaks päeva polnud ta enam silmatäitki maganud.

Kui uks tema järel sulgus, kontrollis Kormos järgemööda mõõteriistad üle. Parragile langes osaks üksnes põgus pilk. Mehhanismid töötasid laitmatult, Kormosit aga huvitas peaasjalikult ainult see.

Kormos tõmbas raske pöördtugitooli transferaatori ette, otsis pingikese jalgade alla, seadis väikesele lauale sigaretid, tikud ja tuhatoosi käeulatusse ja vajus siis mõnusasti tooli rüppe. Aparaatide surin oli kõrvadele otsekui hällilaul.

«Ma ei vastuta, et ma lõpuni ärkvel püsin,» pomises ta poolihääli.. Pani siis sigareti põlema ja otsustas, et süütab selle otsast kohe järgmise, tõmbab nii-öelda ketti, kuni ta siin laboris üksipäini on.

19

6.

TIHEDATE troppidena tulvas hommikusel töö alguse tun-1 nii inimesi instituudi lahtisest peaväravast sisse. Noored ja vanad, tagasihoidlikult või hästi riides, autode kui ka bussidega saabujad, tõtlikul sammul ja mugavalt lonkijad kuhjusid sissekäigu ees ummisjärjekorda, et seespool väravat jälle laiali pudeneda peahoone ning seda ümbritsevas suures pargis pealtnäha juhuslike, tegelikult aga üpriski läbimõeldult paiknevate büroohoonete, laboratooriumide ja töökodade vahel.

Kaugel tagapool kerkis hiiglasliku hüüumärgina kahvatusinise taeva poole katseteks kasutatava aatomireaktori korsten; alles madalal olev, parajasti veel mägede harjal turniv päike värvis ses rahutus hommikuvalguses ebareaalselt kõrgena ning sihvakana näiva korstna tumepunaseks.

Peasissekäigu vastas teisel pool teed oli parkimisplats mitmesajale autole. Siiagi sigines üha autosid juurde, kiiresti täitusid asfaldile joonistatud, üksikutele parkijatele määratud viltused nelinurgad.

Väikesest helehallist spordiautost hüppas välja insener Kelemen. Kõik tema autos säras, juba kaugelt oli näha, kuivõrd peremees oma sõidukit armastab ning tema eest hoolitseb.

Valvur ootas juba väravas Kelemeni.

«Härra professor laseb paluda. Laseb teatada, et läheksite otsekohe tema juurde...»

Kelemen oli üllatunud. Kõik teadsid, et Maron saabub hommikuti enamasti kõige esimesena, samuti aga oli teada, et kella üheksani, poole kümneni ta kedagi vastu ei võta, et sel ajal vaatab ta läbi oma posti, dikteerib kirju ja koostab päevakava.

Kelemen vaatas valvurile otsa, nagu ootaks ta sellelt seletust, miks Maron teda kutsub, ja kiirustas siis inimsummast läbi trügides mustast marmortrepist üles.

Vaevalt oli ta direktsioonibüroo juurde viivasse pikka koridori keeranud, kui leidis end juba professoriga -vastamisi.

«Tulge, tulge... mul tuli suurepärane idee! Ehitage reprobotisse peale kirjutusseadme ja kõlarite ka kuvar, tähendab ka kineskoop. Äkki õnnestub marsiaju neuronites olevaid mälupilte ka visuaalselt elustada?!»

Maron oli unustanud, et oli lasknud Kelemeni õigupoolest oma kabinetti kutsuda: ta krapsas inseneril käealt kinni ja hakkas sealsamas otsemaid seletama, kuidas ta seda lahendust ette kujutab. Nad ei märganud, aga poleks

20

ka suuremat hoolinud, kui oleksid teadnud, et ühe paokil ukse taga Bertalan nende kõnelust pingsalt pealt kuulab.

Bertalani nägu oli kaame, peaaegu hall. Silmade ümber mustendasid tumedad rõngad, habe oli ajamata. Ta seisis veidi ebakindlalt, imelikult kumaras. Nüüd kuulatas ta juba teadlikult, kuigi poleks olnud millegi poolest silmatorkav, kui ta oleks koridori astunud ja Maroni ning tema kaaslase juurde läinud. Nood olid kõike ümbritsevat unustades süvenenud arutlusse pilti vahendavas reprobotis peituvate tohutute võimaluste üle.

«Oluliselt pole selles midagi uut, mida ma soovitan,» ütles parajasti Maron ja tegi õhus kokkupigistatud sõrmedega liigutusi, nagu joonistaks ta nähtamatu kriidiga nähtamatule tahvlile. «Pidevalt saabuvad ajuvoolud lahutame lühikesteks impulssideks, mis ilmnevad siis kineskoobi ekraanil mustade, võimalik, et ka värviliste punkt-tidena. Seda ma muidugi ei tea ennustada, missuguse pildi need punktikesed ühtekokku võivad anda, aga midagi nad tingimata näitavad.»

Kelemen naeratas.

«Härra professor manitses viimati, et plaanitsemisel ei tohi kunagi ületada piiri, mis eraldab võimalikku võimatust, teostatavat teostamatust...»

«Ma poleks oma mõttega lagedale tulnud, kui ma ei aimaks selles teostamise võimalust.» ,

«Minagi usun sellesse... Idee realiseerimiseks aga vajaksin ma uusi, ka sellel erialal kodus kaastöölisi.»

«Abiväest ei jää puudu. .. millestki ei jää teil puudu, selle eest kannan isiklikult hoolt. Aga oodake, mu poeg, just praegu tuleb mulle meelde! Ravin käis minu juures: oli juba reprobotist kuulnud. Kuigi ta nõupidamisel hääletas doktor Bertalani poolt, tähendab memotransferatsiooni poolt, on ta ihust ja hingest valmis teid abistama. Ma saan temast aru... tema asemel oleksin võib-olla ka ise nõupidamisel eksperimendi poolt olnud. Doktor Galli argumendid aga olid teda lõpuks veennud, ja nüüd on tema ainus soov kõigi oma teadmistega tööle kaasa aidata, seda kiirendada.»

Nad olid jõudnud direktorikabineti juurde ja Maron jäi seisma.

«Ma jään ootama teilt kõige lähemal ajal täpset ning üksikasjalikku nimekirja selle kohta, mida te vajate, et jätkata tööd kiirendatud korras. Loobuge liigsest tagasihoidlikkusest, kuid ärge laske ennast ka ära hellitada!»

21

manitses vana professor heatahtlikult naeratades Kelmeni ja astus siis sekretariaadi uksest sisse.

Kelemen tõttas kärmel sammul laia trepi poole ja jooksis siis kaks astet korraga võttes üles viimasele korrusele välja, kus asetses reproboti konstruktsiooni detaile projekteerivate konstruktorite ja biotehnikute tööruum.

Bertalan astus koridori ja lahkus peahoonest ühe aeda avaneva tagaukse kaudu.

Läänekaares ääristasid silmapiiri rääbakad seepiakarw äikesepilvetordid, alt välkusid vastu puhtaks uhutud, külma helgiga majakatused. Jõe lai hõbelint paistis siit mäe otsast nii sile ja läikiv, nagu voolaks elavhõbe nende kaunijooneliste sildade all.

Oma kabinetis leidis Bertalan Litta end juba ootamas.

«Rääkisid Maroniga?»

«Ei,» raputas Bertalan pead. «Vana oli juba koridoris oli Kelemenil trepi juures vastas ja nad hakkasid kohe reprobotist rääkima. Tõmbusin kähku ühte tühja tuppa . . õnneks ei pannud nad mind tähele.»

Litta taganes mõne sammu ja mõõtis Bertalani kriitilise pilguga.

«Sul oli tõepoolest õnne, et nad sind tähele ei pannud,» nentis ta. «Niisuguse välimusega ei või sa Maroni ette ilmuda. Toon sulle kohe teise kitli, seniks aja habe ära ja pese nägu puhtaks.»

Pardel surises veel Bertalani käes, kui Litta puhta kitliga tagasi jõudis.

«Kähku, kähku!» kiirustas ta Bertalani. «Kui viimaks keegi juhtub teisest uksest transferlaborisse minema . . .»

«Keerasin selle lukku ja jätsin võtme sissepoole ette,» rahustas Bertalan Littat.

Külma vette kastetud käsnaga hõõrus ta põhjalikult nägu, kuivatas rätikuga hästi ära ja vahetas siis kitli.

«Enne kui ma Maroni juurde lähen, vaadakem veel korraks transferlaboris ringi,» kutsus ta Littat. «Ehk oleme midagi kahe silma vahele jätnud ...»

7.

BERTALAN istus kolmejalgsel taburetil tühja transferatsioonikupli kõrval.

«Kell oli täpselt kolmveerand seitse, kui ma uksest sisse astusin,» meenutas ta niisugusel häälel, nagu dikteeriks ta stenografistile teksti protokolli kandmiseks. Parema kae pöidla ja nimetissõrmega surus ta silmadele.

22

Litta suutis vaid vaevu end valitseda. Peopesad allapoole, oli ta sõrmed vaheliti põiminud ja kõigutas neid enda ees.

Läbi suletud akende piimklaasist ruutude sissetungiv päikesevalgus heitis kaike, teravaid varje seintele ja põrandale, kus transferaatori ees maas lamas surnult

Kormos.

Võib-olla oli see tema viimane kramplik liigutus, millega ta ühe jala oli nii kõrgele rebinud, et põlv puudutas peaaegu lõuga. Kõrini kinnine valge kittel tõstis veelgi enam esile tema moondunud grimassiks tardunud näo lillat värvust.

«Kormos lamas sealsamas ja sessamas asendis kui praegu,» jätkas Bertalan. «Kuppel oli avatud, kiiver aga lebas purunenult Kormosi kõrval põrandal.»

«Kuhu võis kaduda Parrag? Ja mis põhjustas Kormosi surma?» küsis Litta, juba teab kui mitmendat korda.

Bertalan tõstis pea ja vastas kuiva, käskiva häälega:

«Sina tead kõigest täpselt nii palju, kui mina sulle olen öelnud. Kormos parandas üht aparaati... Seda seal, millel pole esiplaati ees. Seejuures puudutas ta kogemata mingit pinge all olevat detaili... Elektrilöök surmas ta! Vasaku käe seljal on selgesti näha kõrgepingevoolust saadud põletushaavu . .. Vaata ette, sa ei tohi ka kogemata Kormosit puudutada, nõnda on ta just õiges asendis. Mitte kellelegi ei jää kahtlust, et tegemist on õnnetusega.»

«Nüüd aga pead juba tõepoolest surmajuhtumist Maronile teatama!»

«See paar minutit ei loe midagi, peale sinu ei tea sellest ju keegi. Õnnetus võis juhtuda ka viis minutit tagasi... Vaatame veel kord kõik põhjalikult järele, et transferat-sioonist ei oleks jälgegi leida. Katkine kiiver vii minu tuppa ja pane kappi luku taha. Pean selle ilma abita,, üksi ära parandama. . . Esialgu pole mul aimugi, kuidas see ilma tähelepanu äratamata võiks õnnestuda.»

«Sa mõtled kõigele, ainult mitte Parragile! ... Kuhu ta kadus? Mis temast sai?»

«Tean sama vähe kui sina. Varem või hiljem ilmub ta välja ja siis vaatame, mis temaga peale hakata.»

«Üksnes tema võis Kormosi tappa...»

«Vaatasin laiba läbi, nii kuidas oskasin. Ei midagi... Või vähemasti siis veel ei olnud tema juures märgata vigastuse, haava või löögi jälge. Kui ma pakun oletust, et ta on saanud surmava elektrilöögi, ei kahtle mu sõnades keegi.»

23

Bertalan vaatas laboris ringi ja läks siis marsiajuanuma juurde.

«Ka selle peame oma kohale tagasi toimetama, enne kui uudis Kormosi surmast levib .. . Aga sa vaata! Mis on juhtunud transferatsiooni kestel ajuga? Tema erikaal oi enne suurem kui konserveerimisvedeliku oma, ta lasus nõu põhjas. Nüüd aga õõtsub ta otse pinna piiril!»

«Võib-olla on tegemist keemilise muutusega, mida põhjustas võib-olla see, et ta polnud öö otsa oma vedeliku sees. Küll ta varsti end uuesti täis imeb ja jälle alla vajub.)

«Kui nii oleks, oleksid biokeemikud juba uurimiskäigus selle kindlaks teinud ja minulgi oleks see teada... Ükskõik, praegu pole aega niisuguse asja üle pead murda Siin on seifi võti — mine ees ja tee lahti, aga ära tõmb£ uksi enda järel kinni. Ühtekokku ainult mõned sammuc mööda koridori... loodan, et jõuan kellestki märkamatult pärale!»

Transferlabori kõrval, kaks ust edasi, oli ruum, kus kahel pool piki seinu seisid reas teraskapid. Siin säilitati neid erilisi materjale, mida üksnes Maroni loal võis katseteks kasutada. See oli niinimetatud terastuba.

Kõik olenes sellest, kas astub mõni kustki uksest välja, hetkel, mil Bertalan, raske anum süles, parajasti koridoris viibib.

Neil oli õnne. Nad asetasid marsiaju oma kohale ja ruttasid siis transferlaborisse tagasi.

«Kui saaksid selle nüüd märkamatult Maroni kirjutus-laualaekasse sokutada! ...» ütles Litta erutusest katkeval häälel Bertalanile, andes talle marsiajuseifi võtme. Bertalan lõi käega:

«See ka mõni mure! Kui tema juurde lähen, panen sobival silmapilgul lihtsalt laua peale. .. hajameelne, nagu ta on, ei pane ta päevade viisi tähele, et võti vedeleb laual. Siis ükskord paneb ära, ja tal ei tule meeldegi, et ta ise pole seda mingil põhjusel välja võtnud.»

Litta seisis uksepiidale naaldudes, pea veidi viltu, vasaku käe pihk ümber kaela. Ta jälgis Bertalani, kuidas see närviliselt laboris edasi-tagasi kõndis, otsekui püüdes end rahustada, et kõik on oma kohal, et miski ei reeda öist ettevõtmist. Korraga ta seisatas:

«Ei saa olla muud võimalust... marsiajuga pidi transferatsiooni kestel midagi toimuma, sellepärast tema erikaal muutus. Ja kui teda seetõttu nüüd uuesti uuritakse, tuleb välja, et aju mateerias, tema struktuuris on toimunud muutus. Hakatakse otsima muutuse põhjust,

hakatakse ajuvoolusid mõõtma, neuronite laengut mõõtma, ja tehakse kindlaks, et aju on tühi, ei sisalda enam mälupilte.. .

«Sellega oleksid pidanud ette arvestama!»

«Arvestasingi! Aga ma ei osanud arvata, et Parrag kaob kui tina tuhka ja mitte mina pole esimene, kes teda pärast ärkamist näeb ja temaga räägib,» laotas Bertalan nõutult käsi. Siis jätkas ta mornilt: «Kui transferatsioon on õnnestunud, ei tee küll keegi enam etteheiteid.., või äärmisel juhul vangutavad mõned pead. Mis aga siis teha, kui marsiaju mälupiltide ülekanne on vastu minu ootusi Parragit siiski kahjustanud?!»

«Sa ütlesid, et tunni-poolteise pärast lülitad transferaa-tori välja, et äratame Parragi üles ja uurime ta läbi... Miks sa nii ei teinud? Käisid mulle peale, et võtaksin unerohtu, ja jätsid mind magama. Oleksin ma üleval olnud, poleks ma mingil juhul lubanud ilma vahepealse kontrol-limiseta marsiaju täit informatsioonihulka Parragile üle kanda.»

«Riistad ei registreerinud mingit ebareeglipärasust, mille pärast pidanuks transferatsiooni katkestama...»

Bertalan kergitas kulme ja jäi tühjal, mittemidaginägeval pilgul õhku vahtima. Siis libises ta vaade surnule. Liikumatud käed puhkasid lõdvalt, sõrmed veidi kõveras, põrandal, paremast käest mõne sentimeetri kaugusel lebas kruvikeeraja.

Litta pilk järgis tahtmatult Bertalani oma. Tema kahvatust näost eraldusid teravalt punaseks värvitud huuled ja tumedad silmaalused. Harjunud liigutusega muljus ta sõrmi, nagu tahaks ta luid läbi kombata.

Pikkamisi pöördus Bertalan ümber ja hakkas venival sammul ukse poole minema:

«Nüüd tuleb tõepoolest Maroni juurde minna. Kormosi surma ei või kauem varjata... Ole minu toas ja ära kedagi transferlaborisse lase. Kui mind vahepeal peaks otsitama, ütle, et olen Maroni juures ja tulen kohe tagasi.»

8.

KUI politsei kohale jõudis, ootasid Maron ja Galli juba transferatsioonilaboratooriumis kohapealseks järelevaatuseks väljasaadetud juurdlusohvitseri ning politseiarsti.

«Telkes,» esitles esimene end lühidalt ja osutas siis enda järel sisseastuvale mehele: «Doktor Demeter, politseiarst.»

Kahekesi koos olid nad koomiline paar. Telkesi turske, muskliline kuju paistis tugevasti taljesse lõigatud sportlikus sakos peaaegu sihvakas; nurgelises peas köitis kohe

25

esimesel hetkel tähelepanu tema erksate sinihallide silmade läbitungiv pilk, mis vaikus uudishimulikult kohevate, karedate kulmupuhmaste alt. Õhukesed huuled ja kongus kotkanina andsid näole karmi ilme. Politseiarst oli erakordselt pikk ja kõhn, halvalõikeline ülikond rippus seljas õige kohmakalt. Ta piklik kondine nägu jäi ka rääkides jäigaks ning läbitungimatuks, alaliselt paokil huuled hõredate heledate vurrude all lasksid paista nikotiinist kollaseid hambaid.

Arst pani oma tasku käest ja kükitas surnu kõrvale maha. Ka Galli astus ligemale; ta oli Kormosi juba läbi vaadanud, ei olnud aga muud võinud kindlaks teha, kui et surm oli saabunud viimase kahe-kolme tunni jooksul.

«Teie arvates millal õnnetusjuhtum võis aset leida?» küsis Demeter püsti tõustes.

«Tõenäoliselt varasel hommikutunnil, aga millal just, seda ei oska ma öelda,» vastas Bertalan. «Eile õhtupoolikul avastasin, et seadeldises on kusagil tõrge. Andsin Kormo-sile korralduse rike üles otsida ja kõrvaldada. Hommikul, ma arvan, alustas ta tööd juba siis, kui veel kedagi ei olnud majas.»

«Valvur peab teadma, mis kell Kormos instituuti tuli,» tegi Telkes Bertalanile kuiva märkuse.

«Kormos elas instituudi territooriumil teenistuskorteris. Ta oli kirglikult oma erialasse kiindunud, enam kui üks kord on juhtunud, et ta nokitses öö otsa mõne aparaadi kallal. Kui ta mõnikord harva linnas käis, siis tavaliselt ainult sisseoste tegemas.»

«Naine? Lapsed?»

«Ta elas üksi, kedagi lähedast tal ei olnud.»
«Mis teie arvates õnnetuse võis põhjustada?»
«Tõenäoliselt puudutas ta kogemata mingit kõrgepingega töötavat detaili ja sai surmava löögi. Nimelt kui ma ta leidsin, oli transferaator voolu all.»
«Vasakul käeseljal on kaks põletushaava,» ütles ootamatult vahele politseiarst. Bertalan ei saanud aru, kas see ütlus pidi tema arvamust aktsepteerima või oli see ainult tõsiasja nentimine.
Telkes kõndis ruumis edasi-tagasi, vaatas kõike, nagu tahaks ta täpselt mällu vajutada, mida näeb. Lõpuks jäi ta surnukeha juurde seisma.
«Kormos niisiis tundis läbi ja lõhki kogu seadeldist?» pöördus ta Bertalani poole.
«Loomulikult,» noogutas Bertalan. «Ta oli suurepärase ettevalmistusega tehnik ja on algusest peale minuga koos
26
töötanud. Transferaatoril on mitugi säärast mehhanismi, mis ta ise on valmistanud.»
«Kui te talle käsu andsite rike kõrvaldada, kas ta ei kaevanud halva enesetunde või liigse väsimuse üle või panite ise juhtumisi midagi niisugust tema juures tähele?»
«Ei!» raputas Bertalan otsustavalt pead. «Ta soostus hea meelega, lubades, kui vähegi võimalik, hommikuks töö alguseks kõik korda teha. See võis olla umbes kella poole üheksa paiku, kui mulle meenus, et Kormos pole veel ette kandnud, milles asi oli ja kas ta on rikke parandanud. Siis tulin transferlaborisse vaatama, kuidas seadeldisega on. Leidsin eest selle, mida te siin näete,» ütles ta ja tegi käega laias kaares žesti.
«Kahjuks pole enam midagi teha ...» vastas Telkes tahtmatu õlakehitusega. Ta oli sääraste asjadega harjunud, oli näinud hulganisti õnnetuid surmajuhtumeid. «Kust ma võiksin telefoni leida? Tahan korraldada, et surnukeha võimalikult kiiresti ära viidaks.»
Kuni Telkes Bertalani toast telefoniga rääkis, jättis politseiarst juuresolijatega hüvasti ja läks doktor Galli saatel vaheuksest suurde saali. Peagi jõudsid Telkes ja Maron neile järele. Professori muidu nii naeratavad silmad olid nüüd tuhmid ning väsinud. Selja taga tihedalt ristatud kätega ta otsekui aitas end käigul sirge hoida. Vaiksel häälel vastas ta Telkesi üksikutele küsimustele, kes aegajalt seisatas, külgmist taskut pungitava paksu märkmiku välja võttis ja midagi üles kirjutas.

9.

BERTALAN ja Litta jäid omavahele. Taevasse olid roomanud tihedad hallid pilved, põhjapoolne tuba mähkus päevasesse sompus hämarusse. Seljaga kirjutuslauale tugedes vabises Litta kogu kehast, nagu raputaksid teda külmavärinad. Mitte üksi Parragi kadumine, ka kiiresti ning ilmselt pealiskaudselt sooritatud läbivaatus tegid teda rahutuks. Kas tõesti suutsid Bertalani nimi, tema autoriteet ja esitatud küsimustele antud loogilised vastused Telkesit ja politseiarsti jäägitult veenda? Kas ei uuritagi lähemalt Kormosi surmaga seotud asjaolusid?
Ta katsus kujutleda, mida ta ise Bertalani olukorras teeks. Ent ta ei suutnud midagi mõistlikku välja mõelda ses segadikus, millega eelolevad sündmused ning esmajoones Parragi väljailmumine ähvardasid.
Ons keemik üldse veel elus? Kui jaa, siis kus ta on, mida ta teeb, mis temast on saanud? Tal oli nüüd selge, et ta oli teinud saatusliku vea, mitte
27
püüdes takistada keeluvastaselt, salajas läbiviidud transferatsiooni.
Bertalan seisis uksel, käsi ikka veel lingil, nagu ta Maroni ja kaaskonna järel ukse oli sulgenud. Ta nägu oli, jäik, otsekui vahast valatud, see ei ilmutanud ei hirmu ega ka ärevust.
Viimaks laskis ta lingist lahti ja pöördus transferlabori lahtise ukse poole. Paistis, nagu oleks ta sootuks unustanud, et ei viibi üksi. Ta silus sõrmedega läbi juuste, kobas siis taskus etüü järele, võttis sealt sigari ning pani masinliku liigutusega suhu. Sigarit süütamata läks ta transfer-laborisse. Litta järgnes talle.

Õhk laboris oli sumbunud. Kui transferatsiooniseadeldis vooluvõrgust välja lülitati, lülitus välja ka ventilatsioon, aknad aga olid suletud.

Bertalan läks joonelt ühe akna juurde, et seda lahti teha. Topeltraamidega aknapooled avanesid, ilma et oleks tarvitsenud pidemest keerata.

«Imelik ...» üllatus Bertalan ja taganes tahtmatult paar sammu. «Õhtul, enne kui me transfereerimisele asusime, kontrollisin järele, kas kõik aknad on kinni.»

Litta astus nüüd omakorda aeda avaneva akna alla ja servast kinni hoides kummardus sügavale välja. Ta ei tahtnud surnut näha ja oleks meeleldi hinganud veidi värsket õhku.

«Sa vaata...» kutsus ta Bertalani käega enda juurde. Väljas, punutud aiatoolides istusid vestlusse süvenenult Kelemen ja Ravin. Kummalgi oli põlvel märkmik, Kele-meni hoogsalt üles-alla liikuva pliiatsi all sugenes paberile ilmselt millegi skeem.

Bertalani silmad tõmbusid kitsaks. Ta tahtis parajasti midagi ütelda, kui Telkes uuesti transferlaborisse astus. Pehme kummivaip neelas sammude kaja. Alles tema hääle peale pöördusid Bertalan ja Litta võpatades ringi.

«Vabandust... mul oleks veel üks küsimus seoses õnnetusjuhtumiga,» viitas Telkes avatult käes oleva bloknoodiga Kormosile. «Protokollis tuleb nimetada õnnetust põhjustanud aparaat. Oli see see?» näitas ta peaga aparaadi poolel mille ees surnu lamas. «Mis selle nimi on? Ja kus asetseb seal detail, mida Kormos oletatavasti puudutas?»

Mitte ainult Telkesi tagasitulek, vaid ka küsimus tuli Bertalanile ootamatult. Kõverdatud nimetissõrme välis-küljega hõõrus ta pikalt silma, läks siis pikaldasel sammul ümber transferatsioonikupli ja seisatas aparaadi ees, millele Telkes äsja oli osutanud.

28

«See... kindlasti oli see see,» ütles ta pärast lühikest silmitsemist. Ta tegi käega liigutuse, mis pidi tähendama endastmõistetavust, kuid ta hääl oli kähe ning ebakindel, kui ta edasi rääkis: «See on ajuvoolusid tugevdav aparaat. Me nimetame teda EEG-multiplikaatoriks. Sisaldab vähemasti kolm tosinat sääraseid detaile, mille puudutamine võib põhjustada surmava elektrilöögi.»

Litta märkas, et Bertalan oli märgist mööda lasknud. Aparaadi küljel oli kontaktipesa kinni kleebitud, sinna ei viinudki juhet. Pisut eemal aga oli teine multiplikaator avatud ... Seda võib ka Telkes tähele panna!

«See on tagavaraaparaat,» õiendas ta kärmelt. «Seni on teda üldse ainult üks kord kasutatud, nimelt kui teda prooviti...»

Telkes näis alles nüüd märkavat Litta juuresolekut. Ta tervitas teda napi peanoogutusega, ei läinud aga end tutvustama.

Bertalan taipas kohe, miks Litta oli vahele seganud. Ülearu hoolikalt sigarit süüdates surus ta ääretu jõupingutusega oma närvilisuse maha ja astus siis kõhkluseta ilma esiplaadita aparaadi juurde.

«Teil on õigus!» möönis ta Litta poole pilku heitmata selle märkust. «Tõepoolest eksisin. .. Siis aga on kahtlemata see multiplikaator õnnetuse põhjustaja! Ma ei mõista ainult,» jätkas ta nüüd juba täiesti rahulikul toonil, «mispärast tahtis Kormos ka tagavaraaparaadi esiplaadi lahti võtta? Siit — ja ka sealt — puudub kinnituskruvi... Vahest ei saanud ta teist ära parandada ja tahtis ajutiselt seda käima panna?»

«Sellele küsimusele saab ainult tema ise vastata,» osutas Telkes uuesti märkmikuga Kormosile, seejärel tähendas: «Niisiis õnnetusjuhtumi tõenäoline põhjustaja oli rikkega EEG-multiplikaator! ...»

Ta lõi märkmiku kinni ja seisis hetke, pea maas, nagu tahaks ta veel midagi küsida. Silmatorkav oli seni nii külmavereliselt käitunud Bertalanis toimunud muutus. Telkes mõtles, kas sellest mingil moel juttu teha. Temas töötas kõigele erakordsele seletust, kõiges seoseid otsiva detektiivi peenendunud instinkt, ent harjumatu ümbrus ja mitte viimases järjekorras memotransferatsiooni maailmakuulsa leiutaja isik tegid teda kohmetuks, nii et ta ei teadnud korraga, mida küsida ja kuidas oma küsimusi Bertalanile esitada.

«Nägemiseni,» jättis ta lihtsalt jumalaga ja tegi ühtaegu Bertalani poole tõrjuva liigutuse: «Ärge nähke vaeva,

29

ma leian ka ise tee väravani.» Uksel pöördus ta veel kord ringi: «Mõne minuti pärast jõuavad laiba äraviijad kohale... Oleks soovitav, kui te kusagil mujal viibiksite, kuni surnukeha on ära toimetatud.»

Bertalan noogutas hajameelselt, vaadates seinakella ukse kohal. Kell sai pool kaksteist, ja Parragist ei teadnud ta veel midagi.

10.

LAGE kandvad betoonsambad jagasid ruumi pikisuunas kaheks võrdseks pooleks. Seina asendavast, põrandast laeni ulatuvast paksust rohekast klaastahveldisest läbikumav päevavalgus valgustas peaaegu varjudeta Berta-lani transferatsiooniosakonna tohutu töösaali kõiki soppe.

Keset ruumi kahes reas seisid plastmassplaatidega kaetud laboratooriumilauad. Umbes kolmemeetrilise vahekaugusega vastamisi asetatud lauad moodustasid kitsa koridori. Siin jalutas edasi-tagasi Bertalan, suitsev sigar suunurgas.

Hommikune tööalguse aeg oli juba kenakesti möödas, kõik olid oma kohtadel ning töötasid. Ainult üks laud oli ikka veel tühi.

Bertalani käealused töötasid kõik memotransferatsioo-niga seotud, veel lahendust ootavate, selgitamata probleemide kallal. Ühel laual põles kolvi all sisinal gaasileek, kuumutades üha priginal-praginal pärlendavat kollast vedelikku, teisal uuriti mikroskoobi all katseloomade ajust väljalõigatud juusõhukesi kihte; üks pikk blond mees mõõtis, katseklaasidesse mitmesuguseid lahuseid; arvutusmasinad plagisesid, kummiratastel lükatavatel riistalauakestel klirisesid tasaselt üksteise vastu puutuvad klaasnõud — igapäevase töö pilt, hääled, rütm, kõik nagu mistahes muulgi hommikul.

Üksnes Bertalani käitumine erines tavalisest: sel ajal istus ta tavaliselt oma kabinetis kirjutuslaua taga ja vaatas läbi oma posti, mõnikord kutsus kellegi enda juurde, et talle mõnd uut ülesannet anda või juba lahendatud küsimuse kohta täiendavaid märkusi teha.

Kõndimisel Bertalan aeg-ajalt peatus, vaatas iga kord oma käekella ja jätkas siis juba silmatorkavalt pikaleveninud jalutamist.

Saali otsas klaasseintega eraldatud kabiinides paiknes osakonna kõige võimsam elektronarvuti kui ka seda teenindav personal. Ühes kabiinis seletas Kelemen midagi arvutit programmeerivale matemaatikule, teisel pool teises

30

kabiinis seisis Litta arvuti kõrval seina najale toetudes ja hoidis käes pikkade arvutulpadega täidetud paberilehte. Ometi jälgis ta üle paberilehe silmadega Bertalani; vahetevahel vilksatas ta pilk hirmunult peremeheta töölaua poole, kus pidanuks tegutsema Parrag.

Litta teadis ühtekokku niipalju, et eelmisel pärastlõunal ja õhtul oli Bertalan mitu korda keemikut tema korterist otsinud, aga mitte kodust leidnud.

Bertalan jäi ühe puuri ette seisma. Hajameelselt viskas ta pooleldi suitsetatud sigari portselanist prügiurni ja süütas kohe uue.

Puuris oli kaks katserotti. Viimati oli nendega tehtud transferatsiooriikatse, et uurida, kuidas reageerib elus doonor transferatsioonile. Nüüd olid loomad vaatluseks siia toodud.

Üks rott oli mitmeti välja õpetatud; nüüd siirdati väljaõpetatud looma kogu informatsioonimaterjal memotrans-feratsiooni teel teise katselooma ajusse. Mälupilte andev rott, doonor, ei olnud transferatsiooni läbi unustanud mitte ainult seda, mis talle oli õpetatud, vaid ka tema toitumise ning enesekaitsega seotud tingrefleksid toimisid pärast ülesärkamist üksnes vaevu-vaevumärgatavalt.

Dresseeritud loomadega katsetavad uurijad teadsid juba kogemustest, et sellised «tühjendatud» ajuga loomad elavad pärast transferatsiooni kõige rohkem kaks-kolm päeva. See tõendas, et elusalt inimeselt saab üksnes doonori elu hinnaga informatsioonimaterjali teise inimese ajusse siir-dada.

Bertalan seisis puuri ees ja vaatas mõtlikult loomakesi. Üks neist lebas lõdvalt, kõik neli jalga laiali, keset puuri, pisikesed mustad silmanööbid olid kaotanud läike. Teine surus virgalt jalaga riivi, mis igal vajutusel pala toitu ühte kausikesse poetas. Selle oskuse oli ta endale hankinud transferatsiooni kaudu: uurijad olid nimeomase toidu-muretsemise refleksi doonoril välja arendanud, et seejärel seda õpetamata looma ajju üle kanda.

Korraga lõhkus ühtesulavatest pisimüradest läbipõimunud vaikuse vali lajatus. Nagu tuuleiilist tõugatud, paiskus koridoripoolne klaasist tiibuks kahele poole vastu seina. Sisse astus Parrag, mantel seljas, kübar peas. Mõni sekund seisis ta liikumatult hääletult sulguvate uksetii-bade ees. Tema sirbikujuliselt kaarjate kulmude alt pühkis puuriv pilk üle kogu ruumi, nagu näeks ta seda esimest korda.

Käes kõvasti kokkukeeratud paberirulli viibutades

31

suundus ta laudadevahelist läbikäiku mööda oma töökoh poole. Ta ei võtnud kübarat peast, ei tervitanud kedagi ega teinud välja isegi nendest, kes siit-sealt harjumusekohaselt teda teretasid.

«Mis sinuga on, Imre?» kõnetas teda pahaaimamatult üks nooruke kolleeg. Nad olid sageli mitmesuguste üles-, annete juures koos töötanud ja vanusevahele vaatamata head sõbrad. «Sul on niisugune nägu peas, nagu oleksid saanud peavõidu ja ...»

Enne kui ta jõudis oma lause lõpetada, oli Parrag ains sammuga tema ees ja tõmbas ta sõrmede vahelt suitsev sigareti ära:

«Kui mina viibin ruumis, ei suitsetata!» käratas ta äkk-vihas, vajutas sigareti vastu laua peegelpinda surnuks ja muserdas siis veel pisikesteks tükkideks.

Tekkis hauavaikus. Isegi õhuvoolu suhinat konditsionee-rimisseadeldise avades oli selgesti kuulda. Mõni samm eemal vaatas Bertalan stseeni kulmu kortsutades pealt, midagi mõistmata. Alles siis sai tegelikkus talle teatavaks, kui ta Parragiga vastamisi seisis — Parragiga, kelle muidu malbet nägu moonutas nüüd metsik raev. Leegitsev silmapaar pani tõepoolest tarretama. Sellel silmapilgul tajus ta, et endist Imre Parragit ei ole enam olemas.

«Mida ma ütlesin, kehtib kõigi kohta!» kuulis ta läbi kõrvade kohina ärritatud häält, ja alles siis ta taipas, et Parrag räägib temaga, kui too sõrmega tal põleva sigari suust minema nipsas.

Bertalan taganes. Surus rusikad taskusse ja vahtis mõne hetke sõnatult, jollis silmi Parragile otsa. Hääl ei tahtnud sõna kuulata:

«Aga palun.. . See on siiski liig!» Sõnad tulid ta kurgust nii kähinal, et seda kuulsid vaid kõige lähemal seisjad.

Parrag läks edasi, ilma et oleks oma ülemusele pilkugi kinkinud. Rahulikult astus ta oma laua juurde, lükkas kübara kuklasse ja jäi, käed puusas, seisma, silmitsedes lauda ning laua kõrvale seatud mitmesuguseid aparaate ja riistu niisuguse näoga, nagu peaks ta aru, mida nendega peale hakata. Endale suunatud ehmunud pilgud jättis ta tähele panemata.

Bertalan sundis end järsu nõksakuga lauast eemalduma, millele ta oli toetunud, ja läks aeglaselt oma kabineti poole.

Teda saatis tumm vaikus. Mõne sammu järel ta peatus, võttis välja oma sigarietüü, valis sealt pikaldase hoolikusega sigari ja murdis siis niisama ettevaatlikult näpitsatega

32

näkkides sigaril otsa ära. Samal ajal ligines ta üha

Välgumihkel klõpsatas, sigarist tõusis õhku paar väikest suitsututti, ja siis sulgus uks Bertalam järel

KLAASSEINTEGA kabiinist, kus töötas elektronarvuti, oli Litta viimse kui üksikasjani Parragi ja Bertalani vahel toimunut näinud. Ehkki ta läbi kahekordse klaasseina sõnu ei kuulnud, kõneles silmaga nähtav iseenda eest ja talle oli sõnadetagi kõik selge.

Tükiks ajaks jäi ta endisse asendisse arvuti kõrvale seina najale seisma. Ta jäsemed olid nagu halvatud, ainult paber tantsis värisevas käes, nagu oleks ta seda meelega krabistanud.

Mitte üksnes ta keha polnud kangestunud, vaid ka tahtejõud oli ta maha jätnud ja pea oli mõtetest tühi. Ainult arvuti ta kõrval elas ning töötas lakkamatult, täites talle antud ülesandeid, seejuures õrna, pehmelt uugavat heli tekitades nagu mingi iseäralik muusikariist, millel nähtamatu muusikant kordumatuist, ent alati sarnastest motiividest punutud muusikat mängib.

Lõpuks võttis Litta kätte ja astus kabiinist välja. Tema teadvuse sügavas sopis pakitses hämaralt, kuid siiski taga-sundivalt mõte, et nad peavad üht mälumahu tehnilise mõõtmisega seosesolevat tööd, mida nad mõni päev tagasi koos Parragiga olid alustanud, tingimata praegu jätkama ...

Ta jäi keemiku kõrvale seisma, nii et näeks tema nägu. Pealiskaudsele vaatlejale ei olnud ses näos vahest mingit muutust märgata, Littale aga tundus kõik uudne. Parragi näojooned olid kuidagi karmid, pilk oli külm ning tõrjuv. Silmist oli kadunud loidus, iseloomutu ümar nägu oli nagu piklikumaks veninud, esiletungivate põsesarnade kollakal nahal oli selgesti näha pinguletõmbunud pisikeste soone-keste võrku.

Litta tähelepanu köitsid keemiliste ja matemaatiliste valemitega täidetud paberilehed, mida Parragi kiiresti sibliva täitesulepea alt üha juurde kogunes, pikad arvude-tulbad, tähtedest ning numbritest koosnevad haralised ahelad, diagrammid. Kirjutamisel ei mõtelnud ega takerdunud ta kordagi, tema käsi liikus nii kindlalt, nagu oleks ta kirjutanud dikteerimise järgi või lausa kopeerinud midagi.

Mis selle mehe ajus küll toimub? küsis Litta endalt. Missuguseks on transferatsiooni järel muutunud tema mõt-

33

temaailm, milliseid andmeid ta on saanud? Polnud kaht lust, et Parrag oli läbinisti muutunud. Seda tõendas" peale käitumise ka ta näoilme ja pikaldasi, inertseid liig tusi asendanud otsusekindel, kiire tööstiil.

Oli temast saanud inimese nahas marsielanik? Oli t jäänud maiseks inimeseks? Või oli ta kummagi omapäj rane, piiritlematu segu, suspensioon, milles pole võimalil eristada, mis on inimlik ja mis mitte?

Hingepõhjas vaevav surutis, mida Litta keeluvastasel toimepandud transferatsiooni pärast tundis, oli ühekorraga küpsenud metsikuks hirmuks. Ta teadis, et Bertalanii tulnuks oma plaanist loobuda, kui tema poleks transferati sioonist osa võtnud. Ta oli järele andnud, nagu palju kordi vareminigi, ja nii ka oma saatuse ära märgistanud...

Tunded mängisid tema suhetes Bertalaniga ainult teisef järgulist osa. Üleolev kindlus, mida Bertalan igal ala ilmutas, alati enesekindel hääl, millega ta midagi kinni tas või eitas, halvas tema tahte. Vabatahtlikult, teadlikult alistus ta tugevamale, kummatigi teades, et alandab seega iseennast. Kui Bertalan talle ütles, et siirdab kõigest hoolimata salaja marsiaju mälupildid Parragile, kohustus ta] vajalikke endale langevaid ülesandeid täitma usus, et| vastu komisjoni eitavat seisukohta on Bertalanil siiski õigus ja et ta toimib õigesti, kui ta transferatsiooni ette võtab.

Litta tajus instinktiivselt, et Parragi muutunud olemuses on midagi, mis ei luba tal kedagi teist endast kõrge-, maks tunnistada. Kadunud oli endine vaikne, lohiseva sammuga, rahumeelne Parrag, kellelt keegi kunagi kõva sõna ei kuulnud ja kes malbe hoolimatusega sellest mööda vaatas, kuidas Bertalan ainsagi tänusõnata üha ning uuesti tema ideedest, tema teadmistest endale kasu lõikas.

Kõigile jõupingutustele vaatamata värises ta pealaest jalatallani, kui ta nüüd Parragi juurde läks ja ta kõrvale seisma jäi. *«Siin on arvutused, mida ...»

Ta vakatas, sest Parrag vaatas üles ja nende pilgud kohtusid. See võõras, kummaline pilk lõikas teda üdini. Oleks kindlasti ka Bertalani tarduma pannud, eks sellepärast ei võtnudki Bertalan Parragit vastutusele, ei küsinud, miks too eelmisel päeval instituuti ei ilmunud ja täna tublisti hilines. Oli see põhjuseks, miks ta äsja vasturää-kimatult Parragi häbematut käitumist sallis?

«... mida te viimati palusite,» võttis ta end kokku, lõpetades lühikese pausi järel alustatud lause.

34

Parrag jättis kirjutamise, naaldus toolis tagasi ja silmitses andmeid, põksutades pöidla ja nimetissõrme vahel hoitud täitesulepead hajameelselt küljega vastu lauda. Siis järsku kägardas ta paberi kokku ja viskas minema. Suunas vaate uuesti Littale ja vaatas teda pilukil, puurival pilgul

Siis tõusis ta aeglaselt püsti ning kummardus lauale toetudes Litta poole.

«Niisugust värki ma enam ei vaja,» osutas ta pöidlaga selja taha, sinna, kuhu oli visanud kägardatud paberi-punni. Otse Littale silma vaadates jätkas ta summutatud häälel, kusjuures tundus, nagu oleks ta ühtäkki peajagu pikemaks sirgunud: «Siitpeale ei raiska ma enam oma aega tühistele kõrvalküsimustele. Mille kallal siin töötatakse,» — ta libistas pilgu üle ruumi — «mida homme, ülehomme või koguni aasta pärast palehigis võidakse ehk saavutada — see kõik on minu peas olemas.»

Litta oleks tahtnud pea kõrvale pöörata, kuid suutis ainult saamatult noogutada. Parragi majesteetlik, külmalt kiirgav pilk, mis tuli kusagilt ääretu kaugelt, mis tundus puurivat otse naha alla, hoidis teda kütkes, tulistas ajukoorest läbi ja tungis mõtteid registreeriva instrumendina aju närvikanalitesse.

Ei või teada, mida ta järgmisel hetkel teeb või ütleb, käis Littal peast läbi. Otsekui selle kinnituseks astus Parrag sammu tagasi ja mõõtis noort naist mitu korda ühtejärge ülalt alla.

«Te meeldite mulle... meeldite isegi väga,» ütles ta tasa, sootuks teise ilme ning muutunud tooniga. Seejuures tõmbas ta nimetissõrmega läbi õhu rõhtjoone, nagu kriipsutades alla lausutud sõnu, või pigemini veel nende jätku: «Täna õhtul olen ma kodus. Kell üheksa ootan teid.»

Tema näost oli näha, et järgmisel hetkel rändasid ta mõtted juba mujal. Ta keeras Littale selja, istus uuesti laua taha ja tema sule alt hakkas taas pudenema ridu.

Litta ei suutnud ikka veel vabaneda jõudu ja tahet halvava kummalise lummuse alt. Parragit põrnitsedes taganes ta vaaruval, ebakindlal sammul, kuni pidi peaaegu ümber ajama laboratoorseid klaasanumaid täiskuhjatud kerge lauakese.

Klirina peale vaatasid kõik üles. Üksnes Parrag ei teinud väljagi. Hoolikalt järjestas ta oma pabereid, koputas need riita ning paigutas sobivalt käeulatusse. Siis tegi ta enda ees laual ruumi ja jäi pikalt ning arupidavalt ümberringi ülestikku laotud aparaate ja riistu ühekaupa takseerima.

35

Seejuures puhus ta torrupigistatud huulte vahelt pigem sosinal kui vilistades katkendlikku, kuid siiski meloodilist viisi.

«Tooge see takistusmõõtja siia minu ette!» lausus äkki.

Ilmselt oli ta arvanud, et Litta seisab veel tema taga Alles siis tõstis ta pea ja vaatas ringi, kui ta sõnadele keegi ei reageerinud.

Laudadevahelist käiku pidi, kus äsja Bertalan ja Parra olid kohtunud, lähenesid kaks laboranti. Tömbil sammu tassisid nad sangadest hoides kõikvõimalikku täistuubitud kasti, nagu ikka tassitakse rasket koormat. Parrag osutas takistusmõõtjale:

«Tehke see riist muu kraami alt vabaks ja.pange minu lauale!» käskis ta laborante. Nood võpatasid ja vaatasid imestunult Parragile otsa, siis, pärast hetkelist kõhklust, panid kasti maha ning täitsid sõnagi lausumata Parragi soovi.

Oli kuulda ainult üksikute elektriaparaatide tasast surinat, nagu suruksid miljonid lahtilastud sääsed nähtamatult suure ruumi pinevusest tiines õhus.

11.

LITTA istus kõveras ebamugaval toolil, Bertalan aga mõõtis lakkamatult torisedes täies pikkuses tuba. Litta ees ta seisatas ja urises:

«Ütle mis tahad, aga sa oled ise süüdi. Kui sa poleks oma käitumisega seda hädavarest julgustanud...»

«Parrag oli hädavares,» katkestas teda Litta, ilma et oleks pead tõstnud. «Enam ta pole see, kellena teda tundsime. Seda sa tead isegi, võisid kogeda. Miks sa kühru selga tõmbasid, kui ta sul peaaegu et sigari suust minema lõi?».

«Praegu pole sellest jutt! Kuidas ta julges sinuga nõnda rääkida? Millega sa teda julgustasid? ... Aga ükskõik . .. Nagunii pean temaga rääkima! Küll ma talle aru pähe panen. Ja selgitan otsemaid välja, mis seal transferlaboris juhtus, kui nad Kormosiga kahekesi olid. Kas ta ärkas ise või äratas teda Kormos, kuidas ta transferkupli alt välja sai...»

«... ja kuidas, kuhu ta transferlaborist kadus,» lisas juurde Litta.

«Muidugi akna kaudu! Tol ööl oli ainult see uks trans-ferlabori ja minu toa vahelt lahti, meie aga oma jalga välja ei tõstnud.»

36

«Sa arvad, et Parrag tappis Kormosi?» «Parragil ei ole ega saagi olla pistmist Kormosi sur-maga,» vastas Bertalan toonil, nagu räägiks hüpnotisöör oma meediumiga. «Sina tead ainult nii palju — ja sedagi minult —, et Kormos sai mingi transferatsiooni-aparaadi parandamisel kõrgepingelöögi, mis ta silmapilkselt surmas. Pühi see öö endal peast välja, unusta ära, nagu poleks seda olnudki.»

«Mina vaikin . . . aga Parrag? Oled sa kindel, et ka tema igavesti vaikib? Pealegi võib arvata, et teised hakkavad varem või hiljem uurima, mis põhjustas Parragi käitumises, tema välimuses nii suure muutuse. Miks on saanud tasasest lambast kamandav, ülbe jõhkard?»

«Mul on selge, et tuleb selle... ja tõenäoliselt veel paljugi muuga silm silma vastu seista. Aga mul oleks kergem oma soovimatult ebameeldiva osaga hakkama saada, kui ei ähvardaks oht, et sinul kogemata kellegi ees keelepaelad lahti lähevad.»

«Ka mina olen süüdi. Ma isegi ei püüdnud sind sest meeletust ettevõttest tagasi hoida...»

«See polnud minu meeletus, vaid nende, kes keelasid marsiaju mälupilte elusale inimesele transfereerida,» lõikas vahele Bertalan. «Kui palju lihtsam oleks olukord, kui nüüd mitmesuguste erialade teadlased saaksid reast Parragit küsitlema asuda! Kes teab, mis tema ajus peitub? Kui paljude loodusnähtuste olemusele, meile veel lahendamata probleemidele teaks ta selgitust, näpunäiteid anda? Mida ma tegin, oli mu kohus teha. Põrgusse Maroni ja Galli taolised humanistid, kui meil avaneb võimalus mõne päevaga tervelt sajanditest või koguni aastatuhandetest üle hüpata!»

«Kui viimaks pettud? Kas sa ei looda liiga palju? Kui polegi midagi uut... või polnud meie jaoks midagi uut nimelt selles marsiajus?»

«Mispärast Ravini ekspeditsioon ei leidnud Marsilt teisi konserveeritud siseelundeid ega terveid olendeid?» vastas Bertalan küsimusele küsimusega. «Siiani on leitud üksnes see ainus aju . .. ilmselt kellegi väljavalitu aju! Meie siin Maa peal katsume endile ja järeltulevatele põlvedele memotransferatsiooniga säilitada erakordsete kolpade teadmistepagasit, nendel oli selleks kindlasti mõni teine meetod välja töötatud. Masinad, millest Ravin rääkis ja mille otstarve on meile esialgu mõistatus, teenisid võibolla just seda eesmärki.»

37

«Oleksid parem lasknud ka need masinad Maa pe tuua, et neid uurida ja hiljem kasutada.»

«Hiljem, hiljem... millal? Ja kes tagab, et see töö just minule oleks usaldatud? Nagunii kadestavad, nagunii vaatavad selle transferaatori pärast minu peale viltu... Aga isegi kui nii oleks läinud, kui ma mõne Marsilt leitud masinaga tõepoolest selle ja hiljem vahest veel leitavad teisedki konserveeritud ajud rääkima panen, kas pole lihtsam, kiirem ja otsesem tee eesmärgile jõudmiseks teha seda elava inimese abil, kellegi niisuguse abil, kelles kõik see, mille kohta meil paremal juhul on ainult oletusi, muutub teadaolevaks asjaks? Ebamääraste oletuste asemel kindlad teadmised...»

«Ja kui Parrag ei ole nõus meid aitama?» katkestas ted Litta. «See, kuidas ta seni on käitunud, mida ta seni on öelnud või teinud, ei tõota midagi head.»

«Nõnda, värskelt, vaevalt kakskümmend neli tund pärast transferatsiooni, ei maksa tõesti oodata, et ta käituks nagu tavaline maine surelik,» arvas Bertalan. «Nagu Maron ütleks, kui ta juhtunust teaks: Parrag pole praegu mitte ainult inimene, vaid ka ülestõusnud marslane! Minu

meelest on ainult aja ja pealegi mitte pika aja küsimus,' millal ta keskkonna mõjul jälle inimeseks muutub. Olen kindel, et selles osas, mis puutub tema mõttemaailma ja tunnetesse, saab temast taas meiesugune tavaline inimene, üksnes tema teadmised, tema pädevus küünivad meist kõrgemale. »

«Sina omakorda kannad uue, suure eduna oma kontosse, et see inimene on sinu looming...»

«Jah, ma olen uhke, ja olen ka edaspidi selle üle uhke!»

Litta tõusis püsti ja läks käratul sammul ukse poole. Bertalan ei pannud tema eemaldumist tähelegi.

Kui ma tol ööl poleks Kormosit omapead jätnud, oleks kõik teisiti läinud... korrutas ta endamisi ühtelugu, ikka ning jälle kerkis ta vaimusilme ette põrandal lamava, surnud tehniku pilt.

1.

MUST-VALGETE tehiskiviplaatidega vooderdatud koridori valgustasid meeldiva pehme valgusega laeääristise taha peidetud nähtamatud lambid. Kahel pool lugematuid ühesuguseid uksi, igaühel number ja väikesel mustal piklikul tahvlil kuldsete tähtedega nimed. Keskel pehme, müraneelav põrandavaip nagu insenerj täpsusega kaevatud hall kanal." Siin-seal seina ääres seisid mõned lauakesed

38

elavates värvides toolidega — pisikesed värsked oaasid valgete seinte ning uste hõbedases ühetoonilisuses.

Nagu kokkuräägitult ilmusid täpselt ühekorraga koridori mõlemas otsas nähtavale Kelemen ja Galli. Noor insener lõikas pikkade sammudega, pea kumaras, mööda pehmet vaipa, nähtavasti mingist mõttest nii hõivatud, et ei pannud ümbrust tähelegi'. Eest lahtise valge töökitli alt paistis ruuduline sportlik särk; kitlihõlmad olid tahapoole heidetud, pöidlad pistetud püksitasku nurkadesse. Vabaks jäänud sõrmed kord rippusid lõdvalt alla, kord trummeldasid vilkalt vastu puusa.

«Mis viga, noormees?» peatas Kelemeni Galli, keset tühja, kajavat koridori seisma jäädes ja käsi laiali ajades. «Teil on nägu, nagu oleks teil muresid?»

«Ongi... ja rohkem, kui oleksin võinud arvata,» tunnistas Kelemen sügava ohkega. «Miski ei lähe nii, nagu peaks minema. Mida ma ka ette ei võtaks, ikka on keegi või miski
mul teel ees...»

«Miks te ei pöördu abi saamiseks professor Maroni poole?»

«Tulen praegugi tema juurest,» ütles Kelemen vaikselt. «Häbenen juba silmad peast, et iga tühja-tähja pärast tema juurde jooksen.»

«Kas sellest pole siis küllalt, kui on teada, et direktor teid toetab?»

Kelemen raputas vaikides pead, siis naeratas kibedalt. «Häda algab sealt, et ühtekokku on ainult kolm inimest, kes reprobotisse usuvad. Professor, Ravin ja mina... Teised, eesotsas Bertalaniga, peavad mu ideed puht fantasmagooriaks. Nad ei taha mõista, et peale algatusvõimet nõudva loomingulise töö võib ka masin produtseerida sedasama mis inimese aju.»

«Selle järgi liigitate mindki «teiste», see tähendab uskmatute kilda?» küsis Galli elavalt. Ta hääles kõlas selge protest, mis viis inseneri segadusse.

«Kuidas ma võin loota, et üks arst minu poole hoiab, kui ma isegi erialakolleege ei suuda veenda?»

«Tõsi, ma olen arst ning mitte biotehnik, aju ehitusest ja tegevusest aga tean tõenäoliselt just selle tõttu rohkem kui teie kolleegid. Pealegi pole ma teie masinamaailmas mitte päris võhik... On teil pisut aega?» haakis Galli end sõbralikult Kelemeni käevangu.

«Aga muidugi...»

«Siis lähme istume maha ja te katsute mulle selgeks teha, milles reproboti töö seisneb,» vedas Galli inseneri

39

juba ühe lauakese poole. «Mida te masinalt ootate, selle olen ma juba küllalt kuulnud. Ainult see on minu jaoks ähmane, mil viisil te sihile tahate jõuda. Kuidas peak teoks saama täielik ning püsiv kontakt inimaju ja repro boti vahel?»

Ei olnudki tarvis enamat; vaevalt olid nad istet võtnud, kui Kelemeni jutt juba jooksis:

«Reproboti tööprintsiip põhineb närvibioloogia selle teesil, et meie analüsaatorina toimiv meeleelundite, när vikanalite ja ajukoore rakkude kompleks võtab vast välisilmast saabuvaid ärritusi, analüüsib neid üksikkom ponentide kaupa, süstematiseerib ja lõpuks fikseerib. Me tunneme meeleelundite ja ärritusi edasisaatvate närvikanalite olemust ja talitlust, ja teame täpselt, kuidas kujuneb ajurakkude toimel informatsiooni hankimine, meelespidamine, tahe.»

Ta .süütas sigareti, tõmbas tuhatoosi ligemale ja paari kiire mahvi järel jätkas:

«Mõtlemine kujutab endast elektriliste olekumuutuste jada, mis leiavad aset siis, kui ärritus jõuab mingi meele-elundi kaudu ajurakkudeni ja ioonide tasakaal rakkudes muutub. Mälupiltide ülekandmise teeb võimalikuks niisugune energeetiline tegur, mis on lühemate ja pikemate elektromagnetiliste lainete iseloomulik segu — mis igal inimesel on erinev, kuid ometi täpselt reprodutseeritav.»

Ta kustutas alustatud sigareti, et kohe jälle uut süüdata. Galli jälgis sõnatult noort inseneri, tema näost ei võinud midagi välja lugeda."

«Reprobot on õigupoolest ajulainetele häälestatav, suhteliselt väikesemõõtmeline, kuid suure vastuvõtuvõimega elektronarvuti, teatud liiki elektronaju, milles informatsiooni salvestava mäluploki üksikud tillukesed transistorid on mälupilte andva doonori vastavate ajurakkudega sünkroonselt ühendanud,» tegi Kelemen oma kontseptsioonist kokkuvõtte. «Mida inimaju parajasti registreerib — olgu see mis tahes: jutuajamine, loetud õppetükk, meloodia, mingi eseme kujutis, telefoninumber, tähtis või tühine sündmus, kogemus, nimi, aadress, nägu, tegevus ja nii edasi,—, seda fikseerivad ajutiselt ajurakud, lõplikult aga reproboti mälupilte salvestavad konstruktsioonielemendid. »

«Seni olen aru saanud,» noogutas Galli, «aga kuidas oleks võimalik sel kombel reprobotisse kogunenud infor-matsioonlmaterjali kasutada, ütleksin: uuesti tagasi mängida?»

40

«Aparaat töötab nii nagu suurte raamatukogude kartoteegisüsteem: enne kui reprobot vastavates molekulaar-transistorites kinnistaks läbi inimaju temani jõudvat, mälupiltidest koosnevat informatsiooni, varustab ta iga üksiku automaatselt koodinumbriga. Reproboti käsitseja peab tundma üksnes koodisüsteemi ja kodeerimise loogikat: kui on tarvis saada teatud informatsiooni, lülitab ta sisse aparaadi selektori, mis leiab otsitava antud koodinumbri põhjal ainsa hetkega. Niinimetatud väljastusplokk aga teadustab, tähendab mängib kõik tagasi kas helis, kirjas või pildis — või ka kõigis kolmes vormis.»

«Teie arvates on siis tehnilised tingimused teie idee, reproboti teostamiseks olemas?»

«Ma arvan, et jaa. Põhimõtteliselt on kõik lahendatud, praktilisel teostamisel võib aga veel probleeme tulla .., Siin oleks mul abi vaja, aga just siin võitlen ma alaliste raskustega.»

Galli paistis Kelemeni vastusest ainult jaatuse teatavaks võtvat. Sügavalt mõttesse jäädes ütles ta:

«Ma katsun ennast kujutleda maailma, kus peale looduse enese poolt antud aju on igaühel veel tasku-reprobot, mida ta igal pool kaasas kannab ja lakkamatult käigus hoiab... Inimene jääb ka selles erilises maailmas surelikuks, kui ta aga sureb, ei jää tast järele mitte üksi tema pilti, tema liigutusi ja häält säilitavaid magnetofonilinte või filmikaadreid, vaid ka masin, mis hoiab magnetilistel jõuväljadel tallel kõik, mis inimese aju elu jooksul on akumuleerinud. Kes selles maailmas elab, ei saa väita, et ta on unustanud, mida on öelnud või teinud, miski ei saa tema mälus tuhmuda, mida ta meeleelundid kord on vastu võtnud ja ajurakud teadmiseks vorminud.»

«Ja kuivõrd reprobot ei ole mitte ainult vastuvõtja, vaid ka väljastaja,» lisas Kelemen, «taandub üksnes lihtsaks tehniliseks probleemiks, kuidas informatsiooniainest kas läbi teise inimese aju või eraldi selleks otstarbeks ettenähtud seadeldise abil jälle kõneks, pildiks, ühesõnaga igaühele tajutavaks nähtuseks muuta.»

«Kui tõepoolest vastab tõele, et konserveeritud marsi-aju sisaldab mälupilte, kas r^brobot saaks ka neid meile tajutavaks teha?»
«Sellele küsimusele annab vastuse alles esimene kasutuselevõetud reprobot, mis oma ülesande maise inimesega seoses jäägitult täidab. Kui komisjon ei lubanud memo-transferatsiooni läbi viia inimesega, ei või ometi kellelgi
41
selle vastu midagi olla, kui me eesmärgi huvides reprobot mehhanismiga riskeerime.»
«Kahtlemata.. . Mind aga huvitab palju rohkem küsi mus, kuidas hakkavad elama reproboti ajastu inimesed milline mõju on sellel leiutisel inimkonna arengule. Kas olete ka asja sellele küljele mõelnud? Missugune perspektiiv! Siis ei saa enam juhtuda, et toimitakse kord aru kalt, kord ilma loogikata, tehakse mingi töö kord õigesti kord valesti... Süüdlane ei saa kohtu ees oma süüd enam eitada, tunnistaja ei saa enam tunnistada, mida ta on arvanud näinud või kuulnud olevat, ta saab tunnistada ainul seda, mille tunnistajaks ta tõepoolest on olnud...»
«Selle peale pole ma mõelnud,» möönis Kelemen. «Küll aga selle üle, kuidas saaks ilma reproboti-taolise abivahendita areneda teadus ja tsivilisatsioon, võtame kas või mõned aastakümned edasi. Meie teadmised täienevad tohutus tempos. See viisteist-kakskümmend aastat, mis me koolis ja ülikoolis mööda saadame, pole isegi selleks enam piisav, et nähtuste mõistmiseks vajalikku alust luua. Kui nõnda edasi läheb, jätkub meie laste elust parajasti nii-paljuks, et end mitmetest kooli järkudest läbi süüa, kuid üha komplekssemaks ning keerulisemaks muutuva infor-matsioonimaterjali kasutamiseks neil enam aega ei jää.»
Kõnelusele tegi lõpu koridori mitmes järgus kajav kellahelin, mis märkis lõunavaheaja algust. Galli tõusis püsti ja pani käe Kelemeni õlale.
«Kui teil lähemal ajal tuleb selgeks teha, kellega te võite arvestada, kes teie poole hoiavad, lugege ka mind nende hulka,» ütles ta vaikselt, tugeva pigistusega oma sõnadele kaalu andes. «Kui te aga arvate, et ma saaksin teile milleski abiks olla, otsige mind üles ... Mida ma võin, seda ma teen.»
Mõne sekundi pärast täitus koridor inimestest. Igal pool avanesid uksed, sadade ja sadade viisi valgusid töötajad salguti söögisaalide poole.
Galli viipas naeratades hüvastijätuks ja ruttas ligemat kõrvaltreppi mööda üles.
Kelemen laskis end inimvoolust kaasa kanda. Ta peas tunglesid mõtted,' mis arst temas oli äratanud. Hääled kõnetasid teda, siin-seal kerkisid esile tuttavad näod — see kõik ei jõudnud temani. Rebroboti ajastu, korrutas ta üha endamisi Galli sõnu, ja korraga tundus talle, nagu lennutaksid tema tahtest sõltumatud jõud teda mingi väga kauge, täiesti tundmatu, veel sootuks kujutlematute tippude ning kuristikega ülekülvatud maa poole.
42
1.
KORIDORIST tulles jäi Bertalan suure töösaali tiibukse ette seisma. Lõunatund oli möödas, kõik olid taas oma kohal, ainult Parragit polnud. Keemik hilines või oli jälle kuhugi ära läinud.
Parragi tooli ümber maas vedeles igal pool tükkideks rebitud ning kokkukägardatud märkmetelehti, lahtilõhu-tud elektriaparaatide kesti, äravisatud detaile, pikemaid-lühemaid traate, terveid kui ka katkisi klaasist laboratoo-riumianumaid, kilde. Esimesel pilgul polnud lauagagi parem lugu: seegi oli täis traate, kondensaatoreid, lüliteid, reostaate, mitmesugustest aparaatidest väljavõetud ja teises järjestuses uuesti kokkumonteeritud mehhanismiosi. Ent siin oli korratus üksnes näiline, tähelepanelik vaatleja oleks peagi avastanud, kui ka mitte mõistnud, omavahel ühendatud detailidest teadlikult konstrueeritud süsteemi.
Mida see Parrag peaks küll meisterdama? arutles Bertalan endamisi. Võib juhtuda, et keegi küsib temalt, mida Parrag teeb ... mida ta siis ütleb?
Kui mõni uurimisosakonna töötaja tahtis lasta valmistada uut, eriotstarbeks tarvisminevat aparaati, riista või seadeldist, visandas ta oma ideekavandi, ja spetsiaalseid riistu, aparaate valmistav tootmisosakond tegi soovitud asja valmis. Sel juhul tuli uurijal muidugi osakonna-juhatajalt töö läbiviimiseks kirjalik luba nõutada. Parrag ei olnud luba küsinud, tema, kes

muidu isegi lihtsate instrumentidega saamatult ümber käis, oli nüüd tavast erinevalt niisuguse töö kallale asunud, mille ta enne transfereerimist oleks kahtlemata tootmisosakonna spetsialistide hooleks usaldanud.

Ruumis ei suitsetanud keegi. Kolleegid armastasid Parragit ning pidasid temast lugu, ja seletasid tema äkilist sallimatust tubakasuitsu vastu sellega, et ta oma nõrkade kopsude pärast päevast päeva tahtis suitsetamist maha jätta. See mõjus arusaadavalt tema närvidele: ainult nõnda oli seletatav, miks ta nii ägedalt igaühele kallale kargas, kes tema juuresolekul suitsu ette pani.

Bertalani suus rippus nüüdki tema lahutamatu sigar. Paari tugeva tõmbega sai ta sigari hõõguma ja asus siis aeglasel sammul piki laudaderida ringkäigule. Kus vastas küsimustele, kus esitas ise küsimusi — asjalikult, ebatavalise sõbralikkusega. Just see oligi, mis ta hoiaku silmatorkavaks tegi. Muidu oli ta oma alamatega ikka järsk, tõrjuv ning üleolev, harva nähti tema näol naeratust, ja seegi oli siis pigem viril grimass.

43

Laboratooriumis ringi liikudes möödus ta Littast, selle laual laialilaotatud skeemidele ja märkmetele ainult põgusat pilku heites.

Kaks-kolm korda käis ta saali läbi, siis seisatas otsekui juhuslikult Parragi laua juures.

«Mis tohuvabohu see siin on?» küsis Bertalanilt Parrag? lauanaaber. «Tsentrifuug, sulati, kompressor, kiirgusmõõtja, analüsaator, määratult elektriseadmete osi... ja kõik omavahel ühendatud, ühte ja samasse vooluringi lülitatud, justkui oleks kõik mingi uue katseseadeldise osa.»

«Mille kallal Parrag töötab?» küsis uudishimulikult Erdödi, transferatsiooniosakonna staažikamaid töötajaid] Erialalt oli ta biokeemik nagu Parragki.

«Kuidas? .. . Ah jaa,» vastas Bertalan venitades, nagu: oleks ta hoopis millelegi muule mõelnud ja peaks nüüdj meelde tuletama. Hetke vaikinud, jätkas ta sisemist ebakindlust maha surudes: «Ta tahab konstrueerida aparaati, millega saaks registreerida ka isoleeritult, teistest eraldi üksikute ajurakurühmade või ka üksikute ajurakkude keemilisi olekumuutusi. Originaalne idee, mis võiks lahendada silmapilkselt meie tähtsaima ülesande — memotransferatsiooni probleemi elavalt elavale.» Ta vaatas saalis ringi. «Ega te ei tea, kus Parrag on?»

«Võib-olla jälle laos. Hommikulgi laskis suure hulga riistu ja detaile üles tuua...»

«Õigus küll, tean,» noogutas Bertalan. «Saatke ta minu juurde, kui ta tagasi tuleb.»

Ta tahtis rääkida rahulikult ja ükskõikselt, hääl kõlas aga eneselegi võõralt.

Litta, kes seda lühikest kahekõnet pealt kuulis, tõusis tahtmatult üles, kui Bertalan temast mööda läks. Nende pilgud kohtusid, aga Bertalani pilk oli külm ning ükskõikne. Litta oli talle õhk. See ei olnud pahasti mõeldud, Bertalan lihtsalt ei näinud teda. Paugatades tõmbas ta kabinetiukse enda järel kinni.

1.

BERTALAN soris oma kirjutuslaual, lehitses kogunenud posti, kuid teadvus ei registreerinud, mida silm nägi. Pidevalt jälgis ta ust, ootas, millal lõpuks link alla vajutatakse. Ta ootas seda nelja silma all kohtumist Parragiga, esimest pärast transferatsiooni, kuid ühtlasi ka kartis. On see veel inimene, kelle ta oli loonud, või juba olevus teiselt planeedilt? Leiavad nad ühise keele?

Talle meenus, et Maron oli talle hommikupoolikul helistanud.

44

Oli andnud Kelemenile ja Ravinile loa reproboti vajadusi arvestades ka nendest aspektidest marsiaju veel kord läbi uurida. — Enne kui Kelemen siia ilmub, helistan parem ise Ravinile, mõtles ta ja võttis toru hargilt.

«Hallo, Ravin? Tahaksin teiega rääkida... Jah, samas asjas, aga mitte praegu, vaid veidi hiljem. Pean enne midagi kiiresti joonde ajama. Kohe kui saan, helistan. Jääte te oma tuppa? . .. Hästi. Kui peate vahepeal ära minema, jätke mulle teade, kust ma teid leian ... Nägemiseni!»

Bertalan pani toru hargile ja ta pilk libises jälle valvsalt uksele.

«Kus ta küll nii kaua kolab?» pomises ta poolihääli. Kasvavast rahutusest suure vaevaga jagu saanud, süvenes ta posti läbivaatusse. Ent ka see ei aidanud kauaks: neljas või viies dokument, mille posti jaotav sekretär ka tema nime kandvasse mappi oli pistnud, oli Kelemeni poolt Maronile esitatud avalduse teine eksemplar. Kelemen palus endale lisatöö j õudu erialaspetsialistide näol, edasi palus ta Maronilt luba enda ja Ravini väljatöötatud uue, senistest erineva meetodi järgi, nüüd juba reproboti nõudeid silmas pidades marsiaju läbi uurida, kindlaks teha, millist laadi närvivoolusid see aju sisaldab. — Paberi pikiäärel Maroni iseloomulikus, lamedas käekirjas diplomaatilise tingimusega seotud luba:

«Doktor Bertalani kaastegevusel uurimine läbi viia. Tulemustest ette kanda.»

«Kellel?» küsis Bertalan toonil, nagu polekski ta üksi toas, vaid seisaks Maroni ees. «Huvitab teid minu arvamus või Kelemeni oma? Vaevalt et need kokku langevad... Ja kumma alusel kavatseb direktsioon reproboti asjus edasisi otsuseid langetada?»

Ilma et ta oleks kordagi Kelemeniga selle ideest pikemalt rääkinud, teadis ta täpselt, millega ja kuidas repro-bot tema transferaatorile surmahoobi annab, miks ta selle hoobilt vananenuks muudab. Suutnuks ta oma erialast kadedust ning edevust talitseda, võinuks ta üksi oma tohu-tute kogemustega Kelemenile rohkem abi osutada kui terve Maroni korraldusel tööst osa võtma suunatud, tõsi küll, silmapaistvate, ent sellel alal vähimategi kogemusteta spetsialistide armee. Selleks ei olnud ta aga võimeline.

Veel kord vaatas ta Kelemeni kirjatüki läbi, siis hakkas lugema üht Stokholmi instituudi kirja, milles teatati, et kõik ettevalmistused tema Skandinaavia-ettekandereisiks on tehtud. Tingimata arvestatakse sellega, et ta Stokhol-mis kokkukutsutud spetsialistide ees teeb nende poolt

45

väljavalitud katsealusele parajasti üliaktuaalseks saanud memotransferatsiooni.

See oli palsam tema haavale. Mõneks ajaks laskis see tal unustada isegi enda ümber koomamale tõmbuvat komplikatsioonide võrku.

«Ah mis, ma ei passi teda enam!» lõi ta põgusa mõtiskluse järel Parragile käega ja tõmbas telefoni lähemale. Vahest teeb talle koguni head, kui ma teda pisut oodata lasen...

«Ma palun kolleeg Ravini!» ütles ta telefonitorusse. «Teie ise? Tulge palun minu juurde... Tehke end vähemasti pooleks tunniks vabaks, sest meil tuleb palju asju läbi arutada... Ei, Kelemeni ärge veel kutsuge, temaga ma räägin hiljem... Olen oma toas. Niisiis ootan...»

1.

ESIMESENA astus saali Parrag, tema järel kaks üleriietes töömeest. Keemikul kiikus käes ainult väike rull isoleeritud juhet, töömehed tassisid süles üksteise otsa torniks laotud pappkarpe.

Parrag astus lõdval sammul, ainiti maha vaadates, ja kui ta ka paar korda pea tõstis, rändas ta pilk ükskõikselt üle enda poole pöördunud nägude. Tulijad olid jõudnud peaaegu selle hästi pikliku, väljavenitatud ruumi keskpaika, kui Parragi pilk langes oma lauale. Ta jäi korrapealt seisma. Tõstis käe, tahtis midagi öelda või ehk hüüda, ent samal silmapilgul lõi ühest aparaadist välja sädemete-vihm ning käis tume raksatus. Hetk hiljem vapustas õhku uus, seejärel kohe kolmas plahvatus. Sinipunased suitsu-kerad paiskusid üles, laskudes otsekui vette valatud siirup kiiresti alla ja mattes põlvekõrguselt laias kaares kogu Parragi laua ümbruse.

Puhkes paanika. Kes viga polnud saanud või kel oli ainult pisemaid haavu, põgenes arutult koridori suunas, ruumist välja.

Ühelt poolt Parrag, teiselt poolt kabinetist väljatormav Bertalan sumasid esimestena hingematvat vina levitavasse, mahalaskunud suitsukattesse. Parrag kummardus ja rebis Erdödi jalule. Too oli pooleldi teadvusetu, ühelt küljelt olid" riietest järel ainult räbalad. Põlenud, tahmaste riideribade vahelt punetasid vastu tulest põletatud, happeprits-metest söövitatud haavad, nägu ja kael olid verised.

«Kes puutus mu lauda, kui ma ära olin?» küsis Parrag kurjakuulutava rahuga.

«Mina pole midagi puutunud... pole oma laua tagant

46

liikunudki,» protesteeris Erdödi jõuetult. «Doktor Bertalan käis vahepeal siin, võib-olla tema...»

«Beeertalan?» kordas Parrag pikalt venitades. Ta tõukas Erdödi eemale ja pöördus Bertalani poole: «Tulevikus ei tohi keegi aparaate puutuda, millega mina töötan! Ka teie mitte! Kuidas ma nüüd seda tööd jätkan, millega ma alustasin? ... Laske mulle otsemaid tuua uus ultratsentrifuug kus kompressor, kolvid ja elektroodid, voolavuspiir: mõõtja, laboratoorne elektrisulatusahi...»

Ta loendas riistu, nagu loeks ta nimestikku. Tema lõikav hääl kõlas ehmunud vaikuses veelgi käskivamalt. Bertalan pidi äärepealt juba enesevalitsuse kaotama, kuid Parragile pilgu heitnud, noogutas ta ainult pead märgiks, et saab tehtud.

Kui täie võimsusega töötav ventilatsioon oli suitsu ära imenud, tuli ilmsiks Parragi laua ümber toimunud häving Oli, nagu oleks pomm saali prahvatanud.

Maron, kes õnnetusjuhtumist kuulda saades Gallig; samaaegselt kohale jõudis, küsitles Bertalani juhtumi üle Keegi ei mõistnud, mis oli võinud plahvatuse põhjustada Kõik, mida Bertalan oskas öelda, oli, et tema arvates või tegutsevates ajurakküdes toimuvate keemiliste olekumuu tuste uurimise vältel mingi kergestisüttiva kemikaal pudel kuumenenud aparaadile liiga lähedale sattuda j; plahvatada.

Parrag kuulas iroonilise muigega seda teistele vastu võetavana tunduvat seletust, pööramata seejuures kordagi pilku Bertalanilt.

1.

KIIRABIAUTOGA koos saabus politsei. Kohalikud tuletõrjujad olid oma varustuse juba kokku korjanud j minema läinud. Telkes, juurdlusohvitser ja politseiars tervitasid tuttavlikult Maronit, Gallit ja Bertalani. Mõne kohmitsesid veel põlenud, purustatud aparaatide ja laboratooriumiriistade jäänuste vahel ringi, et päästa, mi päästa annab. Kõige rohkem rüsimist oli siiski ühe kiirug keskele tõmmatud laua ümber, mille ääres istusid nüü Telkes ja oma töö lõpetanud politseiarst.

Õnnetusjuhtum, haavatud — politsei, juurdlus. Üher duses olevad asjaolud, mis vastastikku üksteist tingival Telkes töötas õnnetusjuhtumite komandos, tööõnnetusi osakonnas. Tema salajaseks unistuseks oli saada krim naalasjade uurijaks, seevastu tuli tal päev päeva kõrv; veeta suurem osa oma ajast käitistes ja vabrikutes ja ainult

47

seda välja selgitada, kas mõne suurema või väiksemal enamasti ikka üsna samalaadse õnnetuse oli põhjustanud hooletus, juhus või tehniline rike. Sääraste haruldaste institutsioonidega nagu Bioküberneetika Instituut polnud tal seni tegemist olnud. Ja näe, nüüd on ta lühikese aja jooksul juba teist korda siin.

Ons võimalik, et nende kahe juhtumi vahel on seos? käis tal hetkeks läbi pea. Võimatu ...

Kolm päeva tagasi oli samuti õnnetus juhtunud: Kormos oli ettevaatamatu ja põhjustas sellega iseenese surma. Pole kedagi vastutusele võtta. Transferatsiooniseadeldis oli kõrgepinge all, kui Kormos detailide vahele küünitas. Surma põhjuseks elektrilöök — kahtlemata seisab nii varsti ka lahkamisprotokollis.

Nüüd on olukord teine. Plahvatuse tagajärjel on õnneks küll ainult üks tõsisemalt kannatada saanu, sedakorda aga on õnnetuse põhjustaja ülekuulatavate hulgas. Veider mees see Parrag... teda justkui ei huvitakski, et üks tema kolleege on haavatud. Pealtnäha pahandab teda vaid see, et õnnetus takistab teda ta töös. Tuleb eksperdid välja saata, need teevad selgeks, mis plahvatuse põhjustas ja kas vastutusele tuleb võtta Imre Parrag või mõni muu.

Bertalani ja Parragi vahel on ilmselt vastuolud, niipalju oli Telkesile esialgu selge. Seda ta muidugi ei võinud teada, milles on asja juured, kust on pärit nende kahe mehe otse varjamatu, igas sõnas väljenduv antipaatia. Praegugi seisid mõlemad vastamisi teine teisel pool lauda.

«Mina pole millessegi puutunud,» kinnitas Bertalan vist juba kolmandat korda. «Ma juba ütlesin, mis eesmärgil Paprag ^seadme kokku pani. Aga ta võib-olla unustas mind informeerida, et katsetab meie eelnevast kokkuleppest teatud mõttes erinevate

kombinatsioonidega. Seepärast jätsingi talle sõna Erdödi kätte, et tahan nimelt sellest temaga rääkida.»

«Antud tingimustes töötan ma iseseisvalt ja on loomulik, et ma iga pisema kui modifikatsiooni pärast ei hakka jooksma osakonna juhataja juurde luba küsima,» raius Parrag vastu. «Kui mul ühe asja mõte ning otstarve on selge, võin ka oma peaga kombineerida. Seda ei keela ükski eeskiri.»

«Küll aga seda, et ühises tööruumis plahvatusohtlike vahenditega või ainetega töötataks,» tähendas Maron.

Bertalan haaras Maroni sõnadest nagu uppuja õlekõrrest:

«Ja eeskirjad ei luba, et keegi millegi või kellegi muuga

48

katsetaks kui sellega, mille instituudi juhtkond või vähemalt vahetu ülemus on heaks kiitnud. Ometi pean käesoleva] juhul nentima, et kolleeg Parrag tahtis oma seadeldisega midagi niisugust korda saata, mis ei ole kooskõlas mulle tuntud kontseptsiooniga.»

«See on juba distsipliini küsimus, distsiplinaarasjadesse ei tahaks ma aga vahele segada,» ütles Telkes. «Uurimise seisukohalt on palju tähtsam, mida porfessor Maron äsja ütles,» pöördus Telkes Parragi poole. «Kas aparaatide ja laboratooriumiriistade hulgas, mis kuulusid teie seadeldise koosseisu, oli ka plahvatusohtlikke?»

«Võhiku käes võib üheksal juhul kümnest plahvatus tekkida,» vastas Parrag, ja tema toon andis mõista, et sõnad olid adresseeritud pigem Bertalanile kui Telkesile. «Just sel põhjusel on esimene ja kõige väiksem asi, mida ma võin nõuda, et minu äraolekul, eriti aga ilma minult küsimata minu laual ringi ei tuhnitaks...»

Parrag oleks veelgi jätkanud, kui ruumi poleks sisenenud kaks töömeest, tassides mingit vägevat aparaati. Parrag viipas neile ja ütles kähku Telkesile:

«Tulen kohe tagasi, näitan ainult meestele, kuhu see värk-maha panna. Lasksin laost üles tuua,» lisas ta juba minekul, Bertalanile otse silma vaadates, «tahan ise reguleerida Ja ühendada.» Siis pöördus ta veel kord Telkesi poole: «Kohe tulen!»

Vaevalt oli Parrag eemaldunud, kui ukse juures tekkis liikumine. Saali astus kõhetu prillidega noormees, vahetas lähemalseisjatega mõne sõna ja tegi endale siis Tel-kesit ümbritsevas uudishimulike murrus energiliselt teed.

«Mul on härra doktorile kiire kiri,» seisatas ta politsei-arsti ees ja tõmbas taskust välja suure ümbriku.

Sel ajal kui Telkes Bertalani küsitles, kas ta on ikka kindel, et ta Parragi laual midagi ei puutunud, laskis polit-seiarst protokollitaolisest, mitmeleheküljelisest kirjutisest ruttu silmad üle käia, murdis selle siis kokku ja pistis taskusse. Seejuures viskas ta kiire pilgu Bertalanile ja siis Parragile, kes oli tagasi jõudnud ja kõikjalt kokkujooksnud vahtijate hulgas jälle paraja koha leidnud, kus ta Berta-laniga vastamisi võis seista.

Ümbritsevate hulgas oli Litta ainus, kes tähele pani, et kui Telkes esitas küsimuse, millele loogiliselt pidanuks vastama Parrag, haaras Bertalan alati kärmelt sõna endale ja vastas ise keemiku asemel.. .

«Nagu ma juba mainisin, on ka see võimalus, et ühes katseks kasutatavatest aparaatidest tekkis lühis, ja välja-

49

kargavad sädemed süütasid mõne nende paljude kemikaalide hulgast,» vastas ennast korrates Telkesi järjekordsele küsimusele jällegi Bertalan. Siis koputas ta endale lau bale: «Ah jaa ... nüüd tuleb mulle meelde: seadsin tõepoolest pingeregulaatori ümber, sest voltmeeter näitas juba väga kõrget määra, aga ...»

«Tähendab siiski puutusite midagi!» peatas teda käeliigutusega Telkes. «Kas teie arvates ei võinud see põhjustada lühist, mis omakorda võis olla plahvatuse otsene või kaudne põhjus?»

«Mitte mingil juhul!» vastas Bertalan otsustavalt, siis lisas, juba muutunud toonil:

«No muidugi, kui Parrag ilma minu teadmata aparaatidega midagi ette oli võtnud, on olukord hoopis teine.»

«Ainult sedavõrd teine,» torkas selle tunnistuse peale Parrag, «sedavõrd teine, et, pehmelt öeldes, olite äärmiselt kergemeelne, minult küsimata ükskõik mida nendes näitudes muutes, mis ma algselt välja olen reguleerinud.»
Teiste hulgas seisis seal ka Ravin. Nüüd trügis ta ettepoole ja astus Parragi juurde. Pani rahustavalt käe keemiku käsivarrele ja lausus, enne uurivat pilku Bertalanile heites:
«Peagi saab kõik selgeks ... Omalt poolt olen kindel, et plahvatuse põhjustajaks oli tehniline aps,» ütles ta, kummaline naeratus suunurkades. Ta osutas sõrmega Parragi lauale: «Mingi ülekuumenenud aparaat ja üks lendav säde võivad tõepoolest hõlpsasti ka seesugust süüdata, mida muidu isegi kõige karmim tuleohutuse kontroll plahvatusohtlikuks ei pea.»
Telkes kuulas kutsumatu vaheleräägija ära.
«Milliseid tööülesandeid teie instituudis täidate?» küsis ta Ravinilt oma märkmetes lehitsedes.
«Olen kosmoarheoloog ja olin Marsi-ekspeditsiooni liige, Enne tegelesin ainult marsiaju neuronite keemilise analüüsiga, nüüd liitusin ka sellega seosesoleva teise tööga ...»
«Ja-jaa, tuleb meelde! Teie nimi on Ravin, eks ole? Teie leidsite sealt» — Telkes näitas sõrmega pea kohale — «anuma marsiajuga.»
«Jah.»
«Mis on see teine töö, mida mainisite?»
«Minu erialasse kuulub ka biotehnika. Me otsime võimalusi konserveeritud marsiajus oletatavasti veel praegugi säilinud mälupiltide reprodutseerimiseks ja meile mõistetaval viisil seletamiseks. Bertalani memotransferatsiooni nimelt keelas transferatsioonikomisjon ära.»
50
«Miks?» .
Ravin kehitas õlgu:
«Muidu — nagu on kombeks öelda — ohutusnõuetele vastav memotransferatsioon kätkeb endas sel erijuhul teatud ohtu. Me ei või ette teada, kuidas Marsi päritoluga mälupilte ülevõttev inimene reageerib sellele meie jaoks läbinisti tundmatule teadmispagasile.»
«Saan aru,» noogutas Telkes hajameelselt ja pöördus siis Maroni poole: «Otsin teid päeva jooksul koos meie eksperdiga veel kord üles. Andke palun korraldus, et kuni edasiste juhtnööride keegi instituudist ei lahkuks. Hiljemalt kahe tunni jooksul jõuame ...»
Telkesit katkestas hele, terav mehehääl. Koridorist ilmus uksele valges kitlis, veel õige nooruke laborant ja klaasi-kildudele astudes hüüdis erutatud, kõrge falsetiga:
«Kelemen... insener Kelemen surnud!» Hääl kaikus lõikava huilgena läbi saali.
«Kelemen?» kordas Telkes nime ja hüppas laua tagant
püsti. «Töötab temagi siin?» «Jah,» vastas keegi. «Ja kus ta on?»
«Mõni samm siit — pesuruumis,» vaatas laborant kahvatult koridori suunas.
Telkes, politseiarst tema kannul, oli paari sammuga laborandi juures ja haaras sellel käest: «Tulge kaasa!»
Vastavalt temperamendile võttis igaüks selle ootamatu teate erinevalt vastu, ärevus oli aga üleüldine. Ainult Par-ragit ei suutnud miski kõigutada. Ta astus Bertalani juurde.
«Millal te lasete uuesti asendada kõik selle, mis plahvatusel purunes?» küsis ta nõudvalt, teraval, agressiivsel toonil.
«Praegu on mul muud tegemist!» vastas Bertalan ärritatult. Hõredamaks jääva rahva seas kõndis ta vaikides, käed seljal, laua ees edasi-tagasi. Olukord ei olnud soodus, et Parragiga ettenähtamatu tulemuseni viivasse vaidlusse laskuda. Tugevasti häiris teda ka Ravini uuriv pilk, mille see lahkudes talle oli heitnud ...
Viimaks, tema kohta erandlikult järeleandlikul häälel lausus ta siiski Parragile:
«Kirjutage üles, mida vajate, ja tulge nimekirjaga hiljen
minu juurde.»
Mõtlikult vaatas ta ukse poole, mille taha Telkes ja tei sed olid kadunud. Siis pöördus ta järsult kannal ringi ja läks oma kabinetti.
51

1.

PESURUUMIS viibisid ainult kaks inimest. Need olid! Telkes ja politseiarst. Ühes orvas, ülakehaga klosetikausi peale varisenud, lamas groteskses, ebaloomulikus asendis Kelemen.

Arst ajas end surnu kõrvalt sirgu, rapsis närvilise liigutusega püksipõlvi, otsekui tolmu maha lüües, ja pöördus siis selja taga seisva Telkesi poole:

«Ka see kägistatud!» näitas ta Kelemeni peale. «Niisamuti nagu Kormos transferatsioonilaboratooriumis.»

Telkes tõstis jahmunult pea:

«Kormos? ... Kägistatud? ... Kas ta ei saanud siis elektrilöögist —?»

«Ülekuulamise ajal toodi mulle lahkamise protokoll. Kui Kormosi käele elektripõletushaavad tekkisid, oli mees ise juba umbes kaks tundi surnud.»

Arst võttis piinlikult täpse, pisut teatraalse liigutusega taskust talle paar minutit tagasi käskjalaga järelesaadetud kirja ning ulatas Telkesile. Too libistas esmalt silmadega kiiresti üle protokolli, siis astus piimklaasist akna alla ja luges selle veel kord tähelepanelikult, rida-realt läbi.

«See on minu jaoks liiga tark!» vaatas ta pead raputades arusaamatult politseiarsti otsa. «Siin protokollis ei esine ju kordagi sõna «kägistamine» ...»

«Surma liik, mille ohvriks neil päevil Kormos ja täna ka Kelemen langes, meenutab kägistamist. Sellepärast ma seda sõna kasutasingi... Juhtunut võib üldjoontes rekonstrueerida järgmiselt: mõrvar haarab oma ohvril tugeva haardega kaelast, ja samal ajal kui ta teda kinni hoiab, tekitab ta mingil moel ärrituse uitnärvi ajukeskuses, nõndanimetatud uaows-tuumas. Selle tagajärjel hingamine kohe lakkab.»

«Sääraseid teadmisi võib rakendada ainult arst!»

«Pealegi ainult sel juhul, kui ta on hiilgav anatoo-mik ...» lisas juurde politseiarst.

2.

TEADE plahvatusest ja Kelemeni surmast levis instituudis kulutulena. Kui Telkes ja politseiarst pesuruumist väljusid, 'tungles ukse ees juba kobaras inimesi. Ootajate hulgas olid ka Maron ja Galli.

Telkes keeras pesuruumi ukse lukku ja ütles seejuures Gallile pealiskaudselt:

«Tõenäoliselt . südameinfarkt. Rohkem esialgu ei tea öelda.»

Ta tegi endale teed Maroni juurde, ja kummardudes

52

endast hulga väiksema professori kõrva äärde, kordas tasa, kuid rõhuga:

«Ärge unustage palun valvurile teatada, et kuni edasiste korraldusteni mitte kedagi instituudist välja lasta!»

Maron oli nende mõne viimase tunniga aastaid vananenud. Ligi kakskümmend aastat oli ta instituudi eesotsas seisnud, ja veel kordagi polnud nimetamisväärset õnnetusjuhtumit ette tulnud. Nüüd oli instituudis kaks surnut, esimest polnud jõutud veel mattagi. Ta näolt olid kadunud alalise naeratuse kurrud, asemele olid siginenud mure ning ahistuse vaod.

Telkes pidas hetke aru, kuhu suunduda, siis otsustas ta kõigepealt Kelemeni tööpaigas ringi vaadata ja edasi Ber-talaniga paar sõna vahetada. Ta palus endale ühe saatja, kuid mõne sammu järel ta peatus ja otsis inimeste hulgast uuesti Maroni üles.

«Kas ainult ühe värava kaudu saab instituudi territooriumile pääseda või siit lahkuda?» küsis ta professorilt.

«Ei, on veel üks värav, kuid seal pole valvurit. Selle jaoks saavad aga ainult need võtme, kellel on instituudi kõrval, õieti instituudi juurde kuuluvates hoonetes korter. »

«Kui palju selliseid kortereid on?»

«Umbes kolmkümmend. Aga kui paljudel perekonnaliikmetel on oma isiklik väravavõti, sellest pole mul aimugi,» kehitas Maron õlgu.

«Siis palun ma teilt, et laseksite kiiremas korras teha sellele väravale patentluku ja annaksite võtme minule. On väga tähtis, et ilma minu teadmata esialgu mitte keegi instituudist ei lahkuks. Muide kannan ma ka hoolt, et aia äärde vahid välja pandaks.»

«Aga mis siin siis toimub? Milleks niisugused korraldused?» küsis Maron nõrgal häälel.
«Võite arvata, härra professor, et mida ma teen, ei tee ma ilma põhjuseta, ja loomulikult võtan kõige eest vastutuse endale.»
«Aga mina kui instituudi direktor pean teadma...»
«Kui ma praegu rohkem ütleksin, kui ma juba olen öelnud ja teile teada, laskuksin võib-olla oletustesse, mis võiksid tuua parandamatut kahju. Ma palun teid, olge kannatlik. On kõige parem, kui läheksite praegu oma kabinetti ja jääksite sinna. Nii saan teid vähemalt kohe kätte, kui edaspidises asjade käigus veel teie abi peaks vaja minema.»
Ta vaatas Maronile otsa, kes vastuseks sõnatult noogu tas. Kui Telkes eemaldus, heitis Galli küsiva pilgu pesuruumi
53
ukse ees vahtipidavale arstile, kuid tolle jäik ilm ei reetnud midagi. Vahepeal oli üha rohkem rahvast kokk kogunenud. Muidu sel kellaajal nii vaikses koridoris kas vas kära aina suuremaks, vahetati uudiseid, ja need, kes teistele edasi jutustasid, panid tavaliselt ikka mida juurde.
Galli võttis Maronil käealt, kes seisis seina najale toetudes ja vaatas äraoleval pilgul enda ette. Kaua seisid nad nõnda lärmitsevas inimhulgas, otsekui oodates, et veel midagi juhtub. Ent ei juhtunud muud, kui et kusagilt ilmus keegi politseinik ja võttis lukustatud pesuruumi ukse valvamise üle. Vabanenud arst eemaldus samas suunas, kuhu oli kadunud Telkes.

3.

LÕPULEJÕUDEV päev oli Bertalani rahu täielikult röövinud. Ametlik tööaeg oli juba läbi, kui Telkes lõpuks loa andis instituudist lahkuda. Vahepeal oli Telkes kaks korda tema kabinetis käinud. Juurdlusametnik oli silmatorkavalt jahe, kuid väga viisakas.
Esimene kord esitas ta küsimusi plahvatusele eelnenud asjaolude kohta: ristküsitlustega laskis ta Bertalani veel kord seletada, milliseid uurimisülesandeid ta õieti Parra-gile oli andnud, mis probleemi Parragil tuleb lahendada ja mis katset ta parajasti sooritas või ette valmistas, kui õnnetus juhtus. Bertalan loomulikult jäi oma väite juurde, Parrag uurib toimivate neuronite olekumuutusi ja nende protsesside transfereerimismeetodi edasiarendamise seisukohalt eriti tähtsaid seoseid ning vastastikust mõju.
Seekord ei olnud Telkes üksi. Temaga oli kaasas pikk kõhn mees, kes paistis kõike muud kui sõbralik. Tal on seljas moest läinud, veidi kulunud ülikond ja ta tegi pidevalt märkmeid. Kui ta parajasti ei kirjutanud või ise rääkis, võttis ta oma vanamoelised metallraamidega prillid ninalt ja keerutas neid ühest sangast hoides, nii et klaasid joonistasid õhku läikiva sõõri. Juukseid tal ei olnud, nahk oli paljal pealael läikivalt pingul. Paarist siin-seal poetatud küsimusest järeldas Bertalan, et Telkesi saatja peab olema ekspert, kelle ta plahvatuse tingimuste selgitamisel abiks oli kutsunud.
Teisel korral tuli Telkes üksinda ja päris, milline oli Kelemeni ja tema vahekord. Telkes, ilmselt Maronilt saadud andmete põhjal, oli reprobotist juba teadlik ja teadis ka seda, et Bertalan oli algusest peale Kelemeni idee teos-* tamisele vastu seisnud.
54
Mispärast?
Selles küsimuses oli juba teravust, ja — nii Bertalanile vähemasti tundus — see oli suunatud otseselt tema vastu.
Kui Kelemeni surnukeha ära viidi ja lõpuks ka Telkes oma meestega instituudist lahkus, ei olnud kellelgi aimu, missugune uurimise seis parasjagu on.
Bertalan läks koju alles õhtul hilja, kuigi tal instituudis ei olnud midagi teha. Ta oli lootnud, et Maron otsib ta üles või laseb enda juurde kutsuda ja annab aru, mida ta vahepeal teada oli saanud. Õhtul kella seitsme paiku ei suutnud ta enam vastu pidada ja helistas Maronile otsetelefonil. Telefon ei vastanud. Valvurilt kuulis ta, et professorit enam instituudis ei ole. Siis läks ka tema koju.
Öösel ei saanud ta sõba silmale. Koidu aegu hakkas vihma kallama ja tuul vihtus rabinal piisku vastu akent.

Ta pani akna kinni ja vannitoas seistes vaatas end kaua peeglist. Habemeajamine palju ei aidanud, äravaevatud nägu jäi kortsu, silmade all olid sinised rõngad. Ta ei talunud külma, ent nüüd otsustas ta siiski üleni külma duši alla minna. Siis pani ta end riidesse, keetis kanget musta kohvi ja jõi korraga ära. Tavaliselt oli tal kombeks rikkalikult einestada, täna ei läinud tal palagi alla.

Ta sirgeldas mõned read sedelile ja ära minnes riputas sedeli esiku nagi külge. Nõnda pidas ta kirjavahetust oma passi j aga, kes nädalas kaks-kolm korda siin koristamas käis ning saadud näpunäidete järgi sisseostud tegi. Külmutuskapis pidi alati söögi-joogipoolist olema. Lõunat sõi Bertalan instituudis, hommikueine ja õhtusöögi valmistas enamasti Litta, mõnikord aga ka ta ise.

Ta vaatas kella. Kell oli alles kuus. Villaderajoonist, kus ta ühes väikeses aiaga eravillas elas, oli instituuti autoga umbes kahekümne minuti tee. Kui ta praegu ära läheb, on ta hiljemalt pool seitse instituudis. Töö algab alles kell kaheksa ,.. Oleks silmatorkav, kui ma just täna nõnda vara kohale ilmuksin, taipas ta. Väga ebameeldiv, kui ta juhtumisi juba tööruumis või koguni oma kabinetis

Telkesi eest leiaks ...

Viimaks otsustas ta auto garaažist välja tuua ja tiiru linnast välja sõita. — Kahju, et Litta täna siin ei maganud, kahekesi kuluks aeg kiiremini, mõtles ta. Ent eile õhtupoolikul pärast politseitortuuri lõppu oli ta ise neiu koju saatnud. «Parem, kui meid nüüd koos ei nähta,» oli ta manitsenud, «nii ei tule neile ehk pähe sindki üle kuulama hakata.» Litta oli talle õiguse andnud.

Mõni minut hiljem vihises ta auto juba linnast väljavii-

55

val maanteel. Tõusev päike pühkis minema pilved. Otsekui merel õõtsudes lainetas, virvendas taamal peeglina helkiva taeva all muhklik mäehari.

Täpselt kell kaheksa astus Bertalan oma kabinetti. Töösaalis istusid kõik juba kohtadel, isegi Parrag. Bertalan pani kitli selga ja läks harjumusekohaselt saali, et laua juurest laua juurde kõndides vaadata, kui kaugel keegi omadega on, mis töölõik kellelgi parajasti käsil on. Hoolega valis ta liigutusi ja sõnu, et miski sel hommikusel ringkäigul teisiti ei oleks kui tavaliselt.

Kaks-kolm meetrit Parragi lauast eemal jäi ta seisma ja Parragi t kõnetamata vaatas tükk aega tähelepanelikult' arvututest laboratooriumiriistadest, elektri- ja elektron-aparaatidest kokkuseatud keerulise süsteemiga ametisolevat keemikut. Ta ei mahtunud oma lauale enam äragi, vaid oli okupeerinud ka osa naabri, haiglas lebava Erdödi lauast.

Parrag hakkas tundliku laboratooriumikaaluga mõõtma erinevaid pulbreid pisikestesse portselankausikestesse.

«Millega te tegelete?» astus Bertalan lähemale. Ta rääkis tasa, nii et ainult Parrag võis kuulda, mida ta ütles. «Mis ained need kaussides on?»

«Stabiliseeritud transuraani elemendid,» vastas Parrag vastumeelselt, pead tõstmata. «Peaksite teadma, teie allkirja vastu ju anti laost välja.»

«Kas te ei seletaks lõpuks, mida te nendega kavatsete teha?»

«Kui ütleksin, mis mul teoksil on, te arvatavasti ei usuks,» vaatas Parrag nüüd töö kohalt üles. Siis, muutunud toonil, lisas süngelt: «Või kui siiski, siis pistaksite kohe osakonna plaani ja sealtpeale reklaamiksite kui enda oma.»

Ta tõusis püsti ja tõukas ühe käega tooli tagasi. Tema hääl kõlas nüüd juba vaenulikult:

«Need, kes omal ajal memotransferaatori konstrueerimisel teile abiks olid, võiksid mõndagi rääkida, kuidas te nendega nüüd ümber käite...»

, Oli hirmuäratav, missuguse varjamatu põlgusega ja kui väljakutsuvalt ta oma ülemusega tõtt vahtis. Bertalani nägu võpatas äkkvihast, kuid ta talitses end.

«Teie töörühma plaan näeb ette mõtlemise läbi ajus esilekutsutud keemiliste protsesside ja mälu mahtuvuse seoste selgitamist,» ütles ta toonil, nagu teeks teatavaks mingi nõupidamise teema. Ka tema küsimus oli sama kuiv:

«Kui kaugel te olete oma ettenähtud töölõiguga?»
«Mõtlemise läbi esilekutsutud keemilised protsessid? ...»
56
kordas Parrag huuli kõverdades ja lõi käega. «Praegu pole mul aega sihukese asja kallal nokitseda, on tähtsamatki teha...»
Nende läheduses töötasid kaks mehhaanikut ühe transformaatori juures, mida plahvatus ei olnud purustanud, vaid ainult kahjustanud. Üks mehhaanikutest kontrollis veel kord ühendusi ja ütles siis üle õla:
«Võid sisse lülitada!»
Teine astus transformaatori ette ja vajutas aeglaselt, järk-järgult kanglülitit. Aparaadi esiplaadisse monteeritud voltmeetri osuti lõi võnklema ja ronis kiirelt üha kõrgemale.
Järsku Parragi näojooned muutusid. Laubalt kadusid kortsud, käsi pigistas tooli seljatuge, nagu ähvardaks ta nõrkeda.
Ta laskis toolist lahti ja toetus lauale, jalad veidralt harkis. Sügavalt ettepoole kummardudes silmitses ta mõistmatu imestusega pikkade arvutustega täidetud märk-metelehti ja juhtmetega ühendatud aparaate ning riistu.
Ehmunult, viimne kui närv pingul, jälgis Bertalan seda kirjeldamatut muutust, mis keemiku hoiakus oli toimunud. Nüüd oli ta jälle endine Imre Parrag. Ja Bertalan tajus, et see mõne sekundi vältel asetleidnud ümberkehastumine ei piirdunud üksnes nähtava välimusega. Mis parajasti mingil seletamatul põhjusel välkkiirelt temas sündis, seda peegeldasid nüüd tema tõelist mina meenutavad näojooned ning abitu pilk, mille ta poolviltu alt üles Bertalanile heitis.
Ühe kolvi all vubisev sinine piiritusleek soojendas mingit vedelikku. Parrag vaatas mõnda aega ennastunustavalt tulekeele liperdust, siis, tundes endal Bertalani ainitist pilku, vaatas üles. Tõmbas pea õlgade vahele ja hakkas naerma nagu teolt tabatu. Võttis kolvi alt põleti ära, kohmitses kõhklevalt laual olevate asjade hulgas, tõstis neid siia-sinna, ilma kindla kavatsuseta ning kohmaka käega.
Korraga jättis ta kõik sinnapaika, kraamis ühest laua-laekast lagedale juba päevi kasutamata seisnud piibu ja kulunud tubakakoti ning hakkas suure põhjalikkusega oma mustakspõlenud piipu toppima. Siis, ilma et oleks peadki pööranud või piipu suust võtnud, ütles ta:
«Kas te ei annaks tuld? Juhuslikult pole mul jälle tikku...»
Bertalan tundis kohmetusesegust erutust. Ta aimas, et laseb mööda vahest mitte iial enam korduva silmapilgu, ometi ei saanud ta ennast niikaugele, et oma äsjaseid küsimusi korrata või veel edasigi pärida. Ta libistas käe tasku
57
ja ligemale astudes surus sõnagi lausumata tikutoosi Pairragile pihku.
Keemik pani piibu põlema ja tõmbas esimese mahvi sügavalt sisse. Siis istus ta tihedaid suitsupilvi puhudes tagasi laua taha, tõmbas kaalu ja eri värvi pulbriteg* kuhjatud kausikesed enda ette. Pea rusikate vahel, jäi tal mõtlikult pulbreid silmitsema, justkui aru pidades, mis| nendega peale hakata.
Bertalan pöördus ringi ja läks kiirel sammul oma k neti poole. Minnes andis ta kerge peanõksakuga Littalel märku endale järgneda.
4.
TUPPA astunud noor sekretärineiu leidis Maroni määratusse dokumentide, märkmete, jooniste ja teatmete kuhja mattununa.
«Kell pool kolm algab nõupidamine ministeeriumis,» tuletas ta kõikeunustavalt töötavale teadlasele meelde. «Ma teatasin juba garaaži, auto ootab härra professorit peasissekäigu ees.»
Maron ei vaadanud enda ette laialilaotatud päratult jooniselt isegi üles. Alles kui sekretär teist korda, nüüd jubaj valjemini oma sõnu kordas, tõstis ta pea. Alistunud oh-] kega pani ta lükati ja pliiatsi käest, võttis kitli ära ja ajas] kuue selga, mille sekretär vahepeal kapist välja oli too-j nud.

«Nõupidamine...» pressis Maron sapiselt läbi ham-i maste. «Kas teate ka, millega seal aega surnuks lüüakse? Lepime kokku, et sellel ja sellel päeval, nii- ja niisugusel kellaajal istume jälle kokku, et milleski kokku leppida. Aga sellest, mispärast me kokku istusime, ei tule enamasti juttugi, sest vahepeal on see, mille pärast kokku istuti, nii või teisiti, mingil salapärasel kombel juba lahenenud või aktuaalsuse kaotanud. Eks tänagi ole sama lugu, selle peale võin mürki võtta...»

Ukselt viipas ta veel hüvastijätuks, siis läks ta vana mehe lühikesel liipival sammul alla väravasse. Seal ootas teda juba instituudi suur must limusiin, mis muide eranditult tema käsutuses seisis, kuid mida ta isiklikes huvides iial ei kasutanud.

Autojuht hüppas teenistusvalmilt rooli tagant välja, tervitas professorit ja avas talle autoukse.

Vaevalt oli Maron saanud laial tagaistmel istet võtta ja : juht tema taga ukse kinni lüüa, kui väravast astus välja Parrag. Paremale või vasakule vaatamata ruttas ta otsejoones

58

auto juurde. Tõmbas eesukse lahti ja prantsatas juhi kõrvale istmele.

«Palun viige mind koju, ma tunnen ennast halvasti,» heitis ta endastmõistetaval häälel, pooleldi tahapoole pöördudes Maronile. «Ma elan siin lähedal, linna sõites jääb igal juhul tee peale...»

Juht pöördus jahmunult ümber, heites professorile küsiva pilgu. Toogi vaatas keemikut arusaamatuses, see ei lasknud end aga vähimalgi määral segada.

«Võime sõita!» kannustas ta juhti kärsitult.

Maron kehitas õlgu:

«Eks sõitke siis kõigepealt kolleeg Parragi juurest läbi ja sealtkaudu ministeeriumi,» ütles ta järeleandlikult. Ettepoole kummardudes vaatas ta armatuurlaua kella ja patsutas juhile õlale. Andis märku, et tehku Parragi soovi järgi. «Jääb meie teele, ja pealegi on veel vara. .. jõuan õigel ajal nõupidamisele.»

Mootor lõi undama, ja auto sööstis mööda läikivaks kulunud siledat asfalti minema.

5.

HOMMIKUL näitas päike end veel mõnikord pilvede vahelt, keskpäeval aga saabus täielik tuulevaikus ja hallid rasked pilved näisid laskuvat maani, mattes otsekui kleepjasse mutta mitte ainult linna, vaid ka mäeseljale ehitatud instituudi.

Kui lõunatunnil oli peahoone keldrikorruse väikeses puhvetis saginud hulgaliselt rahvast, siis nüüd, tööajal, oli ruum tühi ja vaikne. Ainult ühe laua ümber istusid kolm meest: Maron, Ravin ja Bertalan. Nad olid juhuslikult siin kokku saades äsja saabunud.

Ravin töötas ööd kui päevad reproboti kallal, vaevu endale hingetõmbeaega lubades. Ta oli parajasti teel puhveti poole, et seal tass musta kohvi juua, kui kohtas Maro-nit. Kohe kurtis ta sellele oma puresid: talle usaldatud töörühm on ilma Kelemenita reproboti veel lahendamata Probleemidega suures hädas. Juttu ajades ei pannud Maron tähelegi, et oli hoopis teises suunas Raviniga kaasa läinud ja sammus nüüd puhveti poole: tedagi oli nakatanud ind, mis Ravini taga kihutas. Kui keegi oleks talt küsinud, kuhu ta õieti oli kavatsenud minna, poleks ta kind-lasti osanud midagi kosta.

Nad keerasid juba viimasest trepist alla, kui Maron märkas Bertalani mõni samm eemal koridori mööda tulemas. Ta sirutas kohe käe ja haaras temast kinni, kutsudes

59

teda väikesele jutuajamisele tassi kohvi juurde, mis unisl ilma puhul hästi ära kulub.

Nad istusid akna alla, kuid siingi oli nii pime, et pisikesi ruumi teist otsa polnud õieti nähagi.

«Tooge meile mustad kohvid,» ütles Ravin leti tagan] väljatõttavale noorele ettekandjale. «Kolm kohvi, agj hästi kanget!» kordas ta ning lisas siis naeratades: «Tehki palun seekord erand ja pange üks lisaannus masinasse juurde...»

Maron jutustas lühidalt Bertalanile, kuhu Ravin oma tööga toppama oli jäänud.

«Kõige paremad biotehnikud ja biofüüsikud töötavad teie juures transferatsiooniosakonnas. Ma tahaksin, et te paar kolm andekat noort mõneks ajaks Ravinile loovutaksite.

Bertalan vastas üksnes viisaka peanoogutusega.
«Noh, keda te ette panete?» õhutas Maron teatava kärsitusega Bertalani takka.
Bertalanil oli paar nime juba keelel, kuid viimase minutil mõtles ta ümber. Vastumeelselt lõi ta käega:
«Kes võiksid arvesse tulla, on ka minul tähtsate töödega: seotud. Et nüüd vaese Kelemeni surnult sündinud ideej pärast oma töö pooleli jätta? ... Niisuguseid probleeme, millest kolleeg Ravin räägib, poleks tõenäoliselt ka Kelemen ise osanud lahendada, sest need on minu arvates kõik lahendamatud.»
«Ma tunnen Kelemeni ideed viimse kui üksikasjani, ja ma kohustun tema alustatud töö lõpule viima,» teatas Ravin otsustavalt. «Lõpplahendus on mul selgelt silma ees, ainult et praktilisel teostamisel on veel üksikuid seiku, mis tulevad ära klaarida, ja selleks vajan ma abi. Meil pole tegemist lahendamatute probleemidega, vaid me tahame lihtsalt aega võita.»
Keset lauda seisis kitsas klaasvaas kahe longuvajunud roosiga. Vastuse asemel hakkas Bertalan mahapudenenud roosilehti näppima, neid ühekaupa kahe sõrme vahele rut-judes ja siis tuhatoosi pudistades.
Maron ootas tükike aega, siis hakkas oma vaiksel viisil kõnelema:
«Kolleeg Bertalan! . .. Mõnikord on mul tunne, et teie. meelest oleme memotrarisferatsiooniga jõudnud tippu, kust pole enam edasiminekut. Kas te ei hinda oma leiutist mitte üle? Teil tuleb tõdeda, et transferaator on täna alles esimene edukas katsetus selles bioküberneetika erilises valdkonnas. Nagu see iga avastuse ja leiutisega ikka jm, areneb aja jooksul teaduses välja ka memotransferatsiooni
60
kindel roll. Keegi ei võta teilt kunagi esimese sammu oreooli... aga kui kaugel oleme alles viimasest sammust?»
Maroni viimaste sõnade juures paiskus puhveti uks pärani ja sisse astus Parrag. Toorelt kähvas ta leti taga askeldavale neiule:
«Must kohv ja topelt konjak. Aga kähku! . ..»
Ta vaatas ringi, ja märgates Maroni laudkonda, suundus otsejoones sinnapoole. Luba küsimata istus ta nende juurde.
Tuhatoosi serval suitses Bertalani poolenisti tõmmatud sigar.
Vastikust väljendava liigutusega kahmas Parrag sigari ja vajutas hõõguva sigariotsa lillevaasi vette.
Samal hetkel jõudis ettekandja Maroni, Ravini ja Bertalani kohviga laua juurde.
«Toon kohe ka teie kohvi ja konjaki,» ütles ta kohvitasse lauale asetades Parragile.
Parrag vaatas poolviltu neiule otsa, lõi siis käega ja tõmbas Ravini eest tassi enda ette. Maron ja Ravin vahetasid imestunud pilgu, Bertalan aga lükkas juba oma kohvi Ravini ette.
«Ma loovutan meeleldi oma jao,» ütles ta häiritult. «Olen täna juba kaks korda joonud, ja nagunii tuuakse kohe uus.»
Parrag rüüpas aeglaselt kohvi, nagu poleks midagi juhtunud. Tekkinud vaikus ei seganud teda põrmugi, tema näost oli näha, et ta mõtted rändavad mujal.
Maron — vahest ainult selleks, et piinlikust olukorrast üle saada — ütles ettekandjale:
«Siin on nii pime, et ei näe oma ninaotsagi. Pange palun tuli põlema.»
Noor neiu, kes oli äsjase kummalise stseeni tunnistajaks olnud, oli ka ise hämmeldunud. Ta ruttas lülituskilbi juurde ja lülitas kogu valgustuse korraga sisse. Laes ning ümberringi piki seinu lõid helendama päevavalguslambid.
Parrag pani kohvitassi käest ja naaldus pikkamisi tooli seljatoele. Otsekui unest ärgates laskis ta pilgul ringi käia, siis kummardus ettepoole, ja käsivartega lauale toetudes võttis tassi pihkude vahele. Tema pea nõksatas alla ja õlad vajusid kokku, nagu oleks mingi nähtamatu raskus talle peale vajunud.
Kui ta uuesti pea tõstis, kohtus ta pilk Bertalani omaga. Tema nägu, mis ennist oli olnud sünge ning kinnine, sügavad kortsud ninajuurel, väljendas nüüd ehmunud imestust, silmis peegeldus arusaamatus. Nagu poleks tal aimugi, kuidas ta siia seltskonda sattus.

61
Lühikese kõhkluse järel tõstis ta oma kohvitassi koos alustassiga Ravini ette. Naeratas sealjuures piinlikult, just kui äsjase ebaviisakuse pärast vabandust paludes. Siis kargas ta järsku püsti, pomises midagi, ja kannalt ümber pöörates läks üha kiiremate sammudega ukse poole. Just sel hetkel jõudis ettekandja tellitud kohvi ja konjakiga tagasi.
«Jätke aga siia, küll me joome ära,» viipas Bertalan neiule, kes, nüüd juba lõplikus segaduses, nõutult Parra-gile järele vaatas.
«Veider kuju see Parrag,» vangutas Maron pead. «Kujuj tage ette, mis ta neil päevil tegi. Olin parajasti instituudi autoga ministeeriumi nõupidamisele sõitmas, kui tema kobib ette juhi kõrvale ja muud midagi, kui et viigu enne1 tema koju, sest ta tunneb ennast pahasti. Mis mul üle jäi? Viisimegi...»
«Jah, viimasel ajal käitub ta mõnikord tõesti imelikult,» ütles Bertalan kuivalt ja hakkas uuesti lillevaasi ümber pudenenud õielehti näperdama. Heitis kiire pilgu Ravinile ja koputas siis nimetissõrmega endale otsaette: «Näib, et mõnikord käib tal liiga palju rattaid korraga ringi... Igal juhul katsun teda mõjutada, et ta laseks ennast Gallil läbi vaadata. Ilmselt on ta üle töötanud ja peaks mõni aeg puhkama. Võib-olla see seletab ka plahvatuse ...»
Maron tuli kohe reproboti teema juurde tagasi ja seletas, kui tähtsaks ta seda peab, et seadeldis võimalikult kiiresti käiku lastaks. Bertalan kuulas külma, ükskõikse näoga; kogu tema hoiak, tema pea ja käte tahtmatud liigutused olid üksainus jäik, isegi vaenulik vastuseis.
Ravin vaikis.
Viimaks kaotas Maron kannatuse. Ta tõusis üles ja nõudis Bertalanilt ebatavaliselt käskival toonil:
«Ma palun veel täna vastust! Nimetage mulle vähemalt neli võimekat biotehnikut, kelle te saate loovutada. Mina valin nende hulgast välja, kes homsest alates eranditult reproboti juures, Ravini käe all töötavad. Ravini suhtes aga .võtke teatavaks, et ta allub siin instituudis vahetult ning ainult minule ja saab edaspidi kõik korraldused ainult minult.» Bertalan punastas.
«Kuidas soovite, härra professor,» noogutas ta mõõdukalt pärast hetkelist vaikust Maroni poole. Viskas raha lauale ja lahkus kerge peanikutusega ruumist.
62
6.
LlTTA ajas kitlihõlmad nii laiali kui sai ja püüdis nendega vastuiilivat palavat tuult. Ta tuli tootmistsehhist, kust ümmarguseks pügatud kääbusakaatsiatega ääristatud jalgrada viis hooneni, kus asetsesid transferlabor ja Bertalani osakonna töösaal. Tal olid jalas madalad lahtised sandaalid. Talla all rudises peeneteraline kruusavaip, millele aednik kogu jalgraja pikkuselt oli rehaga joonistanud korrapäraselt korduva mustri. Park oli välja surnud, teed tühjad, üksnes kaugemal lillepeenarde vahel küürutasid rohides mõned noored tüdrukud. Oma värviliste pearäti-kutega olid nad ka ise nagu hiiglasuured sinised-punased-kollased-lillad lilled.
Litta jäi ühe puu alla seisma ja toetas käed silmade kõrguselt vastu puutüve. Just siit paistsid transferlabori aknad hästi kätte.
Liikumatult, ainitise pilguga vaatas ta aknaid. Ta ei pannud tähelegi, et ühel kõrvalrajal, vaevalt mõni samm temast eemal, istus pingil Parrag.
Parrag vaatas Littat. Nihkus pingil veidi otsa poole, et paremini neiut näha, kelle lühikeseks lõigatud, mustade juustega ümbritsetud nägu paistis täiesti värvitu — see polnud mingitud. Aga huuled olid niigi punased, just nagu võõbatud; mustad ripsmed rõhutasid otsekui veelgi taeva-' peegeldusest sini-siniseid silmi.
Parrag oli teda silmitsenud juba pikemat aega, ei olnud aga veel niikaugele saanud, et teda kõnetada. See tumm jälgimine oli palju huvitavamgi. Alles kui Litta puutüvest lahti laskis ja veidi venival, aeglasel sammul edasi minema hakkas, kerkis Parrag äkki ootamatult ta ette.
Litta seisatas, siis tahtis Parragist mööda minna, kuid miski sundis teda paigale. Võib-olla see tabamatu sisemine hõõgus, mis ebamaise helgina keemiku otsavaatavais silmis kudes.

«Te ei tulnud, ma ootasin ilmaaegu,» ütles Parrag surutud häälel ja tõkestas Littal tee. «Et te mind teist korda enam alt ei vea! Nüüd võtan mina Bertalanilt, mis tema oma... Ilmselt ta paneb seda pahaks, aga täpselt kell üheksa olete te minu korteris! Selge? Õhtul kell üheksa ootan teid. Kui te ka täna ei tule...»

Ta ei lõpetanud. Ent hääletoon, poolsuletud laugude alt hõõguv pilk ja kerge, kuid siiski vägivaldne liigutus, kui ta sõrmega Litta nägu puudutas, kõnelesid rohkem kui miski muu.

Litta taganes ja läks suures kaares Parragist mööda, siis hakkas maja poole jooksma. Parrag seisis endist viisi ega

63

vaadanud talle järele. Tema rinnust murdis välja õõnel korisev köha. Kätt vastu rinda surudes köhis ta kaua, häfl valust moondunud.

7.

RAKSATADES murdus elastne joonlaud Bertalani kätä survest pooleks. Ta lõi mõlemad tükid vastu maad, siis vajutas lingi alla, veendumaks, kas Litta on ikka enda järelt töösaali ukse kinni pannud.

«Asjata olen püüdnud temaga rääkida, ta ei tee kuulmagi,» ütles ta kähisevalt, abitu liigutusega käsi laotades. «Ole veel rõõmus, kui ta sulle lausa jämedusi näkku ei lao,^ kui talt midagi küsid. Ja ma ei saa energiliselt vastu astuda, ei saa teda millekski sundida...»

«Me oleme tal peos. Nii sina kui mina. Kui ma tema juurde ei lähe, võib ta skandaali korraldada.»

«Pole teist valikut, sul tuleb seda teha!» Bertalani sõnade rõhk ei jätnud kahtlust, mida Littal tuleb teha.. «Mine õhtul tema juurde ja katsu talt võimalikult palju teada saada.»

Litta heitis Bertalanile vargse pilgu. Ta tajus, et see vaoshoitud nägu varjab emotsioone, mida oleks täiesti mõttetu praegu päevavalgele tuua.

Ta tõusis ja kohendas masinlikult kahe käega juukseid. Möödus mõni hetk, enne kui ta ütles:

«Võid minu peale loota.» Tema hääl kõlas nii, nagu oleks ta lubanud mingi tühiasja ära korraldada. Bertalanv nägu võpatas seda jahedat häält kuuldes, aga Litta tegi, nagu ei märkaks ta midagi — «Võid kindel olla, et ma ta rääkima panen... kuivõrd see üldse võimalik on! Muidugi on omaette küsimus, kas see ka edaspidist arvestades mingit tugipunkti annab, kas sest meile kasu on, mida ta juhtumisi ütleb. Mis tehtud, see tehtud, sinna pole enam midagi parata. .. Mis saab edasi? Seda ei tea arvatavasti ka tema ise.»

«On küsimus, kas ta üldse on teadlik, et ma teda trans-fejreerisin. On ju võimalik, et ta midagi ei mäleta...»

«Ära tee endale illusioone! Parrag on vägagi teadlik kõigest, mis temaga juhtus. Välimuselt on ta samasugune kui ennegi, aga tema meelelaad, tema hoiak on muutunud. Ja mis temas toimub? Kas ainult ta teadmised on suurenenud või on ka kogu mõttemaailm ümber kujunenud? Kuivõrd ta on inimeseks jäänud ja kuivõrd, mis osas mars-laseks muutunud? Kus ja kuidas seostub tema maine informatsioon selle oletatavasti läbi ja lõhki uue informatsioo-

64

nimaterjaliga, mis ta transfereerimise läbi sai? . .. Ütle,» katkestas Litta ise oma arutluse, «ütle, kas sa oled juba selle üle mõelnud, mis võis transfereerimisel marsiajus muutuda? Aimad sa, miks selle erikaal vähenes?»

«Toimunud muutuse põhjuse kohta saaks ainult biokeemik midagi konkreetsemat ütelda. Omalt poolt olen vaid kindel, et seal pole enam närvivoolusid ja et neuronid on täielikult tühjenenud ega sisalda tõenäoliselt mingeid mälupilte.»

«Siis sellepärast erikaal muutuski?»

«Võib-olla... ma ei tea,» vastas Bertalan venitades. Sigariga vehkides jätkas ta: «Ma ei arvanud, et marsiaju pärast mälupiltide ülekandmist niimoodi, juba palja silmaga, ilma põhjalikuma uurimisetagi nähtaval kombel muutub. Ravin ja tema kamp uurivad selle varem või hiljem uuesti läbi, ja siis tuleb välja, et eelmistel analüüsidel saadud andmed erinevad võib-olla igas suhtes uutest andmetest.»

«Kas ei saaks asja nii korraldada, et Ravini ennetades oleksid just sina see, kes muutuse avastab?»
«Ma ei teaks vastuvõetavat põhjust nimetada, miks ma tahaksin aju uurida. Peale selle, kui ma üksi teda uurima asuksin, torkaks see pimedalegi silma...» Bertalan tõusis püsti ja jätkas: «Transferatsiooninõukogu lükkab minu ettepaneku tagasi.. . Marsiaju on tühi, seal pole enam aju-voolusid . .. Parrag muutub üleöö tundmatuseni... On ainult aja küsimus, millal kellelegi pähe torkab, et need faktid võivad üksteisega seoses olla!»
Vastu seina toetudes kuulas Litta liikumatul ilmel Bertalani. Vaid siis tõstis ta pea, kui mehest purskus tunnistus:
«Ma arvestasin sellega, et ükskord kunagi võib ju ka reproboti teostamise idee üles kerkida, aga kes oleks arvanud, et Ravini näol nii kähku Kelemenile järglane sigineb? Poleks ta marsiaju Maa peale toonud, oleks see neetud reprobot ehk igavesti unustusse vajunud...»
Litta tõukas end õlaga seinast lahti ja heitis Bertalanile kahetseva pilgu.
«Võta ennast kokku! Vähemasti pealtnäha püüa jääda selleks, kes sa olid!» ütles ta minekule pöördudes. Ja lisas Peale hetkelist kõhklust: «Vaata ette, kuidas sa räägid ja mida sa edaspidi teiste kuuldes Kelemeni tegevuse kohta ütled. Peaasjalikult reproboti kohta, mis oli tema idee, aga mida ta ei saanud enam teostada. Sa satud täbarasse olukorda, kui keegi küsib, miks sul ei leidunud iial ainsatki
65
tunnustavat sõna tema jaoks, või kui hakatakse otsese jälgi ajama, kelle huvides võis seista, et reproboti leiuta areenilt kaoks...»
Litta hääl oli külm ning asjalik. Kui uks tema järq kinni langes, pahvatas Bertalan:
«Nii see enam edasi ei saa minna! Tuleb midagi ette võtta!»
Ta surus hambad kokku ja pigistas nõnda tugevasti too käetugesid, et sõrmenukid valgeks läksid.

8.

INSTITUUDI täiuslikult sisustatud arstikabinet sarnanes moodsa, kõikvõimaliku uurimis- ja raviaparatuurigi varustatud miniatuurse haigla-ambulatooriumiga.
Doktor Galli oli nagu tavaliselt alustanud oma päevi tutvumisega hommikusele vastuvõtule registreeritud nim üldkohustuslikule korralisele läbivaatusele kutsutud insti-tuuditöötajate kartoteegikaartidega.
Tal oli alalisi patsiente, kelle kohta ta kindlalt teadis et neil õieti midagi häda ei ole, kuid kes sellegipärast klammerduvad jonnakalt mingi kujutletud haiguse külge Vahest oleksid nad tõepoolest haigeks jäänud, kui Gall poleks neid süstemaatiliselt varustanud enda koostatuc süütute tilkade ning nägusates kapslites pulbritega. Muidugi leidus ka sellel päeval registreeritute hulgas mitmek tuttavaid nimesid.
Ta tõusis oma kirjutuslaua tagant ja astus ravimikap juurde, et vaadata, kas mõni säärane «imerohi» mitte lõpukorral ei ole, kui uks tema selja taga lahti prahvatas ja Parrag kabinetti astus.
Tema välimus oli korratu, valge töökittel plekiline nagu värvipalett. Ta võttis ühekaupa vaatluse alla seinte ääres reas seisvad aparaadid ja muu sisseseade, viimaks kõverdas ta suud, nagu ei vääriks see kõik suuremat lugupidamist.
Ta lõi kannaga ukse selja taga kinni, astus arsti juurde ja jäi, käed taskus ning jalad harkis, selle ette seisma.
«Kiiritage mind kolmekordse annuse ultragravoriga!» ütles ta ilma pikema sissejuhatuseta kähedal, vasturääkimist mittesallival häälel. «Iga annus kaks sekundit.»
Jahmunult vaatas Galli keemikule otsa. Istus siis tagasi laua taha. Kuni ta Parragi kaarti otsis, soris ta palavikuliselt oma mälus, ons ta millalgi lugenud või kuulnud niisugust sõna kui uttragravor.
66
«Kuidas te ütlesite?» pöördus ta viimaks Parragi poole. «Millega teid kiiritada?»

Nüüd põrnitses Parrag arstile otsa, nagu viimane oli äsja põrnitsenud teda. Siis välgatas ta silmis äkiline arusaamine ja ta suu tõmbus pilklikule, põlastavale muigele.

«Muidugi... teie ju pole veel nii kaugel,» heitis ta halvakspanevalt käega. «Andke siis selle asemel kolm minutit koobaltit,» osutas ta küünarnukiga kabineti ühes nurgas seisvale aukartustäratavate mõõtmetega kiiritusravi aparaadile.

«Koobaltkiiritust? Aga seda kasutatakse ju kasvajate ravi puhul! Ja see aparaat siin on määratud ainult paranenud haigete järelraviks...»

Parrag viskas kitli ühele toolile, tõmbas särgi seljast ja läks aparaadi juurde.

«Ma ei tulnud siia selleks, et loengut pidada, millist toimet koobaltkiiritus organismile veel võib avaldada peale selle, mis teile tuntud,» tähendas ta seejuures üleolevalt. «Ma vajan kiiritamist, ja kõik!»

Sellel, nagu näha, on leivanumbriks kiiritamine, mitte tabletid, mõtles Galli endamisi naeratades. Ta oli harjunud närviliste, agressiivsete patsientidega ja mis nende omadustega tavaliselt kaasneb: ta ei pannud nende pare-miniteadmist pahaks. Paljude aastate arstipraksis oli talle ammu õpetanud, et ta peletab vaid oma kujutletud haigustega arsti poole pöörduvad inimesed eemale, kui ta kohe alguses püüab neid veenda nende enesediagnoosi alusetu-ses või otseses vildakuses.

«Noh, üks väike kiiritamine ei tee ka paha,» andis ta mõningase kõhklusega Parragile järele. «Aga ma tahaksin siiski teada, mis kasu sest teie puhul oleks? Olen kuulnud, et teil on halb köha. Kas ma ei vaataks parem teie kopse?»

«Tehke, mida ma palusin,» põikles Parrag tõredalt vastusest kõrvale. Palja ülakehaga heitis ta kiiritusaparaadi alla lauale pikali ja andis arstile märku aparaat sisse lülitada.

Galli otsustas igaks juhuks minimaalset kiiritustugevust kasutada. Ta suunas reflektori metallkoonuse Parragi rinnakorvile ja astus lülituskilbi juurde. Sellesse oli monteeritud sekundikell, mis hakkas käima, niipea kui aparaat sisse lülitati, ja kui aeg täis sai, lülitus aparaat automaatselt välja.

Korrapealt kumedaks süveneva monotoonse surinaga hakkas aparaat tööle. Galli heitis veel kord pilgu indikaatoritele lülituskilbi!, astus siis ravilaua juurde ning jäi

67

Parragi pea juurde seisma. Keemiku näolt kadusid järsk teravad, sügavad vaod. Ta nahk oli nii läbipaistev, et soonte sinine võrk kõikjalt selgesti nähtavale tuli. Ta lamas kinnisilmi ja hingas nõnda ühtlaselt, et arst arv teda aparaadi all juba suikunud olevat. Kuid paari sekundi pärast ta silmalaud — uskumatult tumedad laud — võp tasid ning avanesid pikkamisi.

Galli silmitses teda üllatunult. Äsja veel ohjeldamatu raevukad, põlgust kiirgavad silmad olid kaotanud läik arstile vastuvaatav pilk oli täis hämmingut ning paanili hirmu.

«On teil halb?» kummardus Galli Parragi kohale ja lükkas reflektori kähku kõrvale.

Parragi suu liikus, häält aga ei tulnud. Kui Galli tema pulssi katsus, värises mees kogu kehast. Ta katsus ennasj liigutada, nagu tahaks ta ravilaualt maha hüpata, aga jõua ütles üles. Hädiselt keeras ta pea kõrvale ja tema hääl reetis selgesti tajutavat, mahasurutud häbi, kui ta vaeva-1 liselt ütles:

«Kui tohiksin suitsu teha...»

«Ootame sellega, kuni te rahunete,» naeratas Galli talla julgustavalt. Kummatigi oli ta üllatunud, sest viimasel ajal oli mõndagi Parragi iseäratsemistest ka tema kõrvu ulatunud. Ta ei suutnud mainimata jätta: «Olen kuulnud, et olete suitsetamise maha jätnud. Veelgi enam — te ei kannatavat sedagi, et keegi teie juuresolekul suitsetab . ..»

Parrag niheles häiritult laual ega vastanud. Galli ootas veel tükk aega, siis pakkus talle sigaretti. Parrag võttis ühe sigareti ja pomises lõuga allapoole hoides:

«Tuld ka, olge hea ...»

Nüüd tõstis ta pisut pead, tõmmates mitu korda sügavalt suitsu sisse. Galli asetas tuhatoosi Parragi käeulatusse ja jäi tema kõrvale seisma. Mõtlikult silus ta lõuga. Kui tal tõesti kopsudega midagi on, peab nii ahnelt tõmmatud suits kõva köhahoo esile kutsuma, mõtles ta ja lootis, et kui nii juhtub, ei pane Parrag enam vastu ja ta saab mehel kopsud röntgeniga läbi

valgustada. Ei juhtunud aga midagi. Tema ees lamas kurnatud, surmani väsinud inimene, kel oli veel vaevalt jaksu pikaks veninud tuhanina all kustuda ähvardavat sigaretti kord-korralt suu juurde tõsta. Seejuures sulges ta silmad, tegi siis uuesti lahti, hoidus aga otsekui meelega Galli pilku kohtamast.

Lülituskilbil oli ajanäitaja sekundiosuti juba kolm tiiru teinud. Punane lambike andis vilgutades märku, ja samal hetkel lülitus aparaat välja.

68

«Valmis, kolm minutit on möödas,» manitses Galli keemikut, kes nähtavasti ei olnud tähelegi pannud, et arst oli juba varem reflektorisuu kõrvale lükanud. «Saite oma kiirituse kätte, aga kas teil seda üldse vaja oli, seda näeme alles siis, kui ma olen teid põhjalikult läbi vaadanud ja selgeks teinud, mis teid nii lühikese aja jooksul on muserdanud. Ärge pange veel särki selga. Istuge sinna toolile, ma uurin teie kopse ja südant. Tõenäoliselt on teil ka palavik .. •»

Galli vaikis poolelt sõnalt, märgates, kuidas Parragi näojooned moonduvad ja ilme järk-järgult niisama karmiks tõmbub nagu enne. Liikumatult lamas ta ravilaual, kaks kätt lapiti rinnal. Kergitatud silmakulmude alt puuris ta läbitungival pilgul Gallile otsa, nagu tahaks ta tema lauba taha näha. Siis tõstis ta pikkamisi parema käe ja vaatas suuri silmi pöidla ning nimetissõrme vahele pigistatud, peaaegu kustunud sigaretti. Ta tõusis küünarnukkidele. Juurdlevalt, nagu midagi taipamata põrnitses ta üha, kulm kortsus, suitsevat koni. Ja hingas aina kiiremini, suu avanes otsekui õhku ahmides. Kui ta pilk Gallit riivas, leegitses ta silmis tappev viha.

Ta tahtis nagu midagi ütelda, ent hääl mattus esile-purskuvasse köhasse. Ta kargas laualt maha ja tiris kiiruga riided selga. Vahetpidamata raputasid teda köhahood.

Galli oli paari sammuga tema kõrval ja tahtis instinktiivse liigutusega tal õlgade ümbert kinni võtta. Kuid ta ei saanud teda veel puudutadagi, kui too ta kõrvale paiskas, ukse lahti rebis ja kabinetist välja tormas.

9.

TOAS ei põlenud lampi, ent vastasmaja katusel vahetpidamata värvi vahetav valgusreklaam kumas aknast sisse, heites seintele tontliku kiirusega üha uue ning uue jume. — Sinine, roheline, punane, kollane, loendas Litta mõttes värve juba ette ning lootis, et ehk juhtub midagi ja see hulluksajava täpsusega, lõputult korduv järjestus muutub. Parrag ei lubanud akent lahti teha; tuba täitis kangete alkohoolsete jookide raske, mõrkjas lõhn.

Litta lamas selili diivanil, kaks kätt kukla all, ja vaatas lakke, mis näis lainetavat, kui värvilised valgusvihud üksteisesse põimudes sellest üle libisesid. — Sinine, roheline, punane, kollane, luges ta endamisi, olles võimetu mõtlema millelegi muule kui möödunud pooltunnile. Oli, nagu oleks kõik tema peast minema pühitud.

Kummaline uim oli ta üle võimust võtnud. Hirm paljas-

69

tamise ning selle tagajärgede ees, teadmine, et ka tema is on toimunus kaasosaline, täitis teda õudusega. Ikka ja jälle küsis ta endalt: kas Parrag oleks ka siis selleks hulljulgeks, teadmata millega lõppevaks eksperimendiks nõusoleku andnud, kui üksnes Bertalan teda oleks õhutanud? Kui ta lõpuks kõhklevalt jaa ütles, olid sõnad suunatud Bertalanile, pilk aga otsis tema pilku ...

Ta tajus, et keemiku transfereerimine oli otsustanud ka tema enese saatuse. Ta oli Bertalanist eemaldunud ja jõuetuna, võimetu igasuguseks vastupanuks, nende endi loodud veidra olendi mõju alla sattunud. Inimene, kelle aju sisaldas nüüd ühe sootuks teise maailma saladusi, kell valduses olid teadmised, milleni maine mõistus võib-oll iial ei küüni, oli ta ikestanud ega kavatsenud teda enam; vabaks anda.

Nad lamasid teineteise kõrval. Parragi käeulatuses oli pooltühi pudel ja kõhukas klaas. Ta jõi arutult, otsekui meelega unustust otsides. Purjus inimese ebakindla käegaš valas ta klaasi ikka ääretasa täis ja kummutas siis põhjani.

Litta ei julgenud teda keelata. Kuidas ta ka polnud katsunud juttu teha, mida ta ka ei öelnud või ei küsinud — Parrag niisama hästi kui ei pannud teda tähele. Aga ta ei tahtnud ka ära minna, ilma et oleks kas või midagi nendej tagajärgede kohta välja uurinud, mida transfereerimine! peale juba kogetud väliste ilmingute Parragi mõttemaailmas ning teadmistes oli põhjustanud. — Kas või pill lõhki, aga ma pean läbi viima, mida me otsustasime, mõt-i les ta. Saagu mis saab, selles asjas pean ma Bertalaniga koos lõpuni vastu pidama.

Litta nihkus Parragile lähemale ja surus näo vastu mehe põske. Parrag tahtis parajasti jälle juua, kuid klaasi hoidev käsi jäi poolel teel pidama. Nõnda püsis ta mõnda aega liikumatult, siis aga kargas üles ja virutas täis klaasi vastu seina. Rusikatega diivanile toetudes kummardus ta; päris Litta kohale:

«Nõndaks... siis ikkagi ma ei eksinud,» pressis ta raevust välkuvi silmi kähinal läbi hammaste. «Bertalan saatis^ su lõpuks minu juurde... Spioneerima, mis? Tahab sinul käest teada saada, mida ta asjata minult on püüdnud välja koukida!»

Ta pöördus ära ja kummardus vaarudes pudelit võtma.' Jõi siis suurte sõõmudega kõrvetavkanget märjukest. Kui pudel oli tühi, viskas ta selle vaiba peale maha ja käratas Littale:

70

«Räägi! Mis ülesanded Bertalan sulle andis?»

Ootamatu liigutusega tõmbas ta ehmunult põgeneda üritava neiu enda ligi. Haaras tal kahe käega kõrist ning surus pea vastu seina.

«Kas räägid? Või tahad, et kägistan su ära?»

«Ai!... Lase lahti!» karjatas Litta. «Oled hulluks läinud? Miks sa arvad, et Bertalan ...»

«Ära katsugi valetada, sa lollike,» raputas Parrag teda veel kord kaelast pigistades, siis tõukas ta endast eemale. «Ütle Bertalanile, et asjata murrab ta pead, mitte iial ei saa ta vastust sellele, mida sa praegu küsida tahad.»

«Kust sa tead, mida ma küsida tahan?»

«Kelle pea minu pea lähedusse satub, sellel pole minu ees saladusi,» irvitas Parrag joobnu võidukusega Littale vastu. Heitis diivanile pikali, toppis padja pea alla ja jätkas raske keelega, juba pooleldi magades: «Primitiivsed olevused, te inimesed! Meie, marslased, oskasime ka ilma sõnadeta üksteise mõtteid lugeda ...»

Litta jälgis hinge kinni pidades sügavasse unne vaibuvat nägu. Parragi näojooned lõdvestusid pikkamööda, ent ometi jäi see nägu võõraks. Ta oli nagu laip, keda isegi surma silmapilgul olid vapustanud valud.

Käratult, sentimeeter-sentimeetrilt, iga liigutust läbi kaaludes libistas Litta end vargsi diivanilt maha, otsis oma pilla-palla lebavad riided kokku, pani kiirustades selga ja hiilis korterist minema.

10.

BERTALAN kõndis edasi-tagasi külgvärava juurde viival pargiteel, kus ta õhtupoolikuti koju minnes tavatses Littat oodata. Aeg-ajalt ta seisatas, vaatas ringi ja võttis kinganinaga tonkides üksikuid huvitavama kujuga kruusakivi-kesi täpsema vaatluse alla. Mõtles seejuures, kuidas nad kuhugi jõesängi olid võinud sattuda ja kui mitu või mitukümmend tuhat aastat nad vooluga kaasa olid uhtunud, kuni nad niisuguseks kulusid, nagu nad nüüd on.

Siis heitis ta pea selga ja haaras ainsa pilguga kogu ümbruse. Pikalt vaatas ta lindudele järele, kes üksteise järel lendu tõusid, niipea kui ta neile lähenes.

Vahetult tee kõrval, ühe tohletanud koorega vana pla-taani risti-rästi allarippuvate okste all oli metsroosidega jäbipõimunud lehtla. Selle võret katsid nõtked väädid, mis jätsid oma lehekahu kõik väliskatteks, siseküljes olid aga Paljad ning läikivad.

— Justkui tardunud pikad peenikesed ussid piiluksid

71

mind igalt poolt, käis Littal läbi pea ja ta vabises. Bertalan mõõtis üha edasi-tagasi teed, vaatamata kordagi lehtlasse sisse, nagu oleks ta Litta sealolu täiesti unustanud.

«Tibor!» hüüdis Litta teda tasa, kui mees jälle lehtlast mööda läks.

Bertalan seisatas. Mõne hetke seisis ta otsekui maasse kasvanud, pilk kinganinades kinni. Siis hakkas ta äkitselt naerma. See naer oli nagu lämbuv luksumine, lähedal närviatakile.

Ta astus lehtlasse ja istus poolviltu Litta vastu metall-jalgadega aialauakese otsa.

«Tähendab siis, et ta ei tahtnudki sind kätte saada...» ütles ta kuivalt, kiretult. Ta nägu oli nagu kivist raiutud, laubale ilmusid aga tillukesed külmad higipiisad.

«Muidugi mitte!» raputas Litta pead. Ta kuulis oma häält, mis oli tema oma ja samas ometi võõras. Ta tundis, et Bertalan otsib tema pilku, kuid ta ei olnud võimeline praegu mehele silma vaatama. «Ma rääkisin sulle juba: Parrag nõuab transferaatori konstruktsioonijooniseid ja täpset töökirjeldust. Ta ähvardas, et kütab meil mõlemal jalgealuse tuliseks, kui ma kõige lähemal ajal seda kõike sinult ei hangi. Kuidas, see on tema arust juba minu mure... Tema tahab sinu teadmisi, muu teda ei huvita.' Muide teab ta väga hästi, mis temaga sündis, ja ka seda, missugune vastutus sinul lasub. See on tema relv, kui sa talle vastu peaksid hakkama, kui sa tema seda või teist soovi ei täida.»

«Mida ta siis transferaatoriga tahab peale hakata?»

«Ei tea. Ta jõi palju, lobises läbisegi, aga iga kord, kui ma püüdsin selle kohta küsida, põikles ta vastusest kõrvale. »

«Mis kuradit te seal siis nii kaua jahvatasite? Kesköö oli käes, kui ma sulle viimast korda helistasin. Ikka polnud sind kodus.»

«Kuulas mind üle, vahetpidamata... Esmajoones huvitas teda transfereerimise tehnoloogia ja aparatuuri käsitsemine,» valetas Litta silmagi pilgutamata. «Memotransferatsiooni teooriat ta muidugi tunneb, aga nagu ma ta sõnadest a£u sain, on praktiline läbiviimine talle küllaltki udune.»

«Mida ta mõtleb praktilise läbiviimise all?»

«Seda, kuidas sa doonori konserveeritud aju transferaa-torisse asetad ning elektroodidega ühendad, ja kuidas sa sünkroniseerid mälupilte andvad ajurakud ülevõtva aju neuronitega...»

72

«Selle kohta ei saa ta ka sinu käest suuremat teada!»

«Ta oligi vihane,» haaras Litta sõnasabast. «Ei tahtnud kuidagi uskuda, et ma tean mälupiltide siirdamisest vähem kui sina. Ta uskus, et ma oskaksin ka ilma sinuta transfe-ratsiooni läbi viia. Ja kui ta siis ära nägi, et mitte, haaras teda metsik raev. Ja ta jõi, jõi vahetpidamata. Ega ta siiski päris kaine olnud, kui ma sinna jõudsin.»

«Sellele vaatamata käitus normaalselt?»

«Ta nägu ja silmad on nii imelikud ... kuidas seda nüüd öelda... Ta polnudki nagu inimene, vaid pigem üliinimene. Ja mis mind kõige rohkem rabas: ta teadis alati, mida ma mõtlen, teadis juba ette, mida ma tahan küsida või öelda. Ta vastas, saad sa aru?... Vastas, enne kui ma sain suudki lahti teha. Oskad sa ette kujutada, mis tunne see on, kui keegi su mõtteid loeb — nagu avatud raamatust?»

«Selle võime on ta saanud siis ainuüksi tänu transfe-reerimisele.»

«Jah, ta on ebamaine olend... tõenäoliselt ebamaiste teadmiste ja seletamatute võimetega olend.»

«Mõtete lugemine, telepaatia, ei ole seletamatu nähtus, ainult et meie teame sellest veel vähe. Arst, kes kasutab hüpnoosiravi, valdab ka seda võimet. Hüpnotiseerida me oskame, aga meil ei ole veel nii tundlikku riista, mis püüaks kinni ja näitaks hüpnotisööriajust meediumisse ülekandu-vaid telepaatilisi laineid. Üldiselt oleme gravitatsioonilai-nete uurimisega niikaugel: me teame, et nad on olemas, aga et neid mõõta, selleks tuleb välja mõelda — niisugused aparaadid, mille tundlikkus on sada tuhat korda praegu tuntud kõige tundlikuma gravitatsioonidetektori omast suurem... Sellest, millest sa rääkisid, võin ma ainult järeldada,» jätkas Bertalan hetkelise mõtiskluse järel, «et aegade jooksul on marslases välja arenenud säärane mõtete vahendamise viis. See on teatud määral ka arusaadav, sest Marsi hõredas atmosfääris on häälelevi väga väike, ainult murdosa maapealsest...»

Littat haaras kummaline tunne. Ta ei teadnud, miks, aga ta kahetses, et sel Parragi saladusel on peale tema nüüd veel teinegi kaasteadja ja et see on just nimelt Bertalan.

Nende vahele sugenes vaikus, mida täitsid ühest ning samast lähtepunktist, kuid erinevaisse suundadesse hargnevad mõtted. Korraga tegi Bertalan tahtmatu liigutuse, nagu tahaks ta äralipsavast mõttest kinni haarata.

«Marsiaju erikaal on praegu väiksem kui konserveeri-misvedeliku oma,» meenus talle uuesti reetlik jälg, mis teda algusest peale kõige enam oli rahutuks teinud. «Peale

73

meie kahe ei tea sellest seni veel keegi. Pean kuidagiviisi Parragi oma võimusesse saama, enne kui nad seda muu tust märkavad!...»

Bertalan hüppas laualt maha ja tõmbas tooli Litta kõr vale. Nõutult vaatas ta talle otsa:

«Ma pean midagi ette võtma. .. aga mida?» koputas ta endale pingutatult rusikaga otsaette. Siis nihkus ta Littale4 lähemale ja silitas sellel õrnutsevalt kätt: «Katsu nüüc lõpuks mõistlikult kokku võtta, mida sa Parragilt õiet teada said!»

«Seda, et ta tahab kõike teada transferatsioonimeetodi kohta,» kordas Litta ja jätkas pärast hetkelist kõhklust: «Ja ta vajab ka seda, mis peitub teiste ajudes... Miks? Sest et tema käsutuses on nähtavasti meie taset kaugeil ületavad teadmised üksnes mingis kitsamas valdkonnas. Ta rääkis gravitatsioonist, pidas plaane ilma igasuguse konkreetsuseta... sääraseid plaane, mille koostamiseks pole keegi võimeline peale tema enese. Et oma tahtmist saavutada, ütles ta, peab ta enne ülevaate hankima, kui kaugel tänapäeva teadus ja tehnika tervikuna on, aga ta ei jõua end kõigega kurssi viia. Kahtlemata tahab ta transferatsiooni kaudu kiirkorras endale teiste teadmisi soetada.»

«Kuidas ta mõtleb seda teoks teha? Ta teab ka ise, et] ma oskan memotransferatsiooniga esialgu ainult surnutest elavatele informatsiooni üle kanda! ... Ja mida ta ütles, kelle teadmisi ta vajab?»

«Nimesid ta ei nimetanud, aga sedagi ära kuulata oli tükk tööd. Viis, kuidas ta seda kõike rääkis, niimoodi ükskõikselt, kuiva asjalikkusega, oli lihtsalt jube.»

Litta kummardus ettepoole ja haaras kõvasti Bertalani ühtesoodu žestikuleerivast käest kinni:

«Tibor... ma kardan, et selle salajase transfereerimi-sega oleme nii endile kui teistele ühe ohtliku ning ohjeldamatu koletise lahti päästnud. See Parrag, kuivõrd me teda üldse veel võime inimeseks pidada...» , Ärritatud žestiga sundis Bertalan neiu vaikima. Iseenesegi eest varjatud ebakindlus tegi ta hääle kähedaks ning jõhkraks:

74

«Ära murra nende asjade kallal pead! Parrag oli vabatahtlikult nõus ennast transfereerida laskma, ja ülejäänu on ainuüksi minu asi.»

Ta tõusis püsti ja pani tooli laua juurde tagasi. Ta oli juba lehtlast väljas, kui ta minekul korraks tagasi vaatas! ja iga sõna üksikult rõhutades rangelt ütles:

«Ära end rohkem vahele sega. Väldi Parragit, niipalju kui saad, see on kõik, mida ma sinult ootan. Mina ise... pane hästi tähele: mina olen see, kes paneb viimase punkti!»

Ta manas näole hoolimatu ükskõiksuse, ent seesmine rahutus ei lasknud kustuda silmade leeki ega pidurdada sammude ruttu. Kruus krigises ta taldade" all, kui ta minema tõttas.

11.

KUI Bertalan Maroni kabinetti astus, oli tal käes sedel soovitatavate biotehnikute nimedega, kes pidid tema osakonnast ajutiselt Ravini juurde üle viidama. Kergendustundega nägi ta, et professor polnud teda mitte selles asjas lasknud kutsuda ega kavatse temaga jälle Kelemeni rep-robotist rääkida. Oli saabunud hoopis välismaine külaline, ühe vastrajatud biofüüsika instituudi direktor, kellega Maron mingil rahvusvahelisel sümpoosionil oli tutvunud.

«Professor Kerman, doktor Bertalan,» tutvustas Maron neid teineteisele. Kermanil oli seljas väga heast riidest, tema längus õlgade tõttu aga iseäranis halvasti istuv ülikond. Tema kahvatu, teravate joontega nägu, kumer laup ning vormikad huuled meenutasid erakordselt viimistletud kunstipärast luunikerdist.

«Professor Kerman külastas meid selleks,» seletas Maron saksa keeles Bertalanile, «et lähemalt transferatsioonime-netlusega tutvuda ja teie nüüd juba maailmakuulsat leiutist ka

omal maal praktiliselt kasutusele võtta.» Maron ei rõhutanud mitte juhuslikult sõnu «maailmakuulsat leiutist» — ta teadis täpselt, mis mõju see Bertalanile avaldab. «Seejuures tahab meie külaline loomulikult ka marsiaju näha ning uurida.»

«Kui te lubate, siis vaatleksin ma seda igakülgselt ühe uue meetodiga, mida ma ise olen juba korduvalt edukalt kasutanud,» tähendas Kerman. Tema saksa keel oli laitmatu, kuid võõra aktsendiga.

«Selleks pole mingit takistust!» pöördus Maron Kermani poole. «Kui olete oma sigareti ära tõmmanud ja tassikese meie niisama maailmakuulsat kohvi rüübanud, saadab doktor Bertalan teid transferatsioonilaboratooriumi ja juhatab teile kõike, mis tarvis.»

Bertalan, kes pärast esitlemist oli jäänud Maroni kirjutuslaua ette seisma, trummeldas närviliselt sõrmedega mingi raamatu kaanele.

«Ma asusin parajasti katsetama närvivoolude intensiivsust

75

registreerivat uut aparaati ja ei saa kahjuks momen dil seda tööd pooleli jätta,» ütles ta hetkelise kõhklus järel Maronile ungari keeles, otsekui professorile mõist andes, millega see teda külalise ees peaks välja vaban dama. «Kui teil selle vastu ei ole, määrake palun vahemail! tänaseks keegi teine külalise saatjaks.»

Maron noogutas, mis tähendas ühtlasi selle lühikese jutuajamise lõppu. Ta ootas, et Bertalan Kermaniga hüvasti jätab ja kabinetist lahkub, ent kuna seda ei juhtunud, tuli tal tahes-tahtmata endal sest arusaamatult pikalevenivast vaikusest üle saada.

«Hea küll, jätkake siis oma tööd,» vaatas ta Bertalanile otsa. Siis tõusis, astus kirjutuslaua juurde ja võttis telefo nitoru. Sekretär vastas kohe. — «Otsige üles Ravin j saatke minu juurde... Jah, tulgu kohe, ma ootan.»

Mõne sõnaga vabandas ta professori ees Bertalani pärast kes kätt andes ka ise midagi vabandavat pobises ja seda korda kiirustades uksest väljus.

Ta teadis, et oli teinud vea, ei teadnud aga veel praegugi, mida ta oleks pidanud tegema või ütlema, kui Maron nii ootamatult tahtis talle seda välismaalast kaela määrida.

Eneseiroonia oli Bertalanile loomuomane. Terava, halastamatu irooniaga andis ta endale aru olukorrast, millesse] ta oli sattunud. Kõik tema jõupingutused, aastakümnetepikkune maksimaalsetele tulemustele pretendeeriv uuri-, mistöö, muutuvad mõne päeva, võib-olla mõne tunni jooksul eimikski. Tema vaenlased, tema kadestajad saavad kahjurõõmsalt naeru kuristada ja teda häbistada; teadlased, kes seni on tema saavutustele tunnustust jaganud, keeravad talle selja, ja tal pole järglast, kes salajas, keeluvastaselt läbiviidud transferatsiooniga pilatud ideed edasM arendaks ning täiustaks ...

Mispärast Maron just Ravini laskis kutsuda, kui ma ise ei soostunud Kermanile instituuti tutvustama? turgatas talle pähe, ja kohe andis ta ka vastuse: viimati ütles Maron, et tulevikku ei tõota mitte memotransferaator, vaid Kele-meni reprobot. Reprobot, mille Ravin Maroni abiga varem või hiljem teoks teeb, isegi siis, kui ta minult küünevõrdkü toetust ei saa ...

Ta tegi mõned sammud mööda koridori, siis seisatas ja mõtles huuli närides, mida teha, mida ta üldse võib veel teha. Takistada kuidagiviisi Kermanit tegemast seda, milleks Maron oli juba loa andnud? Ravin kasutab kindlasti juhust ja võtab koos Kermaniga aju uuesti vaatluse alla. Kui Kermani meetodiga marsiajus mälupilte ja närvivoolusid

76

ei leita, pole sellest veel häda. Äärmisel juhul öeldakse, et Kermani uurimismeetod ei ole seks otstarbeks sobiv, et selle menetlusega saab uurida ainult maise inimese aju neuroneid.

Aga mis saab, kui seejärel korratakse menetlust, mida siinse instituudi biokeemikud on mitmel korral kasutanud ja iga kord täpselt samadele tulemustele jõudnud? Tehakse kindlaks, et marsiajus ei ole enam mälupilte — et ta on «tühi», nii nagu nende maiste doonorite ajud, kelle surma järel kogu nende informatsioonimaterjal elavale inimesele üle kanti...

Pehme põrandavaip neelas sammude kaja ja Bertalan ei pannud tähelegi, et teiselt korruselt tulev Ravin ta selja taga seisma jäi. Alles siis ta võpatas, kui too küsis:

«Praegu öeldi mulle, et prof kutsub kiiresti alla. Ega te ei tea, mida ta must tahab? Näen, et tulete ise just tema juurest!»

Vastuseks kehitas Bertalan vaid korraks õlgu. Ja nagu oleks talle järsku midagi meelde tulnud, mis ei anna oodata, kiirustas ta transferatsioonilaboratooriumi poole.

Mõne sammu eemaldunud, tuli talle vastu Parrag. Bertalan oli talle õhk, ta möödus temast, nagu poleks teda olnudki. Tahtmatult pöördus Bertalan talle järele vaatama. Keemik astus sekretariaati ja lõi hooga ukse selja taga kinni.

12.

KATKELISI sõnu enda ette pomisedes kõndis Parrag peatumatult sekretäri laua ees edasi-tagasi. Too pakkus asjata talle istet, Parrag ei paistnud teda kuulvatki. Kui viimaks uks avanes ja Kerman ühes Raviniga Maroni juurest välja tuli, põrutas Parrag kutset ootamata professori kabinetti sisse, justkui poleks tal aega minutitki kaotada. Sekretär tahtis teda takistada, kuid Parrag kähvas: «Pole vaja teatada!»

Sekretär jäi silmapilguks üllatusest tummana talle otsa vaatama, aga Parragi hõõguv pilk sundis teda järele andma.

«Nonoh?!» vaatas Maron üle ninale libisenud prillide üllatumüt Parragile vastu, kui see küsimata-palumata kirjutuslaua ees olevale toolile mürtsatas ja laual asju kokku Jükates endale koduselt professori vastas ruumi tegi. — «Mis uudist, kolleeg Parrag?»

Vastuse asemel,kraamis keemik kitlitaskust välja ajale-heväljalõike ja ulatas Maronile.

««Elektrienergia ülekandmise põletav probleem,»» luges

77

Maron valjusti artikli pealkirja ja edasi vaiksemalt niisama rasvaste tähtedega alapealkirja: ««Kuni me ei suuda paljudel juhtudel otse piiramatult meie käsutuses olevat elektrienergiat ilma arvestatava kaota suurte kauguste taha edasi toimetada, jäävad energiavaesed piirkonnad ka edaspidi igas suhtes vaeseks ...» Hm... Sellega ei ütle artikli autor ju mitte midagi uut! Igaüks teab, et see nii on. On katsetatud juba miljonite lahendustega, kuid senini on iga idee, kõige julgemadki mõtted lõppenud fiaskoga. Ükskõik kui suure ristlõikega ja missugusest vase- või alumiiniumisulamist juhet me ka ei kasutaks elektri juhtimiseks suurte kauguste taha, lähevad juhtmeks kasutatud materjali omatakistuse tõttu nii või teisiti tohutud energia-hulgad kaotsi.»

«Niisiis on ilmne, et ei vask ega alumiinium ega ka nende mingisugused kombinatsioonid ei ole sobivad juhid,» tähendas Parrag.

«Tuhande-tuhande viiesaja kilomeetri kauguseni täidavad oma ülesande...»

«Jah, aga enamikul juhtudel tuleks elektrit suunata kaheksa või kümne tuhande kilomeetri kaugusele, see oleks ootuspärane ning ökonoomne lahendus. Ometi ei saa seda siin ... siin, Maa peal, tänapäeval kasutatavate juhtidega teostada. Tähendab tuleb valmistada niisugusest materjalist juhtmeid, millel poleks takistust.»

Maron ei taibanud, kuhu Parrag õieti sihib, sellegipärast küsis ta oma kannatlikul viisil:

«Teie arvates oleks siis kujutletav säärane element või sulam, millel normaalse temperatuuri juures takistus kui niisugune puudub?»

«Siin veel... Ühesõnaga tänapäeval veel niisugust juhti ei tunta. Teatud kunstlike elementide kiirgusmetallurgi-lisel meetodil saadud sulam on aga selleks otstarbeks ideaalne. Ka toatemperatuuril on see sama hea super juht nagu näiteks miinus kahesaja seitsmekümne kahe kraadini, jahutatud tina.»

«Ärge nüüd pahaks pange, armas kolleeg,» vangutas Maron pead, «aga ma pean seda mõeldamatuks, mida te nii kindlalt oletate...»

Parrag tõusis püsti, vaatas ringi ja osutas siis ühel lauakesel lebavale mõõteriistale:

«Kui saaksin veidikeseks ajaks selle megeri enda kätte?»

«Olge lahked!»

Parrag tõstis kerge lauakese koos mõõteriistaga Maroni ette ja võttis taskust kortsus paberisse keeratud peenikese

78

vaksapikkuse traadi. Tema töntside sõrmede kohta lausa uskumatu osavusega, otsekui selle riista käsitsemises vilunud elektrotehnik, pistis ta traadijupi kahe ühen-dusklemmi vahele ja lülitas siis megeri sisse.
Osuti ei liigatanudki, ei märkinud takistust.
«Näete . .. Takistustegur on null!»
«Võimatu!» tõusis Maron püsti, ja astudes mõõteriista juurde, kontrollis selle punkt-punktilt üle.
«Sellest tundlikumat ning täpsemat takistusmõõtjat pole tänapäeval olemas,» tähendas professor, istus megeri ette ja ütles Parragile:
«Ärge pahandage, aga ma teen nüüd ise mõõtmise. Mõõdan kõigepealt ühe autentse etalooni takistuse, ja kuivõrd näit on täpne, mõõdame uuesti üle teie sulami takistuse. Kui see ka siis takistust ei näita...»
Maron ei lõpetanud. Tahtmatult või ka tahtlikult väljendas ta just oma vaikimisega, mis suurt tähtsust ta sellele omistab, kui Parragi oletus peaks kinnitust leidma.
Säärane asi ei kuulunud kaugeltki Biokübermeetika Instituudi ülesannete hulka ja seepärast ei tulnud Maronile pähegi niisuguse iseloomuga elektrotehnilist probleemi — olgu või erandlikult — instituudi uurimisprogrammi lülitada. Kuni ta ise ei olnud lõplikult veendunud, et Parragi uskumatuna tunduv ettepanek pole puhtakujuline illusioon, võinuks vaid instituudi mainet kahjustada, kui ta lubanuks seda esialgu hüpoteesikski liiga julget mõtet ükskõik millises vormis ja ükskõik kui kitsal alal publitseerida.
Maron oli peagi täppisoommeetri kontrollimisega valmis ja asus siis mõõtma Parragi traadijupikese juhtivust. Ent kui suure pingega voolu ta sellest ka läbi ei lasknud, see ülitundlik riist takistust ei näidanud.
Maron võttis takistusmõõtja ühendusklemmide vahelt traadi välja, vaatas seda, keeras ja painutas, siis pöördus Parragi poole:
«Mis materjal see on?»
«Kui ma saaksin tüki paberit ja kirjutusvahendi, paneksin kohe kirja, millest ta on ja mida mul vaja oleks juba tunduvalt suurema hulga laboratoorseks valmistamiseks.»
«Siin on märkmik ja pliiats!»
Parrag astus Maroni kõrvale, kummardus talle päris lähedale ja ilma igasuguse seletuseta, ainsagi saatesõnata sirgeldas närviliselt tõmbleva käega mitmesuguste elementide sümboleid ja keemilisi valemeid üksteise alla, kohale ja kõrvale, edasi täitis, uue lehe kiirgusmetallurgia andmetega.
79
Maron kallutas pea pisut kõrvale ja jälgis käsipõsakjj pliiatsi liikumist. Ta ei saanud kõigest aru, mida Parraga kirjutas, aga sellegipärast hakkas pikapeale idee olemus talle selginema.
Järsku tõusis Parragi pliiatsit hoidev käsi õhku ja ta ise jäi, keha kõveras, Maronile alt üles puurivalt otsa vaatama. Parrag seisis, professor aga istus, nii et stseen oli haruldaselt koomiline.
Maron naeratas, kuid Parragi tabamatut värvi, kummal lise helgiga põlevad silmad pühkisid selle naeratuse otse-| maid minema.
«Tõepoolest! ...» lausus Parrag hetke pärast surutud häälel, peaaegu sosinal. «Nobeelium! Et ma selle peale es tulnud!»
«Kust te teate, et ma tahtsin raskesti valmistatava ja väga kalli tehneetsiumi asemel antud juhul soovitada sula-' miskomponendiks nobeeliumi?» vaatas Maron hämmeldu-5 nult Parragit ja nihkus tahtmatult tooliga kaugemale.
Parrag ei vastanud, silmanähtavalt viibisid ta mõtted mujal. Tema kokkupigistatud kulmude vahel olid sügavad kurrud, mittemidaginägev pilk oli suunatud üle Maroni pea läbi akna ühte kaugesse punkti. Tema nägu ja" kogu tema hoiak oli säärane, nagu kuulataks ta pinguta-' tult, kartes ainsatki sõna pealtkuulatud jutuajamisest kaotada.
«Noh.. . see oleks tõesti ilmaasjata!» sõnas ta viimaks ja ajas end sirgu. Manitsevalt oma jämedat sõrme raputades jätkas ta: «Milleks on vaja mu ettepanekut mingisuguste ekspertide

ette viia? Vaevalt usun, kas arvessetulevate hulgas ainsatki leidub peale teie, kes mu mõttekäiku taipaks.»

Tummalt põrnitses Maron Parragile otsa. Ääretus segaduses istus ta vaid võimetult, jalad tooli all, ja kriipis mõtlikult lauakese soonelist klaasplaati.

Parrag libistas veel kord silmadega üle märkmikust väljarebitud, täiskirjutatud paberilehtede, pani need siis kokku, koputas ühtlaseks ja asetas Maroni ette.

«Hoolitsege selle eest, härra professor, et ma saaksin kiiremas korras asuda takistuseta sulami laiendatud laboratoorsele tootmisele,» ütles ta vaikselt. Tahtis veel jätkata, kuid teda vapustas tugev köhahoog. Ta köhis hingematvalt, näost tumepunane. Kui hoog üle läks, küsis ta: «Kuhu me jäimegi? Jaa ... õigus küll! Sealt, nendelt paberilehtedelt te .leiate täpselt, missuguseid algmaterjale ja seadmeid ma vajan. Aatomireaktor instituudil on, ka

80

vastava võimsusega transformaatori muretsemine ei tohiks valmistada raskusi. Kui kõik on koos, jätke ülejäänu rahulikult minu hooleks.»

Nende pilgud kohtusid. Maroni uuriv silmavaade ei suutnud läbi tungida teise külma, kinnise näo soomusest.

Põhjalikult läbi raputatud, istus aastates professor mõnda aega vaikselt, pea käte vahel, kohendas siis kõrva taga kuldraamidega prillide peenikesi sangu ja pöördus tahtmatult ringi, sest tal oli tunne, et Parrag seisab tema selja taga ning vaatab.

Aga ta oli juba pikemat aega üksi.

13.

RAVIN oli õnnelik, et professor Kerman usaldati kogu siinviibimise ajaks tema, mitte Bertalani hoolde. Ta rõõm oli seda suurem, et Maron oli teda sõnaselgelt palunud esmajoones ise Kermanit abistada, kui see oma uue, üldtuntust erineva meetodiga marsiaju uurimisele asub, et kindlaks teha selles peituvate mälupiltide iseloomu, nende maistest erinevaid või just sarnanevaid omadusi.

Ta uskus, et Maroni valik langes temale eranditult rep-roboti pärast. Meeldiv erutus surises tast läbi, kui ta mõtles, et paari-kolme päeva pärast teab ta marsiajüst vahest rohkem kui ükski teine instituudis. Samuti oli ta kindel, et see annab uut hoogu reprobotiga seosesolevale, juba niigi üha kiirenevas tempos edenevale tööle.

Kerman aga näis otsekui meelega edasi lükkavat silmapilku, mil saaks oma silmaga, kogu omas tegelikkuses lõpuks näha seda fotodelt ning kirjelduste kaudu muidu nii tuntud marsiaju. Kõigepealt käis ta Raviniga kõik laboratooriumid läbi ja laskis endale üksipulgi seletada mitte ainult teoksilolevaid, vaid transferatsioonimenetlusega seoses ka veel kavatsetavaid katseid.

Kaua viitis ta aega eraldiasetsevas, taraga ümbritsetud hoones, kus hoiti katseloomi. Igal puuriuksel rippus silt, millel oli märgitud transferatsiooni täpne aeg, kes selle sooritas ja millega siirdatud mälupildid looma informatsiooni rikastasid. Nende, enamasti vägagi üksikasjalike kirjelduste täpne tõlkimine pani nii Ravini keeleoskuse kui kui ka kannatuse põhjalikult proovile. Aga sellestki polnud veel küllalt, Kermani küsimusi sadas nagu rahet.

Oli hiline õhtupoolik, kui nad Raviniga seisatasid toa ees, kus nii hoolega säilitati Bioküberneetika Instituudi

aaret —» marsiaju. Ravin lükkas ukse lahti ja laskis viisakalt kõrvale astu-

81

des Kermanil ees sisse minna. Ruumi täitsid ühesuguseta valgeks lakitud teraskapid, mida eristasid üksteisest ainul pealemaalitud rooma numbrid. Ravin astus number koi mega tähitud seifi juurde ja pistis Maronilt saadud võtm lukuauku. Kui ta teise käega kaheharulist vaskkäepide keeras, avanes raske, massiivne uks käratult. Seifis — vähemasti oli Maron nii öelnud — pidi olema ainult mar siaju, ei midagi muud. Kuid seif oli tühi.

«See on professor Maroni moodi!» hakkas Ravin naerm «Ta on vahepeal lasknud marsiaju anuma teise kohta vii ja nagu ikka, kohe selle ära unustanud. Üks hetk,» pöör dus ta Kermani poole, «ma helistan kohe härra profes sorile.»

Toas oli telefon; Ravin valis otse Maroni numbri.

«Härra professor? ... Seif on tühi. .. Ja-jaa, tegin kolmanda lahti. Ma arvan, ega teie käest saadud võti teise lukku ei keera ... Nagu ütlesin, anumat seifis ei ole .., Ma ei tea, ma pole doktor Bertalaniga veel rääkinud, lähen kohe tema juurde. .. Loomulikult, härra professor! Kohe kui asi selgub, teatan teile.. .»

14.

PARRAGI laud oli tühi; mis ta möödunud päevade jooksul kokku oli kandnud, oli kõik lattu tagasi viidud. Ta oli lask-, nud isegi heleda plastmassist lauaplaadi puhtaks pesta. Pea; rusikale toetatud, sirvis ta keskendunult mingit raamatut.

Littal oli tahtmine temaga jutule saada ja ta luusis juba hea tükk aega tema läheduses ringi. Istus haiglas lamava naabri Erdödi laua taha ja tegi, nagu otsiks midagi, kuid Parrag ei pannud teda tähelegi. Raamatusse süvenenud, keeras ta nii kiiresti lehti, et vaevalt jõudis ta kõiki ridu lõpuni lugeda.

Raamatu formaat tuli Littale tuttav ette. Järgmisel leheküljel oli illustratsioon, sellest tundis Litta kohe ära: Parrag luges hiljuti ilmunud Bertalani raamatut, milles memotransferaatori leiutaja tutvustas oma seadeldise tehnilisi lahendusi.

1 Litta kogus julgust, et Parragi juurde astuda ja temaga juttu teha. Aga ta tundis ennast nii nõrgana, nii nõutuna, nii mahajäetuna, et ei julgenud suud lahti teha. Ta kartis omaenda võõrast häälekõla. Ja ta ei teadnud, kuhu see kõnelus välja viiks — jämeda, häbematu pilkamiseni või tapva, arutu raevupurskeni?

Viimaks tuli talle päästev idee. Otsekui kartes, et veelgi viivitades mõtleb ümber, tõusis ta kähku üles ja läks,

82

Parragi juurde. Tasa, et teised ei kuuleks, kõnetas ta teda sina peal:

«Kuulsin äsja Ravinilt, mis tohutu avastuse sa oled teinud! Elektrijuhe — ilma takistuseta! ... Otse uskumatu. Sellega astud sa sajandi suurimate leiutajate kilda.»

«Nojah... tõesti suur asi, aga sugugi mitte kõige suurem!» lõi Parrag raamatu kinni. Võttis siis kätte ja tegi uuesti lahti, viristades mitu korda sõrmede vahel lehed läbi. Ta vaatas kõrvalt Littale otsa: «Teile saab osaks veel üllatusi, ja üsna varsti! ... Selleks aga, et saaksin oma plaane teoks teha, läheb mul tarvis kõigepealt Bertalani.»

«Bertalani? ... Tahad temaga koos töötada?» jahmus Litta.

«Seda nüüd küll mitte, sellest mulle aitas!» Parragi nägu kõverdus moondunud irveks. «Ainult ta teadmisi ma vajan, mõistad? ... Tema teadmisi on mul tarvis.» Ta naeris hirnudes ja lõi Bertalani raamatuga vastu ülestõstetud põlve. «Kas pole huumor? Just tema enda meetodiga, tema enda transferaatoriga saan kätte kõik, mis mulle praegu ja ka hiljem tähtis võib olla. Kahju Kormosist, aga temaga poleks niigi saanud palju peale hakata, ta tundis ju ainult masinate käsitsemist... Aga mida teadis tema, seda teab ka Bertalan! Tema peast leian ma kõik, mida mul praegu tarvis!»

Ta jäi vait ja hakkas hajameelselt uuesti raamatut lehitsema. Ühe peatüki pealkiri köitis vist ta tähelepanu, sest ta pani raamatu enda ette lauale ja kummardus küünar-, nukkidele tugedes lugema.

Litta vaatas teda kangestunult.

«Kuidas Kormos suri? Mis põhjustas tema surma?» küsis ta sosinal ja ootas hinge kinni pidades vastust. Siin, tööruumis tundis ta end kindlalt, siin julges ta esitada küsimuse, millega ta Parragi korteris ei olnud söandanud riskida.

Vastus aga jäi tulemata.

Keemik ilmselt ei kuulnudki Litta sõnu. Raamatu see osa pidi teda väga huvitama, sest edasi-tagasi lehitsedes luges ta mõnda lõiku koguni mitu korda.

Natukese aja pärast meenus talle siiski Litta. Ta vaatas ringi, aga neiu istus siis juba saali teises otsas oma laua taga ja oli pealtnäha süvenenud töhe.

83

15.

LITTA veetis õhtud enamasti Bertalani korteris, täna agJ ei olnud tal tahtmist sinna minna.

Päev kaldus juba õhtusse. Auto vuhises ühtlase kiirul sega vabakäigul pärimäge alla. Bertalan võttis parema käi roolilt ja pani Litta põlvele.

«On veel vara. Tahad, sõidame veidi? Sõidame linnast välja ja hingame tubli sõõmu head värsket õhku.»

«Suurepärane!» haaras Litta ettepanekust kinni. «Pärast istume kuhugi ja sööme õhtust. Kuulaksin hea meelega! natuke muusikat.»

«Kuidas arvad,» nõustus Bertalan pisut tujutult. Ta tajus, et Litta hoiak on muutunud. Neiu oli tema suhte" tagasihoidlik, peaaegu kinnine, aga Bertalan pidas paremaks sellest praegu mitte juttu teha.

Oli imeilus vaikne ilm. Tee noolsirge lint läikis loojuva päikese valguses nagu pika kanali liikumatu veepeegel.

«Päev otsa polnud sind oma laua taga näha,» lausus Bertalan mõni aeg hiljem. «Kus sa olid?»

« Reaktorisaalis.»

«Mis sa seal tegid?»

«Mul oli sinnakanti asja ja hüppasin sisse, et kolleegidega sõna juttu puhuda. Nad olid üle pea töö sees, võtsid veel minugi appi. Mõõtsid seal parajasti hiigla täpselt määratud ainehulki välja.»

«Mis ainehulki? Ja mille jaoks?»

«Neil on tarvis Parragi meetodil takistuseta sulamit saada. Puha stabiliseeritud transuraan ...»

Kiirusemõõtja osuti tantsis saja ümber, tuul lõikas vihinal lahtistest akendest sisse.

«Ma panen selle akna kinni, muidu läheb mu soeng,» ütles Litta viivu pärast ja hakkas kõrvale pöördudes akent üles kruvima. Ta teadis, et räägib lollust, sest tal piisas ainult taskukammist, et paari tõmbega oma poisilikult lühike tukk korda seada.

«Tähendab Maron ise võttis asja käsile ja tema andis loa katsetootmiseks,» märkis Bertalan mõne aja pärast, reetes tahtmatult, kuivõrd see teda puudutab, et professor oñ ilma tema teadmata ja temalt küsimata andnud tema alluvale võimaluse ühe oletatavasti olulise tähtsusega katse korraldamiseks.

«Jah, Parrag ja Maron valmistavad seda ühiselt ette,» noogutas Litta end rahulikuks sundides. Süda tagus tal kurgus, ometi tundis ta midagi rahul dusetaolist. Bertalan türanniseeris teda, ja neiu teadis, et nüüd oli ta teda valusalt riivanud.

84

Sõnad jäid oma ränga raskusega õhku rippu. Lähemal ristteel peatas Bertalan auto, keeras ringi ja kihutas tagasi linna. Ta ei hoolinud kurvidest, vingudes jätsid kummid tumedad jutid läikima kulunud teekattele.

«Kuhu me läheme?» küsis mees, kui ilmusid nähtavale esimesed linnamajad, uue elamurajooni igavalt ühetoonilised kasthooned.

«Mul ükskõik...»

Bertalan luges üles nagu mõni giid oma tosin restorani-nime. Igaühe puhul nimetas ta selle eripära ja milliseid roogi seal võib saada.

«Lähme sinna!» peatas Litta ta sõnadevoolu, kui Bertalan mainis üht äsja valminud, oma lokaali poolest tuntud hotelli nime. Arusaamatul viisil valdas Littat järsku hea tuju, ta silmad särasid, huultel väreles naeratus. Ta võttis välja oma väikese taskupeegli, tõmbas huultele pisut ruuži, silus süljega niisutatud sõrmega üle kulmude, ja vaadates auto tahavaatepeeglisse, kammis end. Bertalan oli ametis rooli ja käigukangiga, tihe liiklus nõudis täit tähelepanu.

Kui nad restorani sisenesid, pani Litta tähele, et ülem-kelner viipas kelnerile, kes otsemaid teenistusvalmilt neile lähenes ja nad ühe kaugemal asuva, kahtlemata üksnes haruldasemate külaliste jaoks reserveeritud laua juurde juhatas. Bertalan käitus nii, nagu ei märkakski ta üldist huvi, mida tema isik äratas. Littat aga haaras meeldiv erutus. Külaliste pilgud saatsid neid, siit-sealt tervitati ajalehtedest ning teleekraanilt tuntud memotransfe-ratsiooni leiutajat.

Bertalan uuris põhjalikult menüüd. Ta küsis Littalt, mida see sooviks süüa, lõpuks otsustas aga siiski omaenese maitse järgi. — See on tema.. . mõtles Litta, ja nagu nii sageli nende koos olles, tundis ta kurgus pitsitust.

Kui kelner oli tellimuse vastu võtnud, pöördus Bertalan ootamatult endise teema juurde tagasi:

«Niisiis võib Parrag nüüd ka ilma minu loata instituudis katseid teha...»

«Ilma sinu loata, aga Maroni nõusolekul,» vastas Litta veidi teravalt. «Parragi leiutis, transuraanielementidest kiirgusmetallurgilisel meetodil takistuseta elektrijuhi saamine, ei puutu mingil moel transferatsiooniosakonna töö-sfääri... Sinu hoiaku juures, mida sa Kelemeni suhtes üles näitasid, ei ole muide imeks panna, et Maron seekord toimis ilma sinuta.»

85

«Mis ajast Parrag selle asjaga tegeleb?» libises Berta lan Litta märkusest üle.

«Juba siis, kui plahvatus juhtus, oli tal see käsil.»

«Tuleb välja, et sa juba siis teadsid ...»

«Ei, tookord ei teadnud ma veel midagi. Alles täna hommikul kutsus ta mind appi,» lipsas Littal üle huulte, aga ta orienteerus kohe ja ruttas seletama: «Ma arvasin, et meile mõlemale on parem, kui vähemasti mina pidevalt Parragi läheduses viibin.»

«Niisiis ei läinud sa sugugi juhuslikult reaktorisaali! ütles Bertalan tasa, pigem endale kui Littale. Iseäralikul ilmel uuris ta teise nägu. Korraga tundus neiu talle väga ihaldusväärne oma kerges, kirjulillelises kleidis.

Litta oli tulnud instituuti tööle otse pärast ülikooli lõpetamist, parajasti siis, kui Bertalan arvukate ebaõnnestunud katsete järel oli lõpuks õige otsa peale saanud ja algust-teinud esimese, praegusega võrreldes veel üpriski algelise, kuid kõigiti paljutõotava memotransferaatori ehitamisega. Ta määrati kohe transferatsiooniosakonda, mille üle ta oli väga õnnelik. Bertalan oli selle poolest tuntud, et ta võttis oma käealuseks ainult neid, kel oli oma erialal juba märkimisväärseid konkreetseid saavutusi või kes instituudisisesel atesteerimisel ilmutasid tugevat ettevalmistust ning andekust ja kellest võis tulevikus loota kasulikke kaastöölisi.

Möödus mitu palavikulist kuud, kus ööl ega päeval polnud suuremat vahet. Ühel õhtul juhtusid nad koos surm-väsinult instituudist ära minema. Oli juba hilja, ja polnud midagi loomulikumat kui Bertalani viisakas ettepanek viia Litta autoga koju. Litta oli tõrjuv, kuid Bertalan pidas asja kerge käeliigutusega otsustatuks. Ta viis Litta vaik-: sesse vaiksesse restorani ja pärast õhtusööki, täiesti endastmõistetavalt, nagu olnuks see järelroog, viis Litta oma korterisse. Nõnda sai temast ilma tahtmata ja kavatsemata Bertalani armuke.

Peagi selgus talle, millist osa ta kuulsa teadlase kõrval etendab. Nende koosolu, milles puudus vähegi sügavam , sisu, andis Bertalanile selle rahu ning tasakaalu, milleta ta poleks saanud täie andumusega pühenduda oma tööle. Ta pidas Littat ideaalseks partneriks — ei tarvitsenud kunagi kurameerimisega aega viita, mis tema meelest oli täiesti ülearune asi. Et mida Litta nende vahekorrast arvab? Sellele küsimusele polnud Bertalan vist kordagi tulnud.. .

Ülemkelner asetas lauale vaasi rohkete lilledega. Kui

86

nad taas omavahele jäid, ütles Litta järsu otsustavusega, mida ta oli juba varem mõlgutanud:

«Ära varja enam, et sa Parragit transfereerisid. Vähemasti Maron peab seda teadma.»

Bertalan vaatas talle otsa, nagu ei usuks oma kõrvu. Pani noa ja kahvli käest, lükkas taldriku eemale, siis pühkis hoolikalt laudlinalt leivaraasukesi.

«Oled sa hulluks läinud?... Kuidas sa seda mõtled?» küsis ta muutunud toonil. «Mina, Tibor Bertalan, füüsika-teaduste doktor, peaksin minema vana ette nagu mõni koerust teinud koolipoiss üles tunnistama, et olen kurja peal olnud ... See oleks lausa enesetapp!»

«Tean, et sul on õigus, aga ma kardan. .. väga kardan. Võib juhtuda kohutavaid asju, kui me laseme Parragil endi hulgas ilma järelevalveta ringi käia. Mis saab, kui ta äkki midagi niisugust välja mõtleb, millel võivad olla sulle, mulle, võib-olla kogu inimkonnale saatuslikud

tagajärjed? ... Kes teab, mida me sealt marsiajust talle pähe istutasime? Kormosi, siis ka Kelemeni kahtlane surm ...»

«Mitte sõnagi rohkem!» sundis Bertalan teda vaikima. «Sinul on ainult üks mure: pea suu, sina ei tea midagi.»

«Aga Ravin? Mul on tunne, et ta aimab ... Arvad, et ka tema vaikib? Maron laseb temal jätkata Kelemeni poolelijäänud tööd. Sul tuleb arvestada, et kui reprobot...»

Orkester läks üle fortissimole, ja varjatud võimendaja-test tulvas täie meluga saali populaarne šlaager. Abitutes riimides refrään kuulutas, kuidas tööst koormatud bio-küberneetik võtab aegaraiskava ning pealegi mitte alati eduka kurameerimise asemel kiiresti sihileviiva memo-transferatsiooni abil naisi vallutada ...

Bertalani meelekohad lõid tukslema. Kõikjalt suundusid pilgud nende lauda, neid vaadati.

Serveerimisruumi ukse juures seisid kobaras kelnerid, nägu laial naerul.

Bertalan istus lõdvalt toolil, üksnes jalad tõmbusid äärmuseni pingule nagu võistlusujujal vettehüppeks enne starti. Ta pidi kogu jõu appi võtma, et manada näole ükskõikset naeratust, mis ometi ei tahtnud õnnestuda.

Polnud kahtlust, et see maitsetu lauluke, mille refrääni orkestri trummimehest solist hääleka heakskiidu saatel veel kord kordas, käis tema pihta.

Bertalan vaatas Littale otsa ja viitas vaevumärgatava Pealiigutusega ukse poole. Tõusis siis püsti, visates lauale mitu rahatähte; isegi jootrahaks jätkus sest enam kui küllalt. Pea seljas, kedagi tervitamata läks ta läbi saali.

87

Litta jäi üksi, nuga ja kahvel veel käes. Bertalan oli ta piinlikku, alandavasse olukorda pannud. Väliselt andis' seda kuidagi siluda, üle saada aga mitte.

Ta nägi, et Bertalan oli oma sigarietüü lauale unustanud. Ta võttis ridiküli ja hakkas ringi vaatamata ukse poolel minema. Mõne sammu järel ta pöördus ja heitis veel kor pilgu laua poole. Otsekui alles nüüd etüüd märgates läks ta tagasi, pistis etüü kotti ja ruttas siis välja.

Bertalan istus autos ja ootas. Mootor juba käis, laternad põlesid. Ühtejärge vajutas ta gaasipedaali, nii et mootor uugas ja väljalasketorust tihedat sinakat suitsu ajas.

«Kuhu sind viia?» küsis Bertalan.

«Koju...»

Tee peal ei vahetanud nad sõnagi. Süvenevas õhtus vajus linn üha enam tuledemerre. Liiklus oli veel tihe, siin-seal ristteedel kuhjusid autod pikka ummikusse. Kui valgusfooris süttis roheline, sööstis Bertalani auto nii ägedalt ettepoole, nagu saaks sellegagi lühendada aega, mis Littaga koos tuli olla.

Siledal asfaldil peegeldusid mitmekordistunult tänavaäärsed kõrged kaarlaternad, neoonreklaamide tulikirjad ning valgustatud vaateaknad.

Bertalan pööras peateelt ära, sõitis läbi paari kõrvaltänava ja peatus siis ühe maja ees.

Litta ronis jumalaga jätmata autost välja ja lõi ukse enda järel kinni, siis heitis läbi lahtise akna sigarietüü Bertalani kõrvale istmele.

Paar sammu puudus veel sissekäigust, kui Bertalan talle järele jõudis. Litta ootas, et mees vabandab oma käitumise pärast, kuid ta eksis. Bertalan haaras tal õlast ja keeras ta enda poole.

«Hoiatan sind veel kord, jäta endale hästi meelde, mida ma sulle ütlesin! Ma ei taha endale ise auku kaevata,» ähvardas ta sõrmega Litta nina ees. «Mis edasi tuleb, on üksnes minu asi. Unusta kõik, mis pärast transferatsiooni-komlsjoni istungit on sündinud. Sa ei tea midagi marsi-ajust, ei tea, miks Parrag on muutunud. Võib olla, et asi nii kaugele ei lähe, aga võib ka olla, et keegi püüab sinu käest midagi välja nuhkida. Sina aga ei tea midagi. Saad aru? Mit-te mi-da-gi?» kordas Bertalan rõhuga. Tahtis veel midagi ütelda, aga parajasti tervitas keegi majaelanik Littat.

Bertalan heitis möödaminevale meesterahvale ärritatud pilgu, siis aga hüppas autosse ja sõitis minema.

88

16.

KESET ümmargust saali kõrgus aatomireaktor. Tosinate viisi sõelus inimesi selle otsas ja ümber selle, piki seina-ääri reastusid korrapäraselt mitmesugused riistad, elektri-ning elektronaparaadid. Parrag juhatas kõike täieliku asjassepühendatu kindla üleolekuga, käis saalis ringi ja lõikas kannatamatu žestiga Maronil sõna suust, kui palju professor ka ei ärgitanud küsida, mispärast ta just nõnda, niisuguses järjestuses on lasknud need paljud kiiruga muretsetud masinad üles seada ning omavahel ühendada.

«Tahate iga hinna eest mind kotis ära osta? Miks te ei või öelda, mis protsess õieti kasutatud materjalides aset leiab, kui nad sulamiks ühinevad?» oli Maron temalt veel täna hommikul pärinud. «Võib juhtuda, et hulgitootmisel põrkate ettenägematute raskuste otsa...»

«Ma tõin teile tõestusmaterjali, enne kui ma oma tööks üldse abi palusin!» tuli Parragilt pahane vastus. «Kui sellest teile veel vähe on ...»

Maron ei teadnud, mida vastata. Oleks tegemist olnud teoreetiliselt kuitahes põhjalikult läbitöötatud ideega, mille praktiline läbiviimine on siiski küsitav, oleks ta vahest kõhklematult keeldunud oma nõusolekut andmast. Parrag oli aga asja alustanud lõpust: enne tõestas, siis tuli ettepanekutega.

Reaktorisaalis seisid kõik juba oma kohtadel. Parrag kontrollis üha uuesti ning uuesti tähelepanelikult mõningaid ühendusi. Kui ta seejuures märkas, et keegi ei tee või pole teinud midagi täpselt tema korralduste kohaselt, sõimas ta selle kohe läbi.

Aatomireaktorit ümbritsevate aparaatide hulgast kerkis kõrgemale kiirgusahi, mille Maron oli ühelt teiselt uurimisinstituudilt selleks otstarbeks laenanud ning lasknud reaktorisaali üles seada. Kiirgusahju enda kohta reetis Parrag Maronile ühtekokku niipalju, et sellel on sulami valmistamisel täita kahekordne ülesanne: ühelt poolt tuleb tavalisest uraanist aatomituuma struktuuri muutmise teel saada vajalikul hulgal transuraanielemente, mida looduses ehedal kujul ei leidu, teiselt poolt saadud elementidest tootmisprotsessi juhtivasse elektronarvutisse sissesöödetud programmi järgi valmistada kohe ka sulamit — esialgu ainult väikeste kampade kujul.

Ehkki uudis takistuseta elektrijuhist oli üle instituudi levinud, olid kõik arvamusel, et tänasel katsel tahetakse erilise meetodi abil saada uut, ülimalt soojuskindlat sulamit, millega hiljem Parragi juhtimisel alustatakse pikemat katseteseeriat.

89

Esialgu teadsid ainult Maron ja Parrag täpselt, mis oi teoksil. Professor pidas kinni oma algsest otsusest: kuni tema käsutuses ei ole küllaldasel hulgal kontrollitud tingi mustes valmistatud takistuseta traati, mis vastaks praktv lise katsetamise vajadustele, ei tohi keegi teada, et tege' kult on juba asutud sulami valmistamisele.

Selle pisikese traadi jupi, millega Parrag esimesel korral oli tema juurde tulnud, oli ta jätnud enda kätte ja võtnud sellega ette lugematuid uurimisi. Tükikese oli ta ohverdanud keemilisele analüüsile, mida ta osaliselt oli sooritanud ise. Sulamis oli tõepoolest leidunud neid elemente, mida Parrag oli nimetanud, ta ei mõistnud aga, kuidas need kergesti lagunevad elemendid lasevad end tugevaks, vastupidavaks ning suhteliselt kergesti vormitavaks aineks ühendada.

Füüsikuid, insenere ja tehnikuid, kes reaktori ja aparaatide juures ametis olid, pani hämmelduma ning vapustas Parragi sugestiivne ülesastumine, tema käskiv, vasturääkimist mittesalliv hääl. Küsimusi esitamata, vastuväiteid või arvamusi avaldamata täitsid nad tema ühtejärge sadavaid korraldusi.

Maron murdis juba päevade viisi pead, kuidas on võimalik, et Parrag, biokeemik, kes kogu see aeg niisama hästi kui midagi masinatest ei jaganud, osutub nüüd ühtäkki üle keskpärase, tehnikamaailmas ülimalt kodus inseneriks. Enesekindlalt, hetkegi kõhklemata jagas ta korraldusi ning näpunäiteid keerulise seadeldise kokkumonteerimi-sel, — oli lausa seletamatu, kuidas ta kohe, kui temalt midagi küsiti, viivitamatult vastas ja ei muutnud ega võtnud tagasi ainsatki juhtnööri.

Parrag seisatas kiirgusahju ees. Sõnatult jälgis ta, kuidas paigaldati üht täiendavat detaili, siis kutsus käeviipega montaažirühma juhataja enda juurde.

«Nii kui ahi tööle hakkab, ei tohi keegi sellele ligemale minna kui viis meetrit,» hoiatas ta särgiväele võtnud inseneri «Vastavalt sellele paigutada vajalikud kontrollriistad!»

Insener tahtis juba minna, kuid Parrag pidas teda veel kinni:

«Oodake! ... Kas kontrollisite, ons ahju punkris täpselt nii palju rikastatud uraani, nagu ma ette kirjutasin?»

Kerge noogutusega võttis Parrag jaatava vastuse teatavaks ja pöörduski juba transformaatori käsitseja poole:

«Teie vastutate selle eest, et kiirgusahju küttepoolidj saaksid õigel hetkel saja neljakümne tuhande voldise

90

pinge. Kui reaktor töötab ja ma märku annan, lülitage trafo kohe sisse. Ärge enam kohalt liikuge...»

Äkitselt ta vakatas ja jäi jollis silmi üht tegevusetult ringüonkivat tehnikut vahtima, kel rippus suus kõvera varrega lühike piip, mida ta parajasti tahtis süüdata. Mõne sammuga oli Parrag tema kõrval ja lõi tal tiku käest maha.

«Kas ma olen veel vähe öelnud, et kus mina olen, seal ei suitsetata?!» käratas ta vihaselt kohkunud mehele. — «Kaduge siit koos oma piibuga!»

Neljast küljest tõid reaktorisaali uksed, millel nii sees-kui väljaspool oli silt: Suitsetamine keelatud! Võib-olla oli tehnik alles uus inimene või polnud siin ruumis varem viibinud, aga võib ka olla, et ta ei pannud silte tähele. Oleks piisav olnud, kui Parrag oleks lihtsalt keelule tähelepanu juhtinud.

Pole põhjust ega õigust säärast tooni kasutada, mõtlesid juuresolijad, kes stseeni pealt nägid, ent keemiku näojooni moonutav raev — vahest just sellepärast, et see oli nii põhjendamatu ja mõttetu — pani neil suu kinni.

Ühe ukse läheduses nõjatas Telkes vastu seina. Maron oli talle helistanud ja uurija oli äsja instituuti saabunud, kus teda oli juhatatud Maroni juurde reaktorisaali.

«Kahetsen, et asjalood on nõnda kujunenud,» vabandas Maron, olles vahepeal korduvalt Telkesi omapead jätnud ja ainult möödaminnes temaga mõne sõna vahetanud. «Kui ma teile marsiaju kadumisest teatasin, kõhklesin hulk aega, mida ma õieti peaksin tegema. Teatada politseile? ... Lõpuks otsustasin teile telefoneerida, aga ma ei arvanud, et te nii ruttu kohale jõuate. Ma pean tingimata selle katse juures viibima ... Niipea kui ma siin lõpetan, läheme minu kabinetti, ja niipalju kui minu võimuses seisab, annan teile täpselt kõigest aru.»

«Kellel on selle teraskapi võti, milles aju hoiti?» küsis Telkes.

«Igal kapil on kolm võtit. Üks on minu käes, teine sekretariaadis, kolmas vastava sektori või osakonna juhataja käes. Marsiajukapi võtmed on aga kõik minu valduses ...»

Vali, läbilõikavalt terav kellahelin lämmatas Maroni sõnad. Sellega anti majasolijatele märku, et aatomireaktor hakkab tööle. Kohe kui helin vaikis, kajas Parragi hääl läbi ruumi:

«Kõik kohtadele! Kahekümne sekundi pärast alustame! Kiirgusahi sisse lülitada!»

Ta astus ahjus toimuvaid protsesse kontrolliva mõõtekilbi

91

juurde ja haaras kiirel pilgul peaaegu korraga kõigi riistade näidud. Aeglaselt tõstis ta käe, ootas hetke, si lõi käe alla, hüüdes transformaatori juures seisvale tehni kule:

«Nüüd!»

Tehnik pani käe lülituskangile ja surus selle pikkamööd alla. Ta pilk keskendus seejuures pinge- ja voolutugevus mõõtjatele. Osutid ronisid üha kõrgemale, lähenedes kii resti lubatud ülemmäära märkivale punasele joonele. Kiirgusahju massiivne kere hakkas pigem tajutavalt kui näh tavalt värisema. Vibreerivad terastalad tõid kuuldavale mahedalt kumiseva heli, otsekui oleks kuskil pumistatud jämedat pillikeelt. Sulatusahjust ergas valgust, mille ümber tantsisid laialivalguvad sinakad tulekeeled. Mõõte-kilbil vilkusid värvilised signaallambid. Ülekoormatut masinate tume ürin muutus üha valjemaks ning heleda maks, kuni see juba trumminahkadele valu tegi.

Keegi karjatas kohkunult, kui Parrag korraga riistadel selja keeras ja paar ebakindlat sammu tegi, nagu tahaks! ta kiirgusahju juurde minna. Samas ta aga takerdus jal vajus taganedes ühele toolile.

«Hakkas teil halb?» ruttas Maron tema juurde ja kohB kõlas ta käskiv hääl: «Reaktor seisma panna!»

Parrag istus kägardunult toolil, nägu imestunud, küsifl vate pilkude eest kätesse peidetud.

Valitses vaikus, üksnes transformaator surises tasakesM edasi.

Parrag tõstis pikkamisi pea, vaatas ikka uuesti ja uuestS ringi, just nagu raskest unest ärgates. Tema silmis peegeldus häbi ning meeleheide, kui ta pead kallutades Maronil poole üles vaatas:

«Härra professor... ma ei suuda jätkata! Pea pööritab hirmsasti... mul on tunne, nagu oleks kõik korraga ajust pühitud.»

Kohkunult vaatas Maron seda kokkuvarisenud, värisevate huultega meest. Parragi ümber oli kogunenud juba rohkesti inimesi; kes mõni hetk tagasi olid veel tema järskude taganttorkimiste peale siia-sinna sebinud, sosistasid nüüd kahjurõõmsalt isekeskis. .

Parrag oli mõnevõrra toibunud, kuid ta näost oli näha, et ta ei taibanud veel, mis temaga õieti oli juhtunud. Tal põrnitses tühjal pilgul enda ette, otsekui poleks talle jäänud muid mõtteid peale ühe: miks unustas ta korraga,» mida ta ennist nii täpselt oli teadnud?

«Viige kolleeg Parrag haigetuppa ja kutsuge doktor

92

Galli,» ütles Maron juuresolijatele ja patsutas siis Parra-gile õlale:

«Olete viimasel ajal liiga palju töötanud, liiga palju korraga ette võtnud, ja see maksab varem või hiljem kätte. Homme-ülehomme saame kokku ja peame nõu, kes teile millega edaspidi abiks saab olla.»

Parrag naaldus tagasi, tõstis siis käed ja ajas sõrmed laiali, nagu tahtes hirmust tummana selle liigutusega Maronit endast eemal hoida.

Millest see vaene mees nii paugupealt kokku võis langeda? mõtiskles professor ära minnes. Kas puhtfüüsiline iiveldus saab põhjustada nii järsku ja nii täielikku vaimset lühiühendust?

Märgates ümber aatomireaktori minnes ukse juures ootavat Telkesit, seisatas ta ühe aparaadi juures, nagu oleks leidnud seal midagi korrigeerida. Tegelikult tahtis ta võita pisukest hingetõmbeaega, et vähemalt mingil määral oma mõttesegadikus korda luua.

Traat, mille ta Parragilt oli saanud, oli reaalne tegelikkus! Vaieldamatu tõend selle kohta, et füüsikute senised väited on ekslikud. Ent kui Parrag juba kord kakskümmend grammi seda takistuseta sulamit oli valmis teinud, miks ta siis nüüd, kus kõik, mida ta tahtis, tema käsu-tuses seisis, alla pidi vanduma? Miks varises ta kokku just siis, kui mitmesuguseid elemente uueks homogeenseks aineks sulatav protsess kiirgusahjus võib-olla oli juba alanud?

Kuidas äsja asetleidnud sündmus Maronit ka ei mõjustanud, pöördusid ta mõtted murelikult tagasi salapärase asja juurde, milleks ta Telkesi siia oli kutsunud.

Marsiaju...

Kuhu see teraskapist oli kadunud? Kes ta ära oli viinud? Ja mispärast? Mida kavatseb see, kelle valduses ta nüüd on? juurdles Maron. Talle oli väga ebameeldiv, et pidi asja ametivõimude kätte andma. Kuid mida muud ta sai

teha?

Kui vähemasti Kerman poleks praegu selle marsiaju pärast siia sõitnud! Mida ta temale ütleb? Ta ei saa ka tõde maha vaikida, sest pole usutavat ettekäänet...

Ta vaatas ringi. Kõikjal vilkusid signaallambid, kusagil uugas mingi masin, lülituskilpidel võnkus siia-sinna üksikuid osuteid. Reaktor aga ei tootnud enam energiat, kiir-gusahi oli külm ning elutu, levitades üksnes tugevat osooni lõhna.

93

Kiirgusahi meenutas talle taas Parragit. Tõuseb m jälle jalule, söandab ta veel kord katse kallale asuda?

Maron hõõrus laupa, nagu tahtes selle liigutusega mõ teid peast minema pühkida.

17.

TELKESI pilk libises Bertalanilt vastasseinal rippuvale pildile ja rändas siis professorile, kuni peatus viimaks uuesti Bertalanil. Kui ta kõnelema hakkas, toetus ta vasak käega Maroni kirjutuslauale, paremaga aga žestikuleeris lühidalt, otsekui rõhutamaks oma sõnu:

«Kas olete kindel, millal te viimati nägite marsiajuanumat, see tähendab marsiaju ennast?»

«Te küsisite seda juba ja ma vastasin teile,» vastas Bertalan pahaselt. «Nägin viimati sellel päeval, mil transferatsioonikomisjon otsustas mitte lubada kavatsetud memo transferatsiooni läbi viia.»

«Kas te ei eksi?» sekkus üha teravamat tooni võtnud kahekõnesse Maron. «Ma pean tõenäoliseks, et teie mälu petab...»

«Ma ei eksi, ja mu mälu ei peta,» raius Bertalan ärritatult. «Kui see nii ei oleks, siis ma seda ei väidaks.»

«Tuletage meelde!... Umbes paar-kolm päeva päras komisjoni istungit otsis Kelemen mind üles ja palus lub" ajuga uued biofüüsikalised ning biokeemilised uurimi sed läbi viia. Andsin loa tingimusel, et uurimiste juure viibiksite ka teie.» Maron pidas väikese pausi, andes sel lega järgnevatele sõnadele tahtmatult erilise rõhu: «Saatsin siis Kelemeniga teile teraskapi võtme, mida ma tänini pole tagasi saanud.»

«Ma arvan, härra professor vaevalt oskab kohe ekspromt öelda, mitu korda ta ise mulle võtme on andnud või mitu korda kellegi teisega saatnud, sestsaadik kui marsiaju instituudis on,» vastas Bertalan ükskõiksel ilmel. «Ka pärast transferatsioonikomisjoni istungit lasksin mina anuma oma kohale viia, mina panin seifi lukku ja andsin võtme otsekohe teile tagasi. Mul on praegugi meeles — panin siia kirjutuslauale.. . Mis aga õnnetusse Kelemenisse puutub, siis loomulikult ei kavatse ma teie sõnades kahelda! Minu arvates võib oletada, et Kelemen ei toiminud võtmega teie käsu kohaselt. Kindlasti see talle ei istunud, et tohib ainult minu juuresolekul aju uurida. Võibolla ta kartis, et ma ei ole päri tema uurimismeetodiga ...»

«Te peate siis võimalikuks,» lõikas vahele Telkes, «et Kelemen võttis marsiaju teraskapist välja ja peitis kuhugi ära?»

94

«Peitis ära?» kordas Bertalan, puhudes sõnad koos sigarisuitsuga õhku. «Seda ma pole öelnud. Miks pidi ta selle ära peitma? Võib-olla viis oma tuppa, võib ka olla, et uuris läbi ja pani siis mõnda oma kappi. Ootamatu surm takistas teda aju tagasi oma kohale viimast...»

«Jah, tõepoolest, pole kahtlust, et surm tabas insener Kelemeni ootamatult,» tähendas Telkes monotoonselt. Kui ta uuesti sõna võttis, puuris ta pilk otse Bertalanile näkku: «Teie oletuse vastu räägib aga see, et härra professori juhatuse järgi otsiti Kelemeni tuba juba läbi, kuid marsi-ajust ei leitud jälgegi.»

«Siis vahest Ravin...»

«Rääkisin ka Raviniga,» segas vahele Maron. «Tema ei tea midagi. Kelemen oli talle maininud, et tahab marsiaju neuroneid keemilise koostise ja peaasjalikult struktuuri seisukohalt võrrelda inimaju rakkudega, aga ta polnud öelnud, et on sellega algust teinud. Reprobot, millele teie algusest peale olete vastu seisnud ...»

«Ei ole vastu seisnud, vaid pidanud teostamatuks ideeks, ja pean ka praegu,» teatas Bertalan otsustavalt. «Raiskame selle peale tohutult aega ja vaeva, ja siis tuleb välja, et see on samasugune palavikuviirastus nagu Parragi takistuseta sulam.»

«Palavikuviirastus?» kergitas Maron kulmu, «öelge, doktor, ons teiega kord juhtunud, et teie ette astub keegi ja paneb lauale reaalse tegelikkusega midagi niisugust, millest te seni olete arvanud, et seda ei ole ega saagi olla?» Maron tõusis üles, tõmbas ühe kirjutuslauasahtli lahti, lükkas aga kohe jälle kinni. Lõi siis käega: «Aga see on teine teema, sellest räägime mõni teine kord. Tulgem marsiaju juurde tagasi. On samavõrd tähtis kui pakiline see üles leida. Tegemist on hindamatu väärtusega, ja kaalul on ka meie instituudi hea nimi... Millega võin teile kasulik olla?» pöördus ta Telkesi poole.

«Tahaksin teiega mõne sõna vahetada,» vastas Telkes, hetke kaalutlenud.

Bertalan keeras demonstratiivselt Telkesile selja, küsides:

«Kas vajate minult veel midagi, härra professor?»
«Ei... tänan,» raputas Maron pead. «Aga pärast lõunat mingil ajal,» — ta vaatas kelnerit — «ütleme kella kolme— poole nelja vahel olge hea ja tulge minu juurde väikesele nõupidamisele. Peame selgitama Parragi edasist tööprogrammi. Tahan teda mõneks ajaks kõigist muudest ülesannetest vabastada, sest tänast ebaõnnestunud katset
95
tuleb pärast põhjalikumat ettevalmistust tingimata korrata.»
Bertalan seadis poolkustunud sigarit suunurgas ja tõmbas tugevasti, kuni see uuesti hõõguma hakkas.
«Kell kolm olen kohal,» ütles ta siis, sigar hambus. Andis Telkesile kätt ja väljus kabinetist.
«Olge lahked, olen teie käsutuses,» ütles Maron, istudes Telkesi vastu diivanilaua taha.
«Ma tahaksin Raviniga rääkida, aga nõnda, et instituudis keegi sellest ei teaks. Kas te saaksite seda korraldada?»
«Hea meelega, kuigi...» Maron naeratas. «Ausalt öelda, ma pole niisuguste salakohtumiste korraldamises kuiga osav, aga eks ma katsun. Mida te Ravinist tahate? Ma juba mainisin, et rääkisin temaga: ta ei tea midagi. Kardan, te raiskate asjatult aega...»
«Instituudis asetleidnud kahe surmajuhtumi vahel oi mingi seos!» Telkes kummardus ettepoole ja jätkas rahulikul, harilikul häälel, kuid igal sõnal oli nagu omaette nähtamatu kaal: «Ma arvan, et on aeg informeerida teid asjaoludest, mida me seni pole avalikkuse ette toonud jaa millest ka teil kuni juhtumi lõpetamiseni tuleb vaikida.
Tuppa sugenes raske vaikus. «Juhtumi lõpetamiseni.. .» Need sõnad ei kõla ainult ametiisiku suus naeruväärselt suurelised, mõtles Maron. Mõne silmapilgu vaatles tal sõnatult Telkesi kinnist nägu, noogutas siis ja ütles:
«Võtan teatavaks...»
«Kormosit ei surmanud elektrilöök ja Kelemen ei surnud südameinfarkti. Nad mõrvati. Arstliku ekspertiisi järgi mõlemad samal viisil, ja tõenäoliselt ühe ning samal isiku poolt.»
Maron naaldus tugitoolis tahapoole ja toetas pea vastu seljatuge. Ta istus seal kinnisilmi, nõnda jõuetult, nõnda lõdvalt, nagu oleks kõik veri temast kadunud. Telkes puudutas kergelt professori käsivart: «Ei ole kahtlust, et me saame mõrvari kätte ja anname kohtu alla.»
«Keda te kahtlustate?» küsis Maron vaevukuuldavalt, kogu kehast värisedes.
kahtlusta veel kedagi. Olen kaugel sellest, et kedagi teie töökaaslaste hulgast kahtluse alla seada.»
«Mida te Ravinist tahate?» küsis Maron uuesti. «Ega ometi tema...»
«Võiksin ma praegu nime nimetada, oleksin kõige raskemast juba üle. .. Aga et teie küsimusele vastata: nagu ma teada olen saanud, olid Ravin ja Kelemen, tõenäoliselt
96
tänu viimase aja ühisele tööle, iseäranis usalduslikus ning sõbralikus vahekorras. Esmajoones sellepärast tahangi temaga kohtuda. Teile on mul praegu ainult üksainus küsimus: mis te arvate, härra professor, mispärast räägib Bertalan ilmse antipaatiaga Kelemenist veel nüüdki, pärast inseneri surma?»
«Reprobot, Kelemeni projekteeritud küberneetiline aparaat, käiks teatud mõttes Bertalani memotransferaatorist üle, kuna ta ei rööviks doonorilt selle teadmisi,» vastas Maron, viivu mõtelnud. «Bertalan muidugi seda iial ei tunnista, aga ma olen kindel, et ta pidas seda oma leiutise nõrga koha vastu suunatud rünnakuks, kui ma just nimelt marsiajuga seoses Kelemeni ideest kinni võtsin.»
«Leiduri edevus...»
«Küllap vist. Bertalan, nagu nii paljudki erakordselt andekad inimesed, on kaunikesti edev ning ennast täis. Aga et need omadused viiksid mõrvani? ... Ei, see on täiesti võimatu! Palun heitke peast see pöörane mõte!»
«Ma rõhutaksin veel kord: antud hetkel ei saa ma kedagi nimepidi nimetada, ei kahtlusta konkreetselt kedagi. Kuid selleks, et seda sassis kera lahti harutada ja mõrvarini välja jõuda, kes selleks ka ei osutuks, olen sunnitud igast niidiotsast kinni haarama. Te peate seda

mõistma.» . «Mõistan...» noogutas Maron väsinult. Järsku turgatas talle midagi meelde: «Kas te arvate, et ka marsiaju kadumine on seoses nende .. . nende kohutavate asjadega?»

«Võib-olla ...» vastas Telkes venitades. Tema toon andis selgesti mõista, et ta ei taha sellest rääkida. «Veel üks küsimus, härra professor,» tegi ta teist juttu. «Kas te ei kirjeldaks lühidalt, kuidas kulges see transferatsioonikomis-joni istung, millel Bertalani ettepanek tagasi lükati, tähendab ei antud luba marsiaju mälupiltide siirdamiseks elavale inimesele?»

«Istung erines tavalisest ehk selle poolest, et otsusele eelnes — arusaadavatel põhjustel — õige tuline vaidlus. Ühed olid arvamusel, et inimkonda tabab korvamatu kaotus, kui komisjon memotransferatsiooniks luba ei anna, et nii me ei saa iial teada, millist informatsiooni see aju kätkeb.»

«Missugused argumendid olid transferatsiooni vastastel?»

«Nad asusid doktor Galli seisukohale. Tema kui arst pidas lubamatuks riskeerida inimese tervisega, võimalikult koguni eluga üpris küsitava tulemusega transferatsiooni nimel.»

97

«Kas teil on meeles, kes hääletasid doktor Bertalani et paneku poolt?»

«Miks ei ole! Kõigepealt loomulikult Bertalan ise, siis Litta Gere, Imre Parrag ja meie kolleeg Ravin, kes marsiaju seal planeedil leidis ning Maa peale toimetas. Neli kümne vastu, niisugune oli hääletuse tulemus.»

«Kas sellest juttu ei olnud, leiduks ülepea kedagi, kes nõustuks eksperimenti enda nahal läbi tegema?»

«Mina ise tõstsin selle küsimuse üles. Panin tähele, et Parrag kõhkles ja tõstis siis käe, aga suure lärmi hulgas ei saanud ma aru, mida ta ütles. Ma ei tea tänini, mida ta õieti tahtis... võib olla, et pakkus ennast katseks, aga võib-olla tahtis ainult sõna võtta.»

«Kas te tookord või hiljem temalt ei küsinud, härra professor, kuidas tema kui spetsialist, kui silmapaistev bio-keemik võis hääletada riskantse transferatsiooni poolt?»

«Avameelselt öeldes pidasin paremaks seda asja mitte enam pikemalt puudutada. Otsus küttis niigi meeled tuliseks; pärast istungit vaidlesid ka need ägedalt edasi, kes; tookord asja vastu hääletasid.»

«Ja mis on teie isiklik arvamus? Kas transferatsiooni-komisjon toimis õigesti, kui ta doktor Bertalani ettepaneku tagasi lükkas?»

«Sellele on raske lühikese jaa või ei-ga vastata... Teadus peab teenima kogu inimkonda täpselt niisamuti kui üksikisikut. On palju väiksemate asjade pärast eluga riskeeritud, ja suuremadki asjad on seetõttu läbi kukkunud, et komisjonid või kolleegiumide liikmed ei ole julgenud vastutust võimaliku fiasko või ka tragöödia eest enda peale võtta. Küllap ajendas see mindki transferatsiooni sooritamise vastu hääletama,» tunnistas Maron. Siis jätkas ta järelemõtlikult: «Tookord ei tulnud mulle reprobotit meeldegi, aga kui pärast istungit Kelemen jälle oma ettepanekuga lagedale tuli ja ma uuesti, seekord juba hoopis põhjalikumalt ta plaanid läbi vaatasin, sain aru, et olin teinud õigesti. Kui me peaksime reprobotiga siiski ummikusse jääma, võime igal ajal Bertalani ettepaneku juurde tagasi tulla. Eks me näe, missuguseks otsus siis kujuneb.»

«Saah aru... Ega teil nüüd selle vastu midagi ole, kui ma sobival juhul Parragiga sellest juttu teen ja küsin, miks ta Bertalani poolt hääletas?»

«Oodake veel sellega, te näete ju ise, mis mehe närvidega lahti on!»

«Loomulikult ma ootan. Ja muide taotlen seda jutuajamist ainult juhul, kui see asja uurimise seisukohalt vältimatult

98

vajalikuks osutub,» vastas Telkes valmilt ning tõusis. «Nii et millal härra professor mind Raviniga kokku viiks?»

«Kas te jääte praegu instituuti?»

«Ei. Aga ma annan teile telefoninumbri, millelt valve-ametnik mulle teate edasi annab, kus ma ka parajasti ei ole.»

Maron murdis sedeli kokku ja pistis oma rahataskusse. «Annan teile veel täna teada,» lubas ta, saates Telkesit uksest välja.

18.

«**BOSS**», nagu alamad uurimisrühma juhatajat üldiselt nimetasid, istus mugavas poosis tugitoolis. Ta oli visanud jalad üle tooli käetoe ja koputas aeg-ajalt kingakontsaga kõvasti vastu võimatuseni ärakulunud mööblitüki külge. Sellal kui Telkes rääkis, silmitses ta siia-sinna uitaval pilgul läbi akna pitskardinate majakatuste kohal lendlevaid linde.

«Kui veidralt see ka ei kõla, aga Bertalan mängib selles asjas võtmerolli,» jäi tuba mööda kõndinud Telkes ülemuse ette seisma. «Selles olen ma täiesti kindel! Bioküber-neetika Instituudis toimunud sündmused on kõik kuidagi omavahel seoses, kuid Bertalan ...»

«'Nimetage aga lapsukest nimepidi: te ei pea välistatuks, et mõrvad on sooritanud Bertalan. Hüva... kuid miks ta pidanuks tapma? Peale selle, kas võis see olla tema huvides, lasta marsiaju ära kaduda?»

Telkes sättis kirjutuslaual laialipuistatud pabereid ja fotosid üht- ja teistpidi, siis tähendas, andes sõnadele rõhu, nagu tahaks ta kõike, mis südamel, korraga samasse lausesse mahutada:

«Kui ma seda teaksin, siis, arvan, teaksin juba kõike... Üks on kindel: tegi vea, see, kes marsiaju ilma loata teras-kapist välja võttis! Sellega andis ta meile uue niidi.»

«Tundub usutav. .. Noh, ja mida te arvate Parragi isevärki .. . kuidas öelda ... lühiühendusest reaktorisaalis? On ikkagi imelik, et üks biokeemik tuleb äkki välja säärase, tema erialast sootuks kaugel oleva leiutisega, ja siis järsku, ainsal hingetõmbel unustab viimseni, mida ta enne — oletatavasti — täpselt teadis?»

«Ometi nii see oli, nagu ma rääkisin... Ühel hetkel tegi veel kõva häält, oli ülbe, enesekindel — ja sekundi murdosa jooksul oli mehest järel haletsusväärne vrakk.»

«Hm... Ja kui kaugele te Bertalaniga olete jõudnud?»

99

«See ei taha millestki midagi teada. Aga... Ühesõnaga käsi taskus rusikas!»

«Mida Bertalan Parragi veidrustest arvab?»

«Ütleb, et sel pole tähtsust. Tema arust olnud Parrag ennegi iseäralik tüüp, omamoodi veidrik. Teised, Parragi töökaaslased, on teisel arvamusel.»

«Mida nemad ütlevad?»

«Et olnud tõepoolest pisut omapärane, aga muidu vaikne, tagasihoidlik ja heatahtlik inimene kuni viimase ajani, j Üksainus halb harjumus tal oli — et võttis mõnikord ülearuse napsi. . . Siis korraga muutus. Oli nagu ümber tehtud, nagu nad ütlevad... Mõni päev tagasi nimetas professor Maron oma sekretäri ees teda naljatades surnust ülestõusnud keskaegseks türanniks. Ka siis oli ta midagi teinud, mida ta varem iial poleks söandanud. «Taassündinud despoodihing on, nagu näha, Parragis pesa teinud» — kuidagi nii olevat Maron öelnud. Sellest võeti kohe kinni ja ristiti ta Redivivuseks, ja nõnda teda nüüd seljataga kutsutakse.»

«Miks ainult seljataga?»

«Sest et keegi ei julge enam temaga otsekoheselt rääkida. Ta ärritub kergesti, kipub tüli norima, vilistab kõi-gele ja kõigile, on ühtviisi jäme nii meeste kui naistega... Ka minuga käitus ta samal kombel, kui ma teda pärast plahvatust üle kuulasin.»

Telkes tundis järsku erakordse teravusega ligiduses Parragi iga liigutust, kuulis ta häält, nägi ta leegitsevat pilku — sellest silmapilgust alates, mil ta temaga oli kohtunud.

«Millal te Raviniga kokku saate?» ehmatas ülemus teda ta mõtetest.

«Täna õhtul.»

«Kus?»

«Maroni korteris. Professor kutsus ta enda poole, aga jättis mainimata, et ka mina seal olen. Omavahel öelda, ma ei arvanudki vanast, et ta selle asja nii osavasti joonde ajab.»

«Ons Parrag niisuguses olukorras, et temaga võib rääkida?»

«Paistab, et mõne viimase päeva jooksul on ta oma vär-vivahetamisega otse täiuseni jõudnud,» vastas Telkes tahtmatult naerma hakates. «Räägitakse, et vaevalt sai ta poo-

lelijäänud katse järel reaktorisaalist välja, kui ta äkki seisma jäi ja siis, ilma et oleks suudki lahti teinud,

100

need kõik sinnapaika jättis, kes teda haigetuppa pidid saatma. Sellest peale käitub ta jälle Redivivusena.»

«Mis suhted tal Raviniga on?»

«Varem, siis kui marsiaju alles instituuti toodi, tegid nad koos esimesed biokeemilised uurimised. Siis olid nende suhted veel head...»

«Ja nüüd?»

«Muu hulgas tahan ka sellele täna Ravinilt vastust saada.»

«Muu hulgas? Mida te veel tahate temalt teada?»

«Sellel transferatsioonikomisjoni istungil, kus Bertalani ettepanek tagasi lükati, hääletas Ravin transfereerimise, see tähendab Bertalani poolt. Aga kui ta teada sai, et Maron oli nimelt marsiaju informatsioonimaterjali huvides uuesti käsile võtnud Kelemeni mõnda aega tagaplaanile jäänud projekti ja tahtis nüüd kiirendatud tempos lasta reproboti valmis teha, ei sõdinud ta enam memotrans-feratsiooni poolt, läks Kelemeni poolele üle. Veelgi enam — ta võttis tööst aktiivselt osa. Siiani on kõik arusaadav. Tema leidis ja tõi Maa peale kunagise marsielaniku aju, kuidas ta poleks pidanud siis uudishimulik olema, mida need ajurakud sisaldavad! ... Siiski pööras Ravin juba kasutuskõlblikule memotransferaatorile selja. Mis ajendas teda üleöö Kelemeni leiutist pooldama, nii et ta täna on valmis reproboti eest juba kas või tulle minema?»

«Selge. Sellele niisiis loodate temalt vastust saada ...»

«Tahan ka veel seda teada, mille üle ta Bertalaniga ligi tund aega nelja silma all nõu pidas vahetult enne plahvatust, mille põhjust eksperdid käesoleva hetkeni pole suutnud lõplikult välja selgitada.»

«Kust te teate Ravini ja Bertalani nõupidamisest?»

«Üks assistent mainis mingi detailülesandega seoses keegi, kes samuti reproboti juures töötab. Ta oli pidanuc Kelemeni juhtnööride järgi ühe töö ära tegema, aga polnud sellega korralikult hakkama saanud. Oli tegevusetult oodanud, kuna ta Kelemeni kusagilt ei leidnud. Ravini otsim? minnes sai ta teada, et see on Bertalani juures, kes oi korralduse andnud, et teda ei segataks, kuni ta Raviniga nõu peab.»

«Selle järgi ei saa ei Bertalan ega Ravin olla Kelemen mõrtsukas, sest umbes sel ajal pidi toimuma mõrv...»

«Umbes?...» kordas Telkes tugeva rõhuga. «Arstid e tea minutilise täpsusega öelda, millal surm saabus. Se oleks aga erakordselt tähtis.»

«Kui palju töötajaid instituudis on?»

101

«Ligikaudu kaks tuhat.»

«Kuidas te kavatsete kindlaks teha, kes oli kriitilisel ajavahemikul oma tööpostil ja kes mitte?»

«Kui vaadata ainult seda, kes võinuksid olla Kelemeni kõrvaldamisest huvitatud, kelle teel noor insener ees seisis või kes tema peale võis viha pidada, aheneb ring paari tosinani...»

Telkes vaatas oma kella.

«Ma pean minema, sest enne kui ma Raviniga kohtun, tahan kord veel Kelemeni korteris ringi vaadata. Bertalan pole mees, kes ei tea, mida ta räägib... Kui ma temalt teraskapi võtme kohta pärisin, ei rihtinud ta ilmselt juhuslikult juttu nii, et kahtlus langeks kadunud Kelemenile.»

Juurdlusosakonna juhataja kratsis oma karvast lõuga ja
pilgutas Telkesile otsa vaadata nagu öökull. ^

«Kui olete lõpetanud, otsige mind tingimata üles. Leiate mind kui mitte siit, siis kodust.»

«Saab tehtud!» lubas Telkes. Tõmbas vihmamantli õlgadele ja kiirustas minema, unustades isegi hüvasti jätta.

19.

LITTA askeldas nobedasti pisikeses kööginišis, mille neli seina, õigemini küll vasakut kätt peaaegu laeni ulatuv sahtlite ja vahedega hästi liigendatud seinakapp, selle kõrval köögilauana kasutatava pealisplaadiga külmutuskapp ja pooleldi seina sisse ehitatud elektripliit jätsid vabaks parajasti niipalju ruumi, et sai ennast ringi pöörata.

Kuni ta valmisostetud võileibu taldrikule seadis, hakkas kohvikeetjast visinal musta kohvi välja ajama. Litta otsis tassid, lusikad ja suhkru. Kohendas siis masinliku liigu-tusega juukseid, silus Parragilt võetud hommikumantli pisut sirgemaks ja läks, täis kandik käes, tagasi tuppa.

Esimesel hetkel mõtles ta, et Parrag on magama jäänud. Mees lamas, käed laiali, kõhuli diivanil. Ta pomises arusaamatuid sõnu, nagu näeks halba und, ja pilutas silmi, nagu pimestaks teda ere valgus. Vaibal diivani ees maas vedeles tekk, mille Litta oli talle peale pannud, kui ta tema kõrvalt üles tõusis, et õhtueinet seada.

Kusagil kaugel lõi kell. Litta luges venivaid kellalööke. Heli tungis läbi hämaruse ja tundus toas lainetavat, otsekui kiigutaksid valgusreklaami kiirelt vahetuvad värvid teda seinast seina.

Seitse ... kaheksa ... üheksa ...

Viimasele löögile järgnes sügav vaikus, mida segas üksnes Parragi raske hingamine. See hingamine näis põimuvat

102

vaikusse, saades selle orgaaniliseks osaks. Praegugi oli tema käeulatuses pudel ning klaas.

Litta nihutas tasakesi lauakese eemale, kuid samal silmapilgul tegi Parrag silmad lahti ja uratas:

«Vala täis ja anna siia.»

Litta ei julgenud vastu rääkida, kuigi Parrag jõi jälle meeletult palju. Äsja avatud pudeli põhjas oli ainult mõni tilk järel. Ongi parem, mõtles Litta, jääb purju ja hakkab ehk kergemini rääkima ...,

Ta valas klaasi täis, andis mehe kätte ja istus diivani-servale. Parrag kummutas ühe sõõmuga mürkkange joogi kõrist alla, heitis klaasi põrandale ja tõmbas Litta äkilise liigutusega enda juurde. Metsikud suudlused tegid ta nõrgaks, siis piitsutasid vere uuesti üles. Ta unustas võileivad, kohvi, kõik ...

Litta lamas selili, kaks kätt pea all. Silme ees tantsisid punktid, ta jälgis neid. Punktid kasvasid, hakkasid välgukiirusel tiirlema ja moodustasid tuliseid viirge, mis lipsasid hääletult kuhugi — ei kuhugi.

Millega see lõpeb? vilksatas mõte, ja ta nägi õudusega enda ees homseid päevi nagu ilmpikka teed, mis tuleb lõpuni käia, sest vastu panna on asjatu. Ei saa ta enam osa rahu õndsusest, tuleb minna, lootusetult ja ilma rõõmuta, kõiki mõtteid peast peletades, mehega, kes polegi õieti inimene ja kes piiramatult valitseb tema keha, tema hinge üle...

Kui Parrag tema kõrval liigatas, tärkas Littas üks mõte ja küpses otsemaid otsuseks.

Parrag tõmbas lauakese pudeliga lähemale. Ahnete, suurte sõõmudega jõi ta pudeli tühjaks.

Litta ei hoolinud sellest. Ta pea töötas palavikuliselt, mõtted olid hõivatud. Ta ei pannud isegi tähele, kuidas Parrag pärast viimast lonksu tema kõrvale pikali heitis, pisut niheles ja siis järsku vagusi jäi. Tema näolt kadus alkoholiuim, silmad tõmbusid kissi ja ta kuulatas pingsalt, nagu tungiks kustki väga kaugelt talle kõrva uudseid hääli ja ta tahaks hääleallikat kindlaks teha. Sentimeeter-sentimeetrilt nihkus ta Littale lähemale, kuni nende pead 'peaaegu kokku puutusid.

Kaua lamasid nad nõnda. Kööginišis põlema jäänud lamp heitis tuppa kahvatut valguskuma ja pehmendas aknast sissetulitava valgusreklaami elavaid värve.

«Kui sa seda teed, siis ma tapan su!» lausus korraga Parrag ükskõikselt.

Sel hetkel mõistis Litta, millise vea ta oli teinud, unustades,

103

et Parrag loeb ta mõtteid. Välkkiirelt kargas ta diivanilt maha, sundis end määratu jõupingutusega rahulikuks ja küsis, teeseldes imestust: «Mida ma ei tohi teha?»

«Sa tahad Bertalani nõusse saada, et ta kõik Maronil ära räägiks. Kui aga Bertalan pole nöörist tõmmata, lähe ise Maroni juurde ja räägid, mis juhtus. Just praegu tegi selle otsuse!» Parrag vaatas küünarnukkidele tugedes ehmunult nurgas redutavat Littat ja vappus naerust «Mida teeb selle peale vana? Tormab Telkesi juurde, et see mul natist kinni krabaks, Bertalani ja sinu aga distsiplinaarkomisjoni ette veaks. Kui ta muidugi nii kaugele jõuab...»

«Miks ta ei peaks jõudma?» lipsas üle Litta huulte.

«Sa unustad, et lühikese aja jooksul on instituudi seinte vahel toimunud kaks mõrva? Telkes tolgendab igal pool, nuhib ringi, pärib, haistab ... Kui välja tuleb, et te Berta-laniga mind ilma loata, salaja transfereerisite...»

Ta ei lõpetanud, vaid lõi käega.

«Sa räägid rumalusi!» katsus Litta asjast kuidagi üle saada. «Pane parem televiisor mängima,» palus ta ja lisas: «Värviliselt tuleb hea programm. Vaatame õige ja sööme vahepeal midagi.»

«Miks sa tahad mind ninapidi vedada?» kõverdas Parrag suud. «Tunnista üles, sa loodad, et saad seni, kui programmi vaatad, oma mõtteid klaarida. Tõsi, mis? Noh, eks me näe...»

Litta suureks kergenduseks lonkis Parrag teises toanurgas seisva televiisori juurde. Joobnult vaarudes toetus ta küünarnukkidega aparaadile ja vajutas siis nuppu. Kogu keharaskusega kastile toetudes ootas ta, et ekraan valgeks läheks ja pilt ilmuks.

Iga sekund tundus olevat terve igavik. Litta ei julgenud liigutada, kartes sellega Parragi tähelepanu endale tõmmata. Too seisis seal, jalad harkis ja ülakeha televiisorile vajunud, nagu oleks eluvaim temast lahkunud.

Kui ekraan helendama lõi ja mingi äge kahekõne järjest valjemini valjuhääldajatest rägisema hakkas, ehmus Parrag, ei liikunud aga aparaadist eemale. Pööras ainult pea kõrvale; pilk peatus üksikult igal mööbliesemel, piltidel ja vaipadel, uurivalt, uudishimulikult. Siis liigatas ta käsivars, sõrmed otsisid kobamisi helinuppu ja keerasid möirgava aparaadi vaiksemaks. Seejuures libises kastil puhkav nägu veidi tagasi ja ootamatult sattus tema vaateväljale Litta.

104

Nägu väljendas kohkumust, siis valgus sellest üle kohmakas, moondunud naeratus. Elutul, ainitisel pilgul vahtis ta Littat. Ta suu liikus, ta ütles midagi, kuid ainult huuled vormisid sõnu, kurgust ei tulnud häältki.

Litta ei julgenud iitsatadagi. Tema ainus mõte oli: põgeneda! Ära siit... aga kuidas?

Kuigi ta oma kogemustest teadis, et niisugusest kaugusest — mõne meetri pealt — ei ole Parrag enam võimeline tema mõtteid lugema, ei usaldanud ta ikkagi lõpuni mõelda, mis kombel põgeneda.

Alles hulka hiljem hakkas ta sest enesele pealesunnitud, teadvusetusele lähedasest seisundist vabanema, ent nõnda ettevaatlikult, nõnda pikkamisi ja ebakindlalt, nagu kõiguks ta kitsal purdel ja kardaks iga hetk, et ainus väär samm, ja ta tuhiseb all haigutavasse pimedasse kuristikku, kus varitsevad teda tundmatud õudused.

Sel silmapilgul oli tal tunne, et kõik see, mis oli juhtunud, ei olegi tõelisus, vaid ainult piinatud närvide pala-viku-uim.

Nagu raskesti haiges pärast vereülekannet, tuksatas temas äkitselt uuesti elusoojus. Pilk eraldus laest, eksles mõnda aega justkui otsides ringi ja peatus siis Parragil.

Ta ootas kõike muud, aga mitte seda, mis nüüd juhtus. Nende pilgud kohtusid. Parrag põrkus tagasi ja jäi, selg televiisori poole, Littale otsa põrnitsema. Ta värises kogu kehast. Aeglaselt tõstis ta ühe käe, peopesa tõrjuvalt väljapoole otsekui instinktiivseks enesekaitseks, ja liigutas seda ebamääraselt näo ees.

Parrag vaatas abiotsivalt ringi. Sirutas käe selja taha ja leidis tuge televiisorist, mis nüüd küll vaevukuuldava heliga mängis, endiselt aga ebamugavalt teravat valgust ruumi kiirgas. ;

«Andke andeks ... ma käitusin võimatult...» kogeles ta. Sõnad murdusid ta suust katkendlikult ja segunesid televiisorist voolavate häältega. «Mul pole aimugi... Tõesti ma ei mõista, kuidas võis juhtuda, et ma... et teie... et nii...»

Televiisorilauakesel oli all sahtel. Parrag tõmbas selle nii rohmakalt lahti, et kogu sahtli sisu põrandale varises. Neljakäpukile laskudes kohmis ta laialiveerenud pudipadi hulgas.
Viimaks ta leidis, mida otsis: piibu ja paki tubakat.
Rätsepaistmes küürutas ta televiisori kõrval vaibal ja toppis värisevi sõrmi piipu. Tahtis tulegi otsa panna — kui tal vaid tikku oleks olnud. Masendavat vaatepilti pakkus
105
see vööni paljas, abitu ning kohkunud mees. — Nüüd on ta nagu enne! käis Littal läbi pea.
Pärast närvesöövaid, keha kui ka hinge äärmuseni kurnavaid minuteid oleks Litta nagu ühtäkki vabanenud piinavast, alandavast ikkest. Ta tundis, et pole enam Par-ragi võimuses.
Ta kabas oma riided ja hakkas välgukiirusel riietuma. Otsis seejuures ridikülist tulemasina ja viskas Parragi sülle.
«Palun võta tuld!» Ta hakkas naerma. «Tead mis?... Jäägu see sulle ... mälestuseks minult!»
Parrag istus ikka veel televiisori ees, murdis millegi üle pead, puhus ühtejärge suitsu ega liigutanud. Litta oli end riidesse pannud ja seadis raamatukapi klaasi peeglina kasutades juukseid, kui ta, seesmiselt pingul, väliselt aga üsna ükskõikselt küsis:
«Natukese aja eest sa ütlesid, et instituudis toimus kaks mõrva. Arvatavasti mõtlesid Kormosi ja Kelemeni surmale . .. Sel juhul politsei Kelemeni suhtes eksib — või tahavad nad meid maha rahustada, rääkides infarktist... Aga miks? Mida sa Kelemeni surmast tead?»
Ta arvas, et on saabunud silmapilk, millal ta lõpuks küsimusi võib esitada ja neile ka vastused saab. Kuid Parrag vaikis. Ahnelt tõmbas ta oma lurisevat piipu; puhus suust õhukesi suitsurõngaid ja jälgis, kuis need väänel-des-vongeldes õhku kerkisid.
Litta ei julgenud keelt üle pingutada. Ta oli nüüd minekuvalmis ja pillas nagu hüvastijätuks:
«Teisipäeva õhtul tulen jälle.»
«Teisipäeval? Alles nelja päeva pärast?» Parragi hääles kõlas anuv noot.
Littale tuli see küsimus ootamatult. Ta taipas, et oli andnud uue lubaduse, kuigi oli otsustanud, et enam siia ei tule...
Seekord jäi tema vastuse võlgu. Segaduses astus ta televiisori juurde ja pani selle kinni.
Parrag pööras ennast isteasendis ringi ja heitis Littale iseäraliku, uuriva pilgu. Siis libises ta vaade televiisorile. Ta silmad läksid ebaloomulikult suureks; ta ilme ütles, et sel hetkel oli talle midagi selgunud. Ta kargas püsti, tõmbas siis metsikult piibu suust ja virutas vastu maad.
Litta, nüüd juba täiesti riides, vaatas hirmunult arusaamatut stseeni pealt. Mees, kes talle nüüd lähenes, oli jälle see teine, transfereeritud Parrag.
«Sina... sa neetud!» sisistas ta Littale. «Mida sa tahtsid
106
mult teada saada? Eh, ükskõik... Nagunii ei saanud sa midagi teada! ... Aga ütle, kas te ka sellele olete juba mõelnud, mida Bertalan siis peale hakkab, kui ükskord tõepoolest reprobot valmis saab ja Ravin marsiaju neuronitest mitte mõhkugi ei leia?»
Ta hirnus naerda. Siis pööras ta end ühele kannale toetudes ringi nagu vurr, haaras esimese ettejuhtuva vaasi ja paiskas vastu televiisori ekraani.
«Vähemasti see ei tee minuga enam paha nalja!» vaatas ta rahuldustundega rususid. Ja nagu poleks midagi juhtunud, jätkas ta:
«Kahju, et asjalood arenevad arvatavasti teisiti. Vaevalt et reprobotist asja saab!... Aga oleks vast põrgulik lust olnud kuulata, mida see Bertalan kokku luiskab, kui kõik välja tuleb ja transferatsioonikomisjon ta keeluvastase ülekande eest vastutusele võtab!»
«Kust nad peaksid seda teada saama?»
«Kas või minult! Minu aeg aga pole veel saabunud, esialgu pole teil vaja mind karta ...»
«Keda siis?»
«Ega Telkes ilmaasjata ühtelugu Ravini ümber ei luusi.»
«Sellest ta küll targemaks ei saa. Ravin ei tea ju trans-fereerimisest midagi!»
«Aga ta aimab, et midagi on juhtunud. Mul on paar korda õnnestunud ta mõtteid tabada. Ta pani tähele, et ma ennast transferatsioonikomisjoni istungil katseks pakkusin. Kui ta seda

Telkesile ütleb, võib Bertalan kitsikusse sattuda. No ja muidugi sina koos temaga! Kormosit nad ei saa enam rääkima panna ...»

«Kas sina tapsid Kormosi?» küsis Litta nüüd kogu julgust kokku võttes.

Parrag pöördus otse tema poole ja vastuseks ainult muigas põgusalt, pilklikult. Läks siis diivani juurde, heitis pikali, laotas endale teki peale ja tegi käskiva liigutuse esikuukse suunas.

20.

PÄRAST tööaega töötas Ravin veel tunnikese oma laboratooriumis ja asus siis jalgsi teele mööda käärulisi, järske mägitänavaid. Maron elas instituudist umbes poole tunni jalgsimatka kaugusel ühes väiksemas kooperatiivelamus, kuhu bussiga sõites pidi tegema suure ringi.

«Mida vana minust õieti tahab?» arutles ta endamisi, lonkides edasi keset sõiduteed. «Ta on ennegi mind oma

107

kabinetti kutsunud ja oleks ka nüüd võinud seda teha, kui tal on minuga rääkida...»

Tema teada ei olnud Maron veel kedagi instituudist enda Juurde koju külla kutsunud. Ta ei osanud kuidagi arvata, millega ta selle au oleks ära teeninud.

Kas tuleb juttu reprobotist? Esialgu oli ta uurinud loomadega tehtud katsete tulemusi, mida oli korraldanud veel Kelemen ise mõnede endavalmistatud reproboti osadega. Kahjuks olid temast järelejäänud märkmed lünklikud ning jätsid paljud tähtsad küsimused lahtiseks ...

Tänavad olid välja surnud, kusagil ei olnud näha hingelistki. Taevas ujusid hatused pilvesiilud nagu suured hallid lambakarjad lõpututel aasadel.

Ühe sakilise mäeharja kohal pilvevaip rebenes ja läbi lõhe vilksatas loojuva päikese viimase tervitusena leegitsev valgusviht. Pilvepõhi värvus punaseks nagu tulle kastetud, hõõguma lööv raud.

Ühe käänaku taga hakkas tee järsult laskuma, tõustes siis uuesti noolsirgelt vastaspoolsele künkaseljale, kus mitmete tühjade kruntide vahel valendas üksik moodne elumaja.

See ta on! mõtles Ravin ja lisas kella vaadates sammu. Täpsus kuulus tema karakteri põhiomaduste hulka ja ka nüüd tahtis ta minutipealt kohale jõuda.

Kuhu võis kaduda marsiaju? läksid ta mõtted jälle oma rada. Ta ei pannud tähelegi, kuis ta tempo oli tõusnud, nii et ta peaaegu jooksujalu lähenes künka jalamile.

Vargus tundus talle otse isikliku solvamisena. Marsil oli ta elu kaalule pannes leiu liiva alla mattunud rusudelinnast välja toonud. Siis oli ta üksnes aimanud, mida see isemoodi kujuga, läbipaistvast ainest anum võib sisaldada. Instinktiivsele äratundmisele tuginedes oli ta iga hinna eest sõdinud, et järgmine Maale tagasipöörduv kosmoselaev oma peaaegu et grammideni väljaarvestatud lasti hulgas ta tema aardele koha leiaks.

Ravin pidas visalt vastu, ja talle jäi võit. Teaduslikust seisukohast analoogilise väärtusega leidu polnud seni veel võõralt planeedilt Maa peale sattunud.

Sestsaadik kui marsiaju oli kadunud, ei olnud ta suuteline täie tähelepanuga reproboti kallal töötama. Kõige parema meelega läinuks ta otsemaid tagasi Marsile, et sealt uue, samasuguse konserveeritud ajuga koju tagasi tulla. Nüüd ta juba teadis, kust otsida . ..

Säärane edasi-tagasi reis aga, olenedes planeetide — Maa ja Marsi — vastastikusest asendist, kestaks ka kõige

108

soodsamal juhul umbes 33 kuud! Kui ta praegu Maalt lahkuks, võib Bertalan hõlpsasti ohjad enda kätte saada ja tema mahamaterdav arvamus reproboti kohta, mida ta lakkamatult kuulda laseb, võib viimaks ka Maronil tahtmise ära võtta. Ei ole teist väljapääsu: enne reprobot valmis teha ja siis uus reis teisele planeedile. Kui äkki vahepeal kadunud marsiaju üles leitakse! ...

Helistamise peale avas Maron ise ukse. Ravin teadis, et ta elab tagasihoidlikus väikeses korteris kahekesi koos naisega, kummatigi sattus ta segadusse, leides end nii harjumatus ümbruses silm silma vastas professoriga.

«Astuge sisse, astuge aga sisse!» kutsus Maron lahkelt. «See on mulle suur päev,» ütles ta naeratades, «ma ei teagi enam, millal mul viimati külalisi on olnud. Täna on mul koguni kaks korraga!»

Maron juhatas Ravini tuppa, kus viimase sugugi mitte väikeseks üllatuseks neid Maroni abikaasa asemel ootas Telkes.

«Te tunnete juba teineteist, niisiis pole tutvustada vaja,» ütles Maron ja pakkus külalistele istet. Siis pöördus ta kohe Ravini poole: «Ma võlgnen teile paar sõna seletuseks, siis annan teid juurdlusorganitele üle.» Ja ta osutas mõru muigega Telkesile. «Tema palus, et ma teid kokku viiksin. Kuid väljaspool instituuti ja niisugustes tingimustes, kus teie kohtumisel liigseid silmi-kõrvu ei oleks.»

Ravin ei katsunudki oma hämmingut varjata. Ta ei teadnud, mis öelda, tõmbas pea õlgade vahele ja püüdis naeratada. See eriti ei õnnestunud.

«Ma arvan, et on parem, kui tuleme kohe teema juurde,» kummardus Telkes toolil veidi ettepoole, ja sellest hetkest ei pööranud ta enam Ravinilt pilku. «Neil päevil suri instituudi kaks töötajat, tehnik Kormos ja insener Kelemen. Üks praegusenigi selgitamata asjaoludel toimunud plahvatus põhjustas raskeid vigastusi. Lõpuks kadus jäljetult marsiaju. See kõik on ka teile teada.»

«Jah .. . muidugi...» noogutas Ravin häiritult.

«Tahaksin teilt mõnele küsimusele vastust saada. Et te aga mõistaksite, kui suur kaal võib olla sellel, mida te ütlete, pean teile veel üht-teist avaldama. — Nii Kormos kui ka Kelemen mõrvati. Meie oletuse järgi on nende kahe mõrva, plahvatuse ja marsiaju kadumise vahel seos ...»

See, et Telkes kasutas väljendit «meie oletus», tähendab mitmust, tekitas Ravinis niisugust ängistust, mille sarnast ta veel iial polnud tundnud. Alles nüüd jõudis temani ka

109

Maroni äsjane tagamõttega «siis annan teid juurdlusorganitele üle».

«Mida te minult soovite?» küsis ta pärast hetkelist pausi. «Meil on andmeid, et sellel päeval, mil toimus plahvatus ja mõrvati Kelemen, helistas doktor Bertalan teile teie tööruumi. Varsti pärast seda viibisite pikemat aega tema juures. Te olite kahekesi, nelja silma all. Milleks doktor Bertalan teid kutsus? Mille üle te nõu pidasite?

«Ta palus, et see jääks omavahele,» tõrkus Ravin vastamast ja küsis omakorda, rohkem Maronilt kui Telkesilt: «Miks esitate selle küsimuse minule, ja mitte Bertalanile?»

Professor istus väsinult, liikumatult Ravini vastas, kelle näolt veelgi ei olnud kadunud see kohkumust varjav viril naeratus, mis oli ilmunud ta suunurkadesse siis, kui Telkes oli nimetanud surmajuhtumite tõelise põhjuse; see naera-tusevine oli otsekui tardunud ta suu ümber.

«Te võite isegi arvata, et ma ei valinud asjata seda teed,» kuulis ta Telkesi kuiva, otsustavat häält. «Ma pean mainitud küsimusele teilt vastuse saama. Katsuge see jutuajamine meelde tuletada ja rääkige mulle kõik. Ka niisugused pisiseigad, millele te tookord võib-olla tähelepanu ei pööranud ja mis ehk praegugi tähtsad ei tundu.»

«Olgu nii...» andis Ravin alla. Ta sulges silmad, otsekui oleks suletud laugude taga kergem kõnelust rekonstrueerida. «Bertalan tahtis mulle sisendada, et ma ei hakkaks reproboti konstrueerimisega tegelema, et jätaksin Kele-meni omapead, sest sellest tööst ei tule nagunii midagi välja. Bertalan ei usu reprobotisse, veelgi enam, ta peab ka ideed kui niisugust ülearuseks. Tema arvates tuleb memotransferaatorit edasi arendada, sest ainult sellel olevat perspektiivi. Tema meelest olevat ainuke lahendust vajav probleem veel ülekanne elavalt elavale...» «Mida teie selle peale vastasite?»

«Vastasin, et kui transferatsioonikomisjon oleks tookord transfereerimiseks loa andnud, oleksin praegu võib-olla ka ise samal arvamusel. Nüüd aga kujunes teisiti, ja antud olukorras ei saa ma teha muud kui täie jõuga Kelemenile appi asuda...»

«Ja Bertalan?»

«Ta nimetas Kelemeni põrunud fanaatikuks, kes, ma vabandan,» — Ravin nikutas Maroni poole — «isegi härra professori sellesse surnult sündinud ettevõttesse kaasa on vedanud.»
«Kuidas ta Kelemenist rääkis? Vihkavalt või üksnes põlgusega?»
110
«Kord nii, kord naa... Muide oli ta kogu aja, juba algusest peale kohutavalt närviline. Nagu oleks just enne keegi või miski teda pahandanud...»
Ravin jäi vait, siis lõi sõrmega nipsu. See tahtmatu liigutus ei jäänud Telkesil märkamata. «Jätkake, palun!»
«Oli üks märkus, millest ma tookord aru ei saanud, ja ma ei taipa tänini, mis mõttega ta seda ütles. Tõsi, ega ma pole selle üle ka aru pidanud...»
«Mis see oli?»
«Ta vaatas kogu aeg ukse poole, nagu ootaks kedagi. Siis järsku küsis ilma igasuguse üleminekuta: «Kus see Parrag küll kolab? Kas te pole teda näinud?»»
«Miks te seda oluliseks peate?»
«Sest sellel, millest me rääkisime, ei olnud Parragiga mingit pistmist. See lipsas tal täiesti tahtmatult, nagu ikka, kui inimesel midagi väga südamel on.»
«Kas rohkem Parragist juttu ei tulnud?»
«Siiski.»
«Ja nimelt?»
«Ma küsisin, mida ta arvab Parragi imelikust... ma ei teagi, kuidas ma täpselt väljendusin... imelikust kõikuvast olekust, mille tunnistajateks me mitmel korral oleme olnud. Mis võiks põhjustada tema arvates neid järske meeleolumuutusi? Ma mäletan ta vastust sõna-sõnalt: «See mees on alati veidi hull olnud. Lööb parajasti välja... Ärge omistage sellele tähtsust.»»
«Mis ajast te Parragit tunnete?»
«Sest ajast, kui ma Marsilt tagasi olen ja me koos hakkasime konserveeritud aju uurima.»
«Oli tal tõesti kalduvus järskudeks meeleolumuutus-teks?»
«Jah, aga need muutused avaldusid ainult selles, et ta võis kergesti millestki vaimustusse sattuda, teinekord aga põhjusetult melanhooliasse langeda, ja siis oli teda raske jälle üles turgutada. Seevastu ei olnud ta kunagi agressiivne, ja kui ta mõnikord kellelegi näpunäiteid jagas, siis kõlas see pigem palvena kui käsuna. Eks sellepärast ta Bertalani kõrval nii varju jäigi...»
Telkes tõusis püsti ja kõndis paar sammu mööda tuba, jäi siis Ravini ette seisma. Too silmitses nii keskendunult maani ulatuvate aknakardinate pitsmustrit, nagu poleks Telkesit olemaski. Sellega andis ta mõista, kui ebameeldiv talle see küsitlemine oli.
111
Telkes toetas rusikaga lauale ja kummardus Ravinil üsna lähedale.
«Ma olin pealtnägijaks, kuidas Parragist reaktorisaali sai hetke vältel haletsusväärne, võimetu inimvare, kus juures ta veel äsja üleoleva enesekindlusega kamand» kogu seda inimhulka, kes katsest osa võtsid. Te teate sellest?»
«Jah.»
«Mis teie arvates võis Parragi kokkuvarisemise põhjuseks olla?»
«Ainult eriarst, võib-olla psühhiaater oskaks seda sele tada...»
«Ta ei taha kuuldagi võtta, et laseks end arstlikult läbi vaadata,» sõnas Maron vahele. «Ta ütleb, et niisugust hetkelist nõrkust võib igaühel ette tulla, kui närvid mingi tööga pidevalt pingul on.»
«Noh, küllap meie juba selle eest hoolitseme, et ta ei tõrguks,» märkis Telkes.
«Kuidas?»
«Vigastust põhjustanud plahvatuse eest on otseselt või kaudselt vastutav ka Parrag, sest plahvatas ju tema poolt ülespandud katseseade. Ja kuna ta plahvatuse põhjuste kohta on äärmiselt segaseid seletusi andnud, võivad juurdlusorganid nõuda tema vaimse seisundi järelevaatust. Kord püüab ta vastutust doktor Bertalanile veeretada, kord väidab, et kavatseb

korda saata asju, mis kummutavad terve rea põhjapanevaid teaduslikke seisukohti ja lähtealuseid.»

«Niisuguseid väljendusi olen minagi temalt kuulnud ...»

«Kas te olete ka praegu Parragiga heas läbisaamises?» küsis Telkes.

«Ei saaks öelda. Varem ta mulle siiralt meeldis, aga sestsaadik kui...» Ravin naeratas tahtmatult ja kohendas kiire liigutusega püksipõlve. Uuesti tõsinedes ta jätkas: «Sestsaadik kui — arvatavasti just selle muutunud hoiaku pärast — keegi talle Redivivuse nime külge kleepis, hakkasid kõik temast eemale hoidma. Ta on jõhker, tõrjuv, ülbe. Täiesti teine kui alles mõni päev tagasi. Nii nagu ta nüüd käitub ...»

Ta lõi käega, nagu kartes end naeruvääristada, kui veel edasi räägib — sellest, mis talle kogemata meelde turgatas.

«Mida te pidite ütlema? Kuidas Parrag käitub?»

«On rumalus võrrelda inimest loomaga, pealegi solvav. Ma ei tahaks isegi seljataga Parragit riivata ...»

112

«Nii peenetundelised ei saa me praegu olla,» laksas Telkces kannatamatult märkmikuga vastu lauda. «Rääkige, palun!»

«Hommikupoolikul tahtsin ühe transfereeritud ahviga katseid teha,» alustas Ravin venitades. «Bertalani rühm oli talle ülekande teinud ühelt rahulikult, loomaaias kasvanud ja mitmeti väljaõpetatud šimpansilt. Transfereeritud loom oli enne seda halva iseloomuga, metsik ahv, samahästi kui otse ürgmetsast meile sattunud.»

«Teie tähelepanekud?»

«Ahv kükitas vaikselt minu laua kõrval puuris. Pärast transfereerimist võis temaga vaata et juttugi vesta... Ta väljendas erineval hääletoonil ja erinevate liigutustega, mida ta tahab, ja kui ma talle mingi käsu andsin, kuuletus ta sõnapealt. Transferatsioon oli teinud temast mänguhimulise, sõbraliku olendi.»

«Ja siis?»

«Täna korraga oleks nagu saatan talle sisse läinud. Ta muutus jälle taltsutamatuks metsloomaks, ja pealegi täiesti ootamatult. Kui ma tahtsin teda silitada, et teda rahustada, hammustas ta mind.» Ja Ravin näitas oma seotud sõrme.

«Huvitav,» vangutas Maron mõtlikult pead.

«Veelgi huvitavam aga on, et see seisund kestis ühtekokku ainult mõne minuti, siis rahunes ta jälle maha. Oli jälle täpselt samasugune kui pärast transfereerimist.»

«Millega te seda seletate?» küsis Telkes.

«Kahjuks ei oska midagi öelda. Keegi tema juures ei käinud, kogu aja olime kahekesi toas. Ma proovisin üht kiir-gusostsillograafi, tahtsin sellega tema ajuvoolusid mõõta. Maxi tundis end silmanähtavalt hästi, siis korraga hakkas urisema, kiristas hambaid, raputas puuri ja pildus kõik puurist välja... Õnn, et see hoog tabas teda puuris ja mitte siis, kui ta vabalt minu ümber ringi kargles. Olen temaga mitu korda nii mänginud. Siis olid ainult aknad ja uks kinni, ta võis hullata, nii kuidas tahtis. Premeerisin teda nõnda, kui ta oli hästi käitunud.»

Telkes istus maha ja jäi mõtlikult silmitsema vanamoelist, kuid laitmatult korralikku mööblit. Pildid, vaibad, rohked raamatud ja vaasides ilutsevad lilled — kõik rõhutasid Maroni isikupära.

«Kas ma tohiksin helistada?» pöördus Telkes äkitselt professori poole.

«Miks mitte! Seal nurgas on telefon...»

Teisel pool vastati väljakutsele kohe.

113

«Siin Telkes. Tuleb meelde, mis? ... Jah, jah... Lubate, et otsin teid üles? ... Hakkan kohe tulema. Ma olen autoga, kümne minuti pärast olen seal... Tänan, ma ei pea teid kaua kinni... Nägemiseni!»

Telkes pani toru hargile ja jättis kiirustades jumalaga. Ukselt ütles ta veel:

«Ma palun teid veel kord — sellest kohtumisest, kõigest, millest siin rääkisime, mitte kellelegi... ma rõhutan: see jäägu rangelt omavahele!»

Selle aja peale, kui Maron raskelt üles tõusis, et külalist välja saata, jooksis Telkes juba trepist alla. Ukse ees ootas teda väike sõiduauto. Ka juht oli erariides.

Maa kohal lasus hall pilvitus. Süvenev õhtu hiilis vargsi tuppa ja silus ühte tihenevad varjud.

Ravin tundis, et professor tahab-üksi jääda. Temagi jättis hetke pärast jumalaga.

21.

JÄRGMINE hommik algas instituudis samuti kui kõik teised. Bertalan tegi tavakohase «visiidi» suures töösaalis ja tõmbus siis oma kabinetti.

Litta lootis, et ainult temale torkas silma, kuidas Bertalan suures kaares Parragi töölauast mööda läks, selle asemel et ka seal peatuda.

Vaevalt oli uks Bertalani järel kinni langenud, kui Par-rag toolil ringi keerates silmadega Littat otsis. Ta hüppas püsti ja tuli Litta juurde, vaatamata, et see parajasti teisega rääkis.

«Tulge, mul on teiega vaja rääkida,» ütles Parrag, ja ilma et oleks vabandanud, tiris Littat käsivarrest endaga kaasa.

Instituudi tootmistsehhi juhataja peainsener Vermes, kellega Litta oli nõu pidanud mingi uue ajurakkude uurimise riista valmistamise asjus, vaatas neile pigem imestunult kui solvunult järele. Temagi oli Parragi äpardunud reaktorisaalikatse ja selle järelsündmuste tunnistajaks olnud. Tema meelest kuulus ka keemik nende imelastest teadlaste hulka, kes on väga targad, väga head spetsialistid, kuid kellel on raasike rohkem fantaasiat kui vaja. Kui veidralt nad ka ei käituks või ei räägiks, pole mõtet neile seda pahaks panna.

Vermes toetas käed lauaservale ja hüppas tagurpidi Litta lauale istuma, jäädes igavlevalt jalgu kõigutama. Ruumi kaugemas nurgas vaidlesid Parrag ja Litta ägedalt millegi üle.

114

Vermes haigutas täie suuga ja tegi ringivaatamisega aega parajaks. Hästi praktilise meelega inimene, nagu ta oli, tundus talle arusaamatu, kuis võib mikroskoobi kohal kummargil tundide viisi peaaegu liikumatult midagi vahtida ja seejuures ses uimases vaikuses mitte magama jääda... Tema maailm oli kriiksuvad treipingid, huugavad freesid, sädemeid pilduvad, vinguvad teritusmasinad, nende hulgas tundis ta end hästi. Masinate harjumuspärane müra kuulus tema jaoks endastmõistetavalt töö juurde — see vaikus siin, see näiline tegevusetus käis talle üha enam närvidele. Alles siis tõmbus ta nägu naerule, kui ta märkas, et keegi oli nähtavale kohale isemaa-litud sildi riputanud:

REDIVIVUSE SOOVIL SUITSETAMINE KEELATUD

Ja sildi ühes nurgas, küllap selleks, et teksti toetada, ilutses prillidega pealuu, piibule tuld võttes.

Maroni pillatud Redivivuse-nimi jäi korrapealt Parra-gile külge. Kõik pidasid seda heaks naljaks, üksnes Bertalan ja Litta teadsid, et tabavamat nime poleks otsideski leidnud ühe inimnahas taaselustunud marslase jaoks...

Möödus kümme minutit, võib-olla ka veerand tundi. Viimaks vaatas Litta Vermesi poole, kes pilgu kinni püüdis ja käte-jalgadega märku andis, et läheb minema, kui Litta kohe tagasi ei tule. Otsekui seda oodanud, pöördus Litta ringi ja jättis Parragi sinnapaika.

Kui keemik üksi jäi, toetus ta küünarnukkidega vastu seina ja seisis nõnda liikumatult, kuni Litta oma laua juurde jõudis. Siis tõukas ta ennast hooga seinast eemale ja läks laudade vahel põigeldes Bertalani kabineti poole.

Vermes tegi enda ees ruumi, laotas Litta idee järgi kavandatud riista lülitusskeemi laiali ja hakkas seletama, mis raskused selle kokkumonteerimisel üles kerkivad.

«Esimesel pilgul paistab kõik täiesti loogiline ja tipp-topp olevat, võiks arvata, et probleeme pole, muudkui tee valmis. Ometi oli ja on veel praegugi asja idees mitu nõrka kohta... Näiteks seda konstruktsiooni osa ei saa vahetult eelmise astmega ühendada, sest kondensaator satub

ülekoormuse alla,» koputas Vermes joonisel ühte punkti. Siis sõitis ta sõrmega paberit mööda edasi: «Siin aga, selles kohas, oleks takistus liiga suur, riist ei saa. .. Aga te ei kuulagi ju mind!» jättis Vermes seletuse pooleli. «Mis ma teile ilmaasjata jutlustan!» lisas ta ärritunult.

Litta kompas värisevi sõrmi valguskoopia murdejooni

115

ja murdis joonise neljaks, siis kaheksaks kokku. Ulatas selle sõna lausumata jahmunud Vermesile, kusjuures ta pilk Bertalani uksele kinnitus.

«Säh sulle! ...» kostis Vermes pettunult. «Mis teil nüüd hakkas? On teil halb või loobusite kogu plaanist?»

«Ei... ei sugugi! Seda riista on vaja...» murdusid sõnad katkeliselt üle Litta veretute huulte. «Te vabandage mind, aga ma tunnen ennast tõepoolest pahasti. .. Tulen hiljem tsehhi ja siis räägime kõik läbi. Te pole ju kuri, ega?» vaatas ta Vermesile otsa ning katsus naeratada.

«Saan ma kuidagi aidata? Toon teile klaasi vett — või puhvetist ühe musta kohvi?»

«Ei, tänan, küll kohe läheb üle see ... see väike peapööritus,» ütles Litta ja pühkis laubalfr pärlendavaid higi-piisku.

«Minul pole sellega kiiret, tsehhis on meil nagunii tööd küllalt,» kehitas Vermes õlgu. «Ainult teie enda pärast võtsin selle vahele ... Eks siis nägemiseni!»

Vermes murdis joonise veel kord kokku, pistis taskusse ja lahkus.

22.

NAD seisid teineteisest nelja-viie sammu kaugusel, aga laud oli nende vahel, ja kuidas Parrag ka ei proovinud, ei õnnestunud tal kuidagi Bertalanile ligemale pääseda. Oleks keegi juhtunud seda koomilist stseeni pealt nägema, oleks ta kindlasti neid kaht laua ümber tiirutavat, kuid ikka enam-vähem samal vahekaugusel püsivat meest napakaks pidanud.

Kui Parrag seisatas, jäi ka Bertalan paigale, astus Parrag sammu, tegi seda ka Bertalan.

«See Oli teie enda juhmuse süü, et plahvatus peaaegu kõik mu aparaadid ja riistad purustas,» ütles Parrag teravalt. Ta viskus prantsatades ühele toolile ja jätkas: «Ärge esitage küsimusi, piisab, kui te teate, et mul läheb neid uuesti tarvis... Teete targasti, kui te mind ei takista!» Viimased sõnad kõlasid juba ähvardavalt.

Bertalan pani paberilehe nõutud aparaatide ja muu loeteluga-käeshoitud paksule raamatule ja märkis mõnele nende hulgast linnukese juurde. Seejuures pidas ta ühtejärge Parragit silmas.

«Nagu ma näen, on meil kõige rohkem viis-kuus soovitatud asja laos olemas, ülejäänu tuleb muretseda,» ütles ta sedelit tasku pistes. «See aga võtab aega.»

«Nimekirjas pole ühtegi erilist riista,,.»

116

«Seda küll, aga vähemalt kolm nendest tuleb välismaalt tellida ja see ei lähe paari päevaga.»

«Need lasete te mulle kohapeal valmistada,» vastas Parrag. Viis, kuidas ta seda ütles, oli pigem käsk kui nõuanne.

«Ka see ei võta vähem aega.»

Parrag tõusis ja hakkas nagu muuseas ümber laua Bertalani poole minema. Kuid teine oli valvel ega lasknud keemikut ligi.

Nii tiirlesid nad kord kiiremini, kord aeglasemalt ümber laua, rääkides teineteisega peaaegu rahulikul, normaalsel toonil.

«Tehke korraldus, et tootmisosakond kaheks-kolmeks päevaks minu käsutusse antaks. Ma garanteerin, et üks-kaks-kolm on kõik olemas,» väitis Parrag enesekindlalt.

«Seda tuleb teil Maroni käest paluda, niisuguseid volitusi saab ainult tema anda. Aga ma ei usu, et ta seda teeb!...»

«Miks mitte?»

Bertalanil oli juba vastus keelel, ent ta ei julgenud siiski Parragile luhtaläinud katset meenutada.

«Tsehh on tööga nii koormatud, et uurimisosakonna varasemaidki tellimusi ei jõuta lubatud tähtajaks täita,» vastas ta välkkiire kaalutlemise järel. «Juba hea mitu katset seisab selle taga kinni.»

«Eh... mida nendest katsetest ka oodata? Mis see on, mida te uurimistööks nimetate? Istute ummikus, sest ei taipa, et juba põhiidee on eos mäda, või maadlete probleemide kallal, mis ammuilma on ära lahendatud, aga nüüd suureks uurimisobjektiks üles puhutakse.»

«Nimetage mulle kas või üks teadlane instituudis, kes teie andmete järgi juba lahendatud probleemide kallal töötab!?»

«Üks? Võiksin või tosin nime üles lugeda,» vastas Parr rag ja oli mõne kärme sammuga järsku Bertalani kõrval.

«Minema minu juurest!» karjus Bertalan hüsteerilises kohkumuses ja tõstis vlskevalmilt raske kõvaköitelise raamatu, mille ta v(õib-olla just seks otstarbeks oli igaks juhuks kaenla alla» krahmanud, kui Parrag uksest sisse astus.

Parrag taganes akna alla, jäädes nii vastasseinas seisvast Bertalanist võimalikult kaugele. Pikalt vahtisid nad teineteisega tõtt; silmapilguks näis, et ta tormab Bertalanile kallale.

Kuid ei juhtunud midagi.

117

Otsekui hoidudes Bertalani uuesti kohutamast, hakkas Parrag mõõdetud, väga aeglasel sammul ukse poole minema. Bertalan ei teadnud, kas see oli temale määratud või mõtles Parrag vaid valjusti, kui ütles:

«Selge... Tähendab kardate mind!» Kurjalt heitis ta käega: «Minu süü. Reetsin ennast Litta ja Maroni ees... Emb-kumb hoiatas teid, ja nüüd tahate oma mõtteid minu eest varjata! Nii teie kui teised... Varsti ei lase keegi enam mind endale ligi.»

Ta seisatas ja näris mõtlikult huuli. Kahvatu, sisselangenud näoga, palavikuliselt hõõguva pilguga oli ta kuidagi tontlikult võõras.

Ukse juurde astudes ütles ta:

«Mind ei huvita, kuidas, aga viivitapatult olgu tehtu mida ma palusin!»

Siis lõi ta ukse enda järel kinni.

23.

TELKES liikus instituudi hoonetes juba nii koduselt ringi, nagu olekk ta siin ammune kaastöötaja. Ta tundis kõiki nimepidi, kellelt tal vähegi selle komplitseeritud asja huvides mõnd hargnevat niiti oli loota.

Omast vaatenurgast lähtudes arvas ta endal isegi veel õnne olnud. Kui nimelt selgus, et Kormos ja Kelemen ei olegi tööõnnetuse, vaid mõrva ohvrid, lülitus asja uurimisse ka detektüvrühm. Plahvatuse põhjuste väljaselgitamine jäi siiski Telkesi hooleks. Tema šeff, kellele allus ka detektüvrühm, oli juhtumite tõenäolise kokkukuuluvuse tõttu teda ajutiselt tavalistest, teda surmani äratüü-danud tööülesannetest vabastanud. Nii oli täitunud ta ammune soov: ta võis ühest tõelisest, mitte igapäevasest juhtumist lõpuks «salana» osa võtta.

Ometi oli tema olukord just selle oletatava kokkukuuluvuse tõttu küllaltki delikaatne. Ta ei tohtinud detektiivide töösse vahele segada, ei võinud aga ka omapead tegutseda.

Pika arupidamise järel jõudis ta otsusele, et peab Bio-küberneetika Instituuti ka edaspidi oma jahimaaks, hoolitseb aga seda enam välise korrektsuse, eest: ärgu detektiivid arvaku, et nende huvid ristuvad.

Nagu arheoloog, kes üksikutest antiiknõu kildudest püüab esialgset kuju taastada, nõnda kogus Telkes visalt jälgi ja seadis neid lõputu kannatlikkusega ikka ja jälle, tuhandes uues variandis üksteise kõrvale.

Mida enam kokkusobivaid kilde arheoloog leiab, seda kiiremini tema töö edeneb, seda varemini selgub, kust veel

116

tükke puudub, mida siis olemasolevate andmete põhjal ja mõningase fantaasia abil juba ise saab täiendada.

Umbes nõnda toimis ka Telkes, kui ta oma äratundmise järgi ühe ning sama allika ümber kogunenud sündmustest, süt-sealt hangitud andmetest ja muidu tähelepanekutest katsus jonnaka järjekindlusega visandada pilti, millest puuduksid ainult need seigad, mis lõpuks iseenesest kõigest muust välja kasvaksid või millel ei olekski olulist tähtsust.

Senini oli tal ülepea ainult kaks niisugust «kildu», mis täpselt teineteisega sobisid: mõlemad mõrvad sooritas üks ning sama isik! Kelle huvides aga võis olla Kormosile ja Kelemenile ots peale teha? On need kaks mõrva algus, vahemäng või lõpp? Kus on nende koht ses pildis, mis varem või hiljem peab nähtavaks saama, kui iga asi oma kohale asetub?

See'p see oli, mille üle Telkes pead murdis, kui ta trepist üles läks. Ta oli teel kolmandale korrusele, kus asetses ka Galli vastuvõtutuba.

Trepikäänul laienes made väikeseks klaasseintega terrassiks, vaatega pargi poole. See oli säärane ebafunktsionaalne lisand, mis nii väljast kui seest mõjus väga dekoratiivsena, millel iseenesest aga ei olnud suuremat otstarvet.

Kahe varjulise rotangpalmi all seisid mõned värvilised tehiskattega toolid: üks kirsspunane, teine kollane, kolmas pruun, raamistik läikiv nikeldatud teras, käetoed lühikesed, parajasti ainult küünarnuki toetamiseks.

Telkes võttis ühel neist toolidest istet ja tõmbas kõrge, jalaga tuhatoosi enda kõrvale. Ta suitsetas harva. Enamasti pani ta ainult siis suitsu ette, kui ta millegi üle keskendunult mõtles, kui mingi probleem talle rahu ei andnud. Praegugi püüdis ta kujutleda, mida teeks Parrag, kui ta juhtumisi siit mööda minnes märkaks, et tema istub ja suitsetab.

Ka see kuulus vasfust vajavate küsimuste hulka. Kord valdab teda piiritu raev, kui ta kellegi käes sigaretti või piipu näeb, kord palub haledalt ise tuld ...

On võimatu, et normaalne inimene ühekorraga ühe ja sama kire verivaenlane ning ori saab olla!

Arstlik ekspertiis oli ära jäänud, sest Bertalan oli lõpuks täielikult kogu vastutuse plahvatuse eest enda peale võtnud, ja nii ei saanud Telkes Parragilt enam millegi üle aru pärida.

119

Nüüd vaevas teda see, mida Ravin transfereeritud ahvi käitumise kohta oli rääkinud.

Seegi on osa pildist, tõsi küll, ainult pisike killuke ... Ta oli selles kindel, ei teadnud ainult, mida sellega peale hakata, sest ei leidnud kusagil seost.

Kormosi ja Kelemeni surm ...

Kellele võis Kormos ette jääda? See oli tasane mees, kes elas ainult oma tööle ega teinud kärbselegi liiga. Ja Kelemen?

Seda annaks veel seletada! Ometi olnuks pöörane üht maailmakuulsat teadlast mõrvas kahtlustada, olgu see Ber-talan kui edev, ennasttäis ja kade tahes. Pealegi oli ta kriitilisel ajal oma kabinetis ...

Missugust hiitipidi mõrvarit otsida?

Kelemenist peeti instituudis lugu. Maron lootis sellest suurepäraste võimetega, energilisest noormehest palju. Keegi ei teadnud, et tal vaenlasi võiks olla.

Miks pidi ta siis elu jätma?

Ja kes instituudi töötajate hulgast tunneb nii täpselt anatoomiat, et uagfus-toimet ära kasutades, mida isegi lahkamisel on raske kindlaks teha, oma ohvritega nii erandlikul kombel arveid õiendada?

Ainuüksi Galli...

Uus võimatu oletus!

Siis see Bertalani ja Parragi vahekord, õigemini muutus nende suhetes, mis viimastel päevadel kogu instituudi kõneaineks on saanud ...

Bertalan oli range ülemus, kes ei sallinud distsiplineerimatust. Nüüd aga ei teinud ta väljagi, et Parrag oli ühe päeva töölt puudunud ja järgmisel päeval veel kõvasti hilinenud... Ja kust võttis Parrag julguse oma ülemust avalikult korrale kutsuda, ja miks neelas Bertalan selle alandlikult alla?

Ainult Bertalan või Parrag saaksid sellele vastata... Kummalegi aga ei tasu niisugust otsest küsimust esitada, sest mis oleks lihtsam kui sellele vastamata jätta. Ärataks neis ainult kahtlust... kui neil üldse midagi karta on!

Kõigest hoolimata ei saa seda kahe silma vahele jätta, selle taga peab midagi peituma... arutles Telkes edasi.

Detektiivrühm oli kindlaks teinud, et Litta, kes pikemat aega oli Bertalani armuke, käib viimasel ajal ka Parragi korteris...
Esimest fakti Telkes teadis, oli seda juba esimesest hetkest aimanud. Kuid Litta ja Parrag!...
120
Lausa kujutletamatu, kuidas kahe nii vastandliku loomuga inimese vahel võiks tekkida intiimsuhe. Siiski on Rindel, et Litta on vähemalt kaks pikka õhtut Parragi pool veetnud...
Mis võis teda selleni viia?
Mõttemaailma, hoiakut ning eluviisi arvestades olid Bertalan ja Parrag nagu tuli ja vesi. Et Litta võis mõlemaga ühesugusesse vahekorda laskuda, selleks pidi olema mingi põhjus!
Niikaugel ma olen... aga edasi? mõtles Telkes ja kustutas pooliku sigareti ära. Kahju, et Parrag peale ei sattunud.
Telkes otsustas, et teeb uuesti kõige lähemal ajal tööruumis Parragi läheduses suitsu. Ehk tuleb midagi ilmsiks, kui ta teda meelega ärritab ...
«Tere päevast, härra doktor!» astus ta veidi hiljem Galli vastuvõtutuppa. «Kas ma segan?»
«Ei, mitte sugugi!» võttis arst lahkelt Telkesi vastu. «Näete ise, ma lugesin. Tänu taevale pole ühtegi haiget.»
«Teie asemel ma poleks selles nii kindel, härra doktor,» vastas Telkes samasugusel toonil. «Kas olete juba Parragi läbi vaadanud?»
«Ei ole. Tahtsin teda keelitada, et ta laseks kopsud röntgeniga läbi valgustada, aga ta ei võta kuuldagi.»
«Mis te arvate, miks ta röntgeni eest kõrvale hoiab? Kapriis, või on selleks mingi põhjus?»
«Ei tea,» laotas Galli käsi. Siis jätkas ta järele mõeldes: «Võib-olla ta vihastas minu peale, kui ta viimati siin minu juures käis...»
«Kas tegite talle haiget?»
«Mis te nüüd?! .. . See oli kummaline lugu, midagi säärast pole mulle mu praksise jooksul veel. ette tulnud,» meenutas Galli. «Võtke teatavaks, et sestsaadik kui Par-ragist sai Redivivus, ravib ta ennast ise, on ise enda tohter. Mõni päev tagasi tormas minu kabinetti sisse... just nimelt tormas sisse, sest nüüd ta enam ei koputa, vaid läheb lihtsalt sisse, kuhu arvab, ega hooli põrmugi, on ta soovitud külaline või mitte... Ühesõnaga, neil päevil tuiskas kabinetti ja käskis ennast mingi ennekuulmatu kiiritusega kiiritada. Kui ma talle ütlesin, et ma niisugusest ravimeetodist pole kuulnud ...»
«Kas ta selle peale midagi ei kostnud?»
«Oo jaa, ja see, mida ta ütles, kõlas üpris ninakalt või õigemini suureliselt. Umbes nii, et muidugi, teie ju veel nii kaugel ei ole...» püüdis Galli Parragit tsiteerida. «Äärmiselt
121
halvakspanevalt... Sõna «teie» öeldi erilise rõhuga Otsekui tahtnuks ta oma arvamust kogu arstiteaduse kohta sesse lühikesse lausesse panna.»
«Hm... huvitav...» pomises Telkes, näppides kulmu. «Mis siis edasi sai?»
«Parema puudusel nõudis kolm minutit koobaltkiiri-tust,» osutas Galli kiiritusaparaadile, «aga ta ei nõustunud avaldama, miks ta seda vajalikuks peab.»
«Te pole mulle veel öelnud, doktor, millega te Parragi välja vihastasite.»
«Ravilaual, lamades, siis kui aparaat juba töötas, palus ta sigaretti ja ma andsin. Pani põlema ja tõmbas. Oli siis nagu vagane talleke. Kui aga kolm minutit täis sai ja aparaat automaatselt välja lülitus, kargas ta järsku laualt maha, viskas sigareti minema ja tormas kirudes uksest välja. Vist sai süda täis, et ma talle suitsu andsin...»
«Tähendab, ainult seni käitus normaalselt, nagu varem, kuni ta ravilaual lamas?»
«Täpsemalt: kuni aparaat töötas.»
Telkes tõusis püsti ja kõndis, käed taskus, toas edasi-tagasi. Galli ei seganud teda. Ta mõistis, et sellel, mida ta Parragi iseäratsemiseks, puht veidruseks oli pidanud, on Telkesi silmis tõsine tähtsus.
«Hiljuti küsitlesin ma põhjalikult üht psühhiaatrit, kes kuulub vastutusvõimelisust kindlakstegeva eriarstide komisjoni koosseisu,» lausus Telkes pärast pikka vaikust. Tema

toon reetis, et mõttekäik polnud talle enam uudne. «Tundsin huvi, kas normaalse närvikavaga inimese puhul on mõeldav, et ta muutub minutipealt vagurast tallekesest vihaseks fuuriaks, andekast keemikust geniaalseks füüsikuks, kirglikust suitsetajast veriseks suitsuvastaseks. Noh, ausalt öelda, vastus mind palju ei aidanud.. . Niipalju siiski sain teada, et nagu vaimuhaigetel on mõnikord selgeid silmapilke, on võimalik ka vastupidine ludicum intervallum: teatud tingimustes võib ka kõige tervemate närvidega inimene hulluna käituda, ajutiselt mittearvestatavana. Või tal võib mingi niisugune mõte või idee pähe tulla, mida geeniuski kadestaks...» «Nii see on.»

«Äga mispärast avalduvad need erilised nähud Parragil alles nüüd, viimastel päevadel? Ja miks nii tihti üksteise järel? Sellele küsimusele ei osanud närviarst enam vastata. »

«Mida te mu vaeselt kolleegilt küll nõuate!» vangutas Galli naeratades pead. «Teadus on nii palju looduse sala-

122

dusi päevavalgele toonud, aga mitmetestki elufunktsioo-nidest teame ainult seda, et nad on olemas ja et me saame neid kemikaalidega või mõnel muul viisil mõjustada.» Ta joonistas sõrmega õhku ringi: «Meie teadmised on nagu kera, mis päev-päevalt kasvab... Ent alati leidub veel midagi, mis sest suletud maailmast väljapoole jääb.»

Telkesil läksid need sõnad kõrvust mööda. Ta kuulis neid, kuid nende sisu ei jõudnud temani. Ta mõtted tegelesid Parragiga ja sellega, mida Ravin oli rääkinud.

Mispärast sai taltsaks, õpetatud loomaks transfereeritud ahvist pealtnäha ilma põhjuseta, ühtäkki jälle tige elajas?

Ravin oli parajasti uue elektriaparaadi käima pannud, kui ahv korraga metsikuks läks...

Kas selle ahvi käitumine muutub iga kord, kui läheduses mingi elektriaparaat tööle hakkab? Või on see paljas juhus, mis juhtus? Selle asja uurime kohe järele! otsustas endamisi Telkes.

«Head nägemist, härra doktor,» jättis ta Galliga hüvasti. «Väga huvitav, mida te Parragi kohta rääkisite. Ma mõtlen selle üle...»

Tal oli tunne nagu maalijal, kel terendub üks pilt, kes aga veel ei tea, kus on teema, kes näeb vaid detaile, ei seleta aga, mille ümber neid rühmitada, et kompositsioon tuleks terviklik. ..

24.

TRANSFERATSIOONIKOMISJON pidas järjekordselt istungit. Doktor Galli luges ette kolme arsti poolt allakirjutatud protokolli, mille kohaselt 27-aastane Ervin Falus, matemaatik ja ülikooli dotsent, tunnistatakse nii füüsiliselt kui vaimselt intaktseks ja terveks, suurepärase närvisüsteemiga inimeseks, kelle mälumaht küünib psühholoogiliselt tõestatuna peaaegu maksimumini.

Kui Galli, lugemisega lõpule jõudnud, protokolli Maro-nile üle andis ja oma kohale tagasi istus, pöördusid kõik komisjoni liikmed otsekui käskluse peale doktor Bertalani poole.

Bertalani huultel mängles enesekindel naeratus. Vähem pilguga kui just selle naeratusega vastas ta endale suunatud pilkudele. Ta nägi, et tema positsioon on palju soodsam, kui ta oli arvanud. Viimaste päevade segased sündmused, mis vahetult või kaudselt kuidagi alati tähelepanu temale juhtisid, oleksid võinud ta autoriteeti õõnestada.

Sellest ei olnud aga jälgegi.

Ometi oli see komisjon nagu ehtsate kiskjate kokkutulek...

123

Ta tundus endale loomataltsutajana, kes tsirkuseareenil võre taga korraga tosina kiskjaga töötab. Nood kiristavad hambaid, tahaksid talle kallale karata, kuid kardavad teda. Taltsutaja käes on piits, võib-olla koguni laetud revolver, ent tõeline relv, millega ta neid vaos hoiab, pole ei see ega teine. Ta tunneb neid metsloomi, teab vähimast kui tuksatusest, mis millegi tundemärk on, mis liigutus järgneb.

Nood aga teda ei tunne, ei tea, kuhu lööb järgmisel hetkel ühtsoodu vihisev piits. Ja tunnevad, et see inimene, kelle nad ainsa käpahoobiga võiksid maha panna, ei karda neid. Ainult vaatab neid, vaatab lakkamatult, kõiki korraga, ja lööb rabava täpsusega, alati vajalikul silmapilgul sinna, kuhu vaja.

Taltsutaja ei või eksida... mõtles Bertalan mõru eneseirooniaga. Ta imes oma sigarit ja puhus ninast suitsutorte. Kui ta rääkima hakkas, tundus, nagu haukaks ta häälega koos suure tüki näo ees keerlevast suitsupilvest.

«Nagu te teate, suri mõni tund tagasi õnnetuse tagajärjel professor Borbirõ, meie suurte teadmistega, rahvusvaheliselt tunnustatud matemaatik. Minu palvel eemaldati kiiresti aju, mis oli jäänud vigastamata, ja varsti pärast seda me konserveerisime selle. Komisjonil tuleb otsustada, kas ma võin kadunu informatsioonimaterjali transfereerida, tähendab siirdada ühe tema andeka kolleegi, vabatahtlikult memotransferatsiooniks valmis dot-v sent Falusi ajju.»

Bertalan jäi vait. Ta nägu oli ükskõikne, ent seesmiselt oli ta ootusärevusest pingul. Saab ta nüüd uue edu oma kontosse kirjutada, tähendab seegi trumpi reproboti vastu!

Korraks õnnestus tal isegi endale sisendada, et teda ei võlu au ja kuulsus, vaid teene, mida ta teadusele, inimkonnale osutab. ..

«Panen doktor Bertalani ettepaneku hääletusele,» kuulis ta kaugelt, ähmaselt Maroni poolt; sõnad jõudsid ta kõrvu, ei tekitanud aga teadvuses vastukaja. «Kes on memotransferatsiooni läbiviimise poolt, palun käega märku anda.»

Bertalan välja arvatud, tõstsid kõik pooldavalt käe. Ka Galli ja Maron ise.

«Siis ärgem kaotagem minutitki! Mida värskem konserveeritud aju on, seda intensiivsemad on temas mälupildid, niisiis seda parem on tulemus,» tõusis Bertalan püsti. «Doktor Galli, ma arvan, soovib nagu alati transfereeri-mise juures viibida. Tulge palun minuga kaasa. Falus on

124

juba minu kabinetis, nii et võime kohe tööga alustada.» 3 Bertalani hääles oli tubli annus irooniat, kui ta sellega Gallile mõista andis, et oli juba enne transferatsiooniko-jnisjoni kokkukutsumist kõik ette valmistanud. Ta oli seekordses võidus kindel.

25.

MEETOD, millega Falusit transfereeriti, erines eelmistest ainult selle poolest, et just eelmisel päeval oli valminud uus, äärmiselt praktiline seadis, mille oli konstrueerinud Bertalan ise. Aparaat kiirendas tublisti doonori, antud juhul õnnetuse ohvriks langenud matemaatikaprofessori aju ettevalmistamist ülekandeks.

Transfereeritava aju pikkimine tuhandete ja tuhandete elektroodidega oli suurt vilumust nõudev pikaajaline töö, mille juures konserveeritud aju võis kergesti vigastada saada. Seevastu pandi nüüd poolkerakujuline elektrood-kiivriks nimetatud seadis lihtsalt ajule «pähe», ja mõne minutiga häälestas arvuti kiivrisse ehitatud elektroodid ära ning transferatsioon võis kohe alata.

Falus lamas liikumatult transferatsioonikupli all. Ta kätele, jalgadele ja südamele kinnitatud, kõiki tähtsamaid elutalitlusi registreeriv aparatuur ja siia-sinna võnkuvad mõõteriistade osutid aga ütlesid seda enam Gallile, kes Falusi kõrval istudes raugematu tähelepanuga jälgis vahet-pidamatult saabuvaid signaale.

Professor Kerman tänas õnne, et võis memotransferatsiooni juures viibida. Surnud matemaatikut oli ta ainult nime järgi tundnud, Falusiga aga oli enne transfereerimist pikalt vestelnud. Nii oli tal enam-vähem selge ettekujutus noore kandidaadi teadmistest ja — töö profiiliga seoses oli ta ka ise silmapaistev matemaatik — Falusi erialasest ettevalmistusest.

Doonor oli olnud küps geenius, võrreldes temaga oli Falus ainult andekas õpilane. Kas oli võimalik, et keegi teadmistes ja kogemustes kaks-kolmkümmend aastat mõne vähese tunniga tasa võib teha?

Kerman oli ette välja valinud mitu säärast matemaatilist probleemi, mille lahendamine nõudis erandlikke teadmisi. Nende pinnal tahtis ta mõõta transferatsiooni tulemusi.

Kui Kerman nende eelnevas vestluses oli hakanud ühe abstraktse, alles vähestele tuntud matemaatika haru kohta sõna võtma, oli Falus ilma põiklemata tunnistanud, et niisuguse problemaatikaga pole ta veel tegemist teinud, et selleni on ta kavatsenud jõuda alles mõne aasta pärast.

125

Noh, eks peagi selgu, hüppab ta neist aastatest praegu üle või mitte, tahab ta seda või ei taha...

Kerman kirjutas täpselt üles kõik faasid, märkis üles kõik andmed. Ainult siis pöördus ta küsimusega Bertalani või Galli poole, kui talle ei olnud mõne asja eesmärk või otstarve päris selge või kui ta nägi midagi, millega ta memotransferatsiooni käsitlevas erialases kirjanduses ei olnud kokku puutunud. Siis tasandas ta tahtmatult häält, kuigi selleks polnud mingit vajadust.

Seljaga aknalauale toetudes jälgis Bertalan tõsisel ilmel, üksnes silmis peegelduva seesmise muigega lakkamatult tegutsevat Kermanit. Vabatahtlikult ei püüdnud ta professorit ainsagi sõnaga abistada, alati ootas ta ära, kuni Kerman küsis, ja alles siis — tõsi küll, viisakalt, ent külma, üleoleva tooniga — andis võimalikult lakoonilise vastuse.

«Ma lugesin ühest teie uurimusest, et mälupiltide ülekandeaeg on mälupilte loovutava ning vastuvõtva aju, tähendab doonori ja transfereeritu mälumahu funktsioon,» astus Kerman Bertalani juurde. «Professor Maron rääkis mulle, et tänapäeval mõõdetakse kummagi aju mahtu peamiselt ainult mitmesuguste indeksarvudega, põhiliselt aga ettevaatliku hindamise teel. Kas võib peatselt loota, et säärase ligikaudse hindamise asemel on meie käsutuses spetsi-aalne riist, mis teeb kindlaks, ons memotransferatsioon läbiviidav või mitte.»

«Põhimõtteliselt on mul probleem lahendatud, neuronites toimuvate keemiliste ning elektriliste olekumuutuste täpseks registreerimiseks aga ei ole seni õnnestunud vastava tundlikkusega mõõteriista ehitada,» vastas Bertalan venitades. Ta vaimusilma ees vilksatas Parragi nägu ja Isõrvus kõlas iseäranis teravalt keemiku räme hääl: «Mõtlemise läbi esilekutsutud keemilised protsessid? Praegu pole mul aega sihukese asja kallal nokitseda...»

Ta jätkas jahedamalt, kui oleks tahtnud: «Mis puutub menetlusse endasse, tähendab mõõtmismeetodisse, siis selles osas on meil tänini ainult teatud ettekujutused olemas. Võimalik, et juba homme, aga võib-olla ka alles kuude või aastate pärast leiame sellele õige lahenduse.»

«Kahju, väga kahju, et see nii on. Kas või juba marsiaju pärast...» kahetses Kerman. «Kui me ka esialgu ei pääse ligi kunagise marsiasuka teatmematerjälile, tema informatsioonile, võiksime pildi saada vähemalt tema aju vastuvõtuvõimest!... Ä propos, mis on marsiaju kohta uudist? Ega te pole kuulnud, millal ta tagasi instituuti tuuakse?

126

Minu aeg saab varsti läbi ja mul oleks väga kahju, kui peaksin ära sõitma, ilma et oleksin saanud seda uurida.»

Kustunud sigar võpatas Bertalani suus. Seda ära võtmata lükkas ta keelega sigari kiiresti teise suunurka, kui

ta vastas:

«Selle kohta saab ainult professor Maron teile lähemaid seletusi anda... Loomulikult erutab ka mind küsimus, kuidas marsiasuka oletatavale suurele teatmepagasile ligi pääseda, kuid momendil pean ma tähtsamaks seda tüüpi transferatsioone, nagu meil näiteks praegu käsil on .. .»

Kõneldes pöördus ta pilk ikka ja jälle mingile aparaadile. Kumeral ekraanil jooksev roheline lainekõver näitas üha väiksemaid võnkeid ja aeg-ajalt isegi katkes.

Vabandava käeliigutusega jättis Bertalan Kermani sinnapaika ja astus aparaadi juurde. Vaatas siis seinakella ja jälgis tükike aega sekundiosuti liikumist. Seejärel noogutas ta mitu korda rahulolevalt.

«Kohe oleme valmis, doktor!» ütles ta Gallile. «Kas Falusiga on kõik korras? Kolme-nelja minuti pärast võtame tal transferkiivri maha ja teeme kupli lahti,» jätkas ta Kermani poole vaadates ja saksa keelele üle minnes. «Jah. . . veel mõni minut, ja kõik mälupildid, suurte teadmistega professor Borbirö kogu informatsioonimater-jal on jäägitult Falusi ajus. Õpilane võib asuda oma õpetaja kohale! ... Teie seniste kogemuste põhjal, ma loodan, ei ole selleks takistusi?» suunas ta küsimuse ootamatult Gallile.

Arst ei vastanud, võib-olla ei kuulnudki, mida Bertalan ütles. Ta jälgis keskendunult Falusit ja tema elutalit-lusi registreerivaid riistu, mõtted aga keerlesid Telkesiga toimunud jutuajamise ümber. Ta aimas, et noor uurija oli asunud teele, mis võis joosta umbe, kuid viia, mine tea, ka otse sihile.

Ta kujutles vaimusilmas kolmnurka, mille tippudesse ta asetas Bertalani, Parragi ja kolmandaks — marsiaju. Mis koguneb neid tippe ühendavatele joontele ja mis jääb neist kõrvale?

Bertalan katkestas ühenduse surnud matemaatiku aju ja transferatsioonikiivri vahel, astus siis kupli juurde ja avas selle. Ühel pool seisis Galli, teisel pool Kerman.

Mõne sekundi pärast võpatasid Falusi laud ja avanesid siis pikkamööda. Transfereeritu ja Bertalani pilgud kohtusid.

127

26.

OLI koerailm. Järsud tuuleiilid pühkisid mööda kallakaid tänavaid, raputasid katusekive ja ragistasid puuoksi. Sõidutee kohale kaarduvate tänavalampide valgus hajus vihmas laiali, libedal asfaldil peegeldus matilt liikumatult ohus püsivate valguspahmaste opaalne virvendus.

Hetkeks jäi vihm järele, et siis jälle täie hooga pihta hakata. Kord kallas pilvedest tihedalt alla, kord keerutas õhus peenikest pihu. Läbisõelutud piisad pudenesid öhe laiali ja tungisid ka suletud autosse.

Vihmaloori taga ujusid ähmaselt aedade sügavuses kükitavate villade piirjooned. Väravasopistised ja ette- või tahapoole hoiduvad piirdeaiad heitsid pimedaid varje. Et nendes tontlikult vaiksetes majades ka elatakse, sellest andsid tunnistust üksnes läbi puude ja põõsaste kumavad akende valguslaigud.

Bertalan elas siin juba aastaid ja tundis kõiki tänavaid läbi ja läbi. Kinnisilmi ta teadis, mis kiirusega sõita, kuhupoole rooli keerata. Mootor surises tasa, nii tasa, nagu oleks kärbes autosse ära eksinud.

Bertalan oli erakordselt jututujus, otse vastupidi Littale. See ei seganud teda aga põrmugi.

«Sa kahetsed, et ei olnud transferlaboris, kui me Falusi üles äratasime,» pöördus ta taas päeva suursündmuse juurde tagasi. «Oleks väärt olnud filmida, kuidas Kerman põles. Kus hakkas kohe Falusit eksamineerima, niisugusel tasemel, mis minu matemaatilised teadmised kaugelt ületas. Ei ta mõtelnud, ei ta kõhelnud. Vägisi vedas juba sinnapoole, et veel paar küsimust, ja osad on vahetatud . . .»

Litta ette kerkis Parragi nägu. «Teisipäeval? Alles nelja päeva pärast?» kuulis ta tema anuvat häält ja teadis, et läheb vastu enda tahtmist jälle tema juurde ... Tal hakkas õudne.

«Kaua aega... võib-olla mitte iialgi ei tõsta ma enam oma jalga transferlaborisse,» sosistas ta nii tasakesi, et ka ise vaevu oma sõnu kuulis.

Vihmasadu muutus jälle tugevamaks. Jämedad piisad peksid vastu autokatust, laternatuled uppusid veevalin-gusse. Nagu valge sein seisis tee peal ees, isegi meetri-kaugusele polnud midagi näha.

«Param ootame veidi, kuni hoog üle läheb,» otsustas Bertalan ja pidas auto kinni. Mootor käis edasi, aga selle urin mattus täiesti katusel tantsivasse rabinasse.

«Nõndaks siis ... selle transferatsiooniga päästsin jällegi niisugused väärtused hävinemast, ilma milleta oleks üks teadusharu palju vaesem. Vaevalt et leidub ajakirjanikku,

128

kes ei tahaks Falusi transfereerimisest reportaaži kirjutada ... Ja kel vähegi on suurt joont, annab artiklile umbes säärase pealkirja: õpilane võtab üles oma õpetaja Icäest mahakukkunud tõrviku, et seda edasi kanda ... Kas ei kõla ilusasti? Ja fakt on, et tegelikult on juhtunud veel palju rohkem!»

«Rohkem? Mida sa sellega tahad öelda?»

«Memotransferatsiooni teel ühineb kahe aju informatsioon, kuhjub nii-öelda pealekuti. See tõrvik niisiis peab pärast transferatsiooni ka vastavalt tugevamat valgust andma — rohkem valgustama kui enne seda.»

«Borbirö oli inimene, ja ka Falus on inimene. Oluliselt teame me täpselt, mida andis üks ja mida sai teine ... Aga mida sai Parrag, kui sa marsiaju informatsiooniga tema teadmisi täiendasid ja kogu marslase mõttemaailma
temasse istutasid?»

«Parrag.. . ikka see neetud Parrag!» lõi Bertalan vihaselt rusikaga vastu rooli. Vajutas gaasi põhja ja auto sööstis laternatule valguses läbitungimatuna näivasse sajusema.

KAHEKORRUSELISES villas, kus Bertalan elas, oli ühtekokku kolm korterit. Alt, kolme garaažiukse kõrvalt, viis uks Bertalani korterisse ja trepikotta, kust pääses ülakorruse korteritesse. Oli mugav, eriti säärase ladisevmärja ilmaga, et ka otse garaažist viis uks Bertalani korterisse. Nõnda võis ta garaaži sisse sõites ja seestpoolt varbust alla lastes kohe oma esikusse astuda.

Bertalan keeras värava ette ja peatus nii, et kaitseraud jäi väravast ainult mõne sentimeetri kaugusele. Ta otsis taskust võtmed, tõstis kuuekrae üles ja ronis vihma kirudes autost välja. Ei kestnud kaua, kui värav oligi lahti ja mõni meeter eespool ka garaaži varbuks üles lükatud, ent kui ta tagasi autosse istus, oli ta ikkagi läbimärg.

«Kurat temaga, jäägu parem lahti,» porises ta tigedalt, kui auto oma kohal seisis ja ta välja tahtis minna, et aiaväravat kinni panna. Äge tuulepuusk vihutas vihma garaaži sisse ja ühtlasi Bertalanile silmnäkku, torkides teravalt näonahka. — Eks tulen hiljem... Kui vahepeal mõni naaber koju jõuab, on veel tänulikki, et ei tarvitse väravaga jahtida.

Littagi tuli autost välja. Ta läks sisse, Bertalan asus garaažiust alla laskma. See aga ei tahtnud paigast liikuda, kuigi Bertalan kogu jõu appi võttis.

129

Et just niisuguse ilmaga pidi jälle üles ütlema! ärritus ta ja läks redelit tooma. Ta teadis juba kogemustest, mida ülal võlli juures sättida, kuhu varvad olid peale kerinud.

Nii kui ta selja pööras, lipsas üks vari välkkiirelt aiaväravast sisse ja põikas kuulmatul sammul garaažiukse valgustatud nelinurgast mööda.

Kui Bertalan ränga needmise saatel varbukse korda sai, oli tuul pilved laiali tuuseldanud. Ainult kitsas pilveriba haakis end kuusirbi külge; ümberringi sirasid tähed nagu valgelt hõõguva hõbekangi küljest lennanud sädemed.

27.

VIST veel kunagi polnud Bioküberneetika Instituudi suurde loengusaali kogunenud nii palju nimekaid isikuid. Saali tõusval põrandal oli riviti ligi kolmsada istekohta, aga sedagi jäi nüüd väheseks. Kahel pool seinte ääres ja saali tagaotsas ei olnud enam jalatäitki vaba ruumi.

Ettekandepoodiumil seisis laud ja tool, nende taga must tahvel. Ravin korrigeeris veel paari joont tahvlile joonestatud keerulisel kujutisel ja astus siis poodiumilt maha, loovutades koha Falusile.

«Niisugune oleks siis selle mälupiltide salvestamiseks mõeldud eriseadeldise tehniline konstruktsioon, mida insener Kelemen nimetas reprobotiks,» näitas Falus tahvlile. «Idee on geniaalselt loogiline ning lihtne, lahendamist ootavad ainult mõned programmeerimisalased, lõppkokkuvõttes matemaatilised probleemid. Nende juures ma tahaksingi nüüd peatuda. Reproboti molekulaarsete mäluplokkide arv oli Kelemenil ette nähtud kolmkümmend miljardit. Kuivõrd see ületab igal juhul kujutletava maksimaalse mälumahuga aju funktsioneerivate neuronite arvu, on rep-robot selles suhtes võimeline vastu võtma isegi suurimate suurvaimude mälupilte.

Me teame, missugused ajumateeria osakesed ja keemilised protsessid moodustavad mälu põhialuse,» jätkas Falus. «Siin aga kohtame teistsuguseid loogilisi struktuure kui tavalises loogikas ja matemaatikas. Et luua reproboti ja inimaju vahel usaldusväärset seost, tuleb välja töötada uus meetod, mis erineb mitmetigi sellest, mida me sõna igapaevases mõttes matemaatikaks nimetame ...»

Loengusaali uksepoolses küljes, kohe esimeses reas istusid üksteise kõrval Galli, Maron ja Telkes. Professor oli üllatunud, kui Telkes teatas, et tahab transfereeritud Falusi ettekande

lõpuni kuulata. Et lähedastel erialadel töötavad küberneetikud ja matemaatikud, kogu instituudi

130

arvukas teadlastepere, reproboti programmeerimise spetsiaalsete matemaatiliste probleemide vastu huvi tunnevad, on loomulik. Miks huvitub sellest aga politseiametnik? . . .

Maronit tegi silmanähtavalt miski rahutuks. Kogu aeg ta keeras ja niheles, tõusis aeg-ajalt pooleldi püsti ja laskis saalis silmad ringi käia, nagu otsiks ta kedagi.

«On midagi viga?» küsis Telkes.

«Ma ei saa aru, kuhu jääb Bertalan,» vastas Maron tasa. «See oli tema enda ettepanek, et paar päeva pärast trans-fereerimist ettekande korras erialase kvoorumi ees demonstreerida, milliseid tohutuid teadmisi on Falus omandanud tänu surnud Borbirõ informatsiooni siirdami-sele. Viimati nähti teda instituudis üleeile, sestsaadik ei ole ta isegi helistanud.»

«Kas korterist on otsitud?»

«Mitu korda, aga seal keegi ei vasta. Tund aega enne loengu algust saatsin auto talle koju järele. Ka uksekella peale ei tuldud avama.»

Aeglaselt pööras Telkes pea Maroni poole, kuni nende pilgud kohtusid.

«Kas Parrag on saalis?» küsis ta.

«Kui sisse tulime, nägin teda koridoris. Tõenäoliselt istub kusagil ja kuulab.»

Telkes tegi käega liigutuse, mis pidi tähendama, et Maroni vastus teda üllatab.

«Lähen otsin Bertalani üles,» sosistas ta professorile. Kikivarvul, selg kumeras, ruttas ta saalist välja.

28.

PAKSUL põrandavaibal mustendasid kleepjad, hüübinud vereplekid, segipööratud toas oli kõik — mööbel, seinad, vaibad — verepritsmeid täis. Bertalani moonutatud laip lamas praegugi akna all, kust ta oli leitud, kui korteriuks sisse murti.

«Kohutav! Mõrvar pidi olema hull!» seisatas sõrmejälgede spetsialist laiba ees. «Miks ta ohvri pea maha raius ja .endaga kaasa viis?»

«Varsti tuleb kõik päevavalgele ... vähemasti loodan, et varsti!» vastas Telkes. «Mis te arvate, kas naist saab päästa?» pöördus ta politseiarsti poole.

«Mõrvar on püüdnud kõigi tunnuste järgi ka siin oma harilikku meetodit, uagfus-tuuma maksimaalset ärritust kasutada. Seekord aga on tal viltu läinud,» tõusis Demeter meelemärkusetult diivanil lebava Litta kõrvalt püsti. Korraldas pisut selle rõivaid ja astus telefoni juurde. «Õnneks

131

on juhe terve.. . Viin ta kohe närvikliinikusse, vahest] annab veel midagi teha!»

«Siis tegutsege nii kähku kui võimalik! Nüüd, kus ka' Bertalan on tapetud, saan ma ainult temalt mõnele küsimusele vastust loota.»

«Aga mõrvar?» vaatas šeff Telkesile otsa. «Temalt te ei ootagi oma küsimustele vastust?»

«Sellel on oma jutt... pealegi, nagu ma aiman, väga isevärki jutt!» vastas Telkes. «Enne aga, kui me talle käpa peale paneme, vajan ma veel üht tõendit. . täpsemalt öeldes: ma lasen doktor Gallil ühe katse teha.»

«Tähendab te teate, kes on mõrvar?»

«Aimate teiegi... või ei?» vastas Telkes küsimusega.

Ta tõstis põrandalt arvatavasti kähmluses maharebitud külgkardina ja laotas Bertalanile peale. Ajas end siis sirgu ja libistas kortsus kulmul pilgu üle toa.

«Kas leidsite sõrmejälgi?» küsis ta spetsialistilt.

«Terve hulga. Osa pärineb surnult ja naiselt, enamik kuulub aga kahtlemata mõrvarile. Ma usun, et siin pole mind enam tarvis .. . L^hen kriminaalasjade registratuuri ja katsun sõrmejälgi identifitseerida.»

«Ärge nähke vaeva,» lõi Telkes käega, «neid sõrmejälgi veel registratuuris ei ole.. .»

Talle hakkas silma tervet seina katvasse raamaturiiulisse ehitatud kapp. Ehkki selle uks oli värvitud samasuguseks kui riiulgi, oli näha, et see ei olnud puust.

Riiuli ees seisis suur kirjutuslaud, sellel läbisegi mõned verega määrdunud pisiesemed, mis Bertalani taskutest olid leitud. Märkmik, prillid, kamm, pastapliiatsid, rahakott ja rõngaga võtmekimp.

Telkes võttis laualt võtmed ja läks riiulis oleva kapi juurde. Silmitses lukku ja valis siis kindlal käel kimbust õige võtme. Tasane klõpsatus, ja terasplaadiga vooderdatud koduseif avanes.

«Kadunud marsiaju!» hüüatas ta, peaaegu karjudes. Viivuks valitses vaikus.

Telkes astus tahtmatult sammu tagasi, ei lasknud aga seifi uksest lahti. Ta sõrmed klammerdusid nii tugevasti võtme ümber, et olid otse valged.

Pärast pausi ütles ta, jättes aga lause lõpetamata:

«Muidugi, Bertalan...»

Ta suunurgis mängles naeratusevirve. Ta ei tahtnud end reeta, ei tahtnud, et märgataks, mida talle see hetk tähendab.

Korraga nägi ta puhtalt ja selgelt kõiki seoseid. Sekundi murdosa vältel asetus kõik oma kohale …

132

29.

GALLI, olles pulssi katsunud, laskis kiiritusaparaadi all ravilaual liikumatult lamava Falusi randme ettevaatlikult lahti. Mõlema käega korraga kergitas ta noore dotsendi silmalauge ja vaatas tähelepanelikult ahenenud pupille.

«Kõik on korras. Tegin talle süsti... ei tee paha, kui ta nüüd paar tundi magab,» ütles ta Maronile. Väsinult laskus ta laua kõrvale tõstetud tugitooli seljatoele ja küsis Telkesi poole pöördudes: «Noh, läks nii, nagu arvestasite?»

«Täpselt nii.»

«Tõepoolest.., Nüüd on siis kindel, et senikaua kui kii-ritusaparaat on voolu all, hajuvad, kunstlikult ajusse istutatud mälupildid,» lausus Maron pärast pikka vaikimist. «Kõrgepingega töötava aparaadi ümber tekib muutuv elektromagnetväli, mis, nagu sündmused on näidanud, ülekantud mälupildid mingil kombel varjutab.»

«Kas ostsillograaf, mida Ravin transfereeritud katse-ahvi läheduses kasutas, loob samuti muutuva elektromagnetvälja?» küsis Telkes.

Ta hääl oli rahulik, isegi pisut muhe.

«Just nii!» noogutas Maron. «Ma usun,, te näete õigesti seoseid... Äsja sooritatud katse järel on ilmne, et trans-fereeritu, nagu me Falusi puhul kogesime, mäletab kõike, mida ta transferseisundis tegi või läbi elas. Niikaua aga, kui ta intensiivse elektromagnetilise mõjuga kokku puutub, ei suuda ülekantud mälupildid enam mõttemaailma valitseda, ja informatsioon taandub transferatsioonieelsele tasemele.»

«öeldu kehtib üksnes selle aja kohta, mille vältel trans-fereeritu viibib elektromagnetväljas!» tähendas Galli.

«Jah... ja see ei saa ka Parragi juhtumi puhul teisiti olla. Ma loodan, et teete ta kahjutuks, enne kui ta uue kuriteo korda saadab.» Maron vaatas Telkesi poole.

«Astun kohe samme...» Uurija tõusis toolilt ja hakkas ukse poole minema. «Paistab, et ta tunneb ennast kindlalt, muidu ta poleks instituuti tulnud. Küllap ta ei aimagi, et ta saladus on paljastatud.»

«Ärge unustage, et teil on tegemist mehega, kel on kunagise marsielaniku erakordsed võimed! Kes teab, mis andmeid ta endale oma salapärasel kombel on hankinud siin meie hulgas vabalt ringi liikudes,» manitses Galli.

«Oodake palun üks hetk!» hoidis Maron Telkesit tagasi. «Ma kardan, et toimub kohutav stseen, kui te Parragi kinni võtate ... Korraldage palun nii, et see ei leiaks aset trans-feratsiooniosakonna suures töösaalis! Lähme parem minu kabinetti ja ma lasen Parragi enda juurde kutsuda. See ei

133

ärata temas kahtlust, sest ta teab, et ma tahan temaga takistuseta sulami pärast rääkida ...»

Suure hooga paiskus uks lahti ja sisse astus Parrag. Kui ta silmas kiiritusaparaadi ees ravilaual lamavat Falusit ja leidis end silm silma vastas Telkesiga, sai ta aru . ..
Hetk hiljem tormas ta meeletult peasissekäigu juurde viiva trepi poole.
Ta ei jõudnud veel trepini, kui Telkes oli tal kannul...
30.
OLI juba hiline õhtu, kui lõpuks niikaugele jõuti, et võis vahepeal Bertalani korterist instituuti tagasitoodud mar-siaju igakülgsele uurimisele asuda. Transferlaboris oli viis inimest: Maron, Kerman, Ravin, Galli ja Telkes. Maron vestles ühes nurgas vaiksel häälel Galli ja Telkesiga. Nende kõrval lauakesel oli Marsilt siiatoodud läbipaistvast ainest anum. Anum oli tühi, ainult kollakas konser-veerimisvedelik paistis sees.
«Kuidas sattus marsiaju instituudist Bertalani korterisse?» küsis Telkes. «Koos anumaga teeb välja oma viisteist kilo.. . Kuidas valvur seda tähele ei pannud, kui Bertalan ta väravast välja viis?»
«Bertalan töötas palju kodus, viis sageli mitmesuguseid riistu koju kaasa, isegi suuremaid aparaate kui see siin.. Marsiaju väljatoimetamine polnud talle probleem. Pani sissepakitult autosse, ja oligi väravast läbi.»
Ravin lülitas välja ajuvoolusid ja neuronite koormust mõõtva aparaadi, millega nüüd ka Kermani meetodil oli marsiaju uuritud. Ta vahetas Kermaniga veel mõne sõna, siis tuli Maroni ja Telkesi juurde.
«Neuronites pole jälgegi elektrilaengust, mõõteriista ei märgi pisematki ajuvoolu,» ütles Ravin. «Marsiaju o närvibioloogia seisukohalt täiesti tühi.»
«Niisiis on ka teie arvates väljaspool kahtlust, et...» alustas Telkes, kuid Ravin ei lasknud tal lõpetada:
«Ma tunnistan, et kahtlustasin juba algusest peale, ei julgenud aga kellelegi rääkida, mis minu arust võis põhjustada selle äkilise muutuse Parragi käitumises ... Süüdistada Bertalani?!»
Käed seljal, kõndis ta teiste ees edasi-tagasi, nagu takistaks ta sammu mõte, millest kuidagi jagu ei saa. Viimaks ta seisatas, ja suunates pilgu analüüsimisaparaati paigutatud ajule, jätkas:
«Bertalan transfereeris marsiajust mälupildid, ja nüüd on need Parragi valduses ...»
134
Ta istus maha ja pani käed harjunud kombel — sõrmed vaheliti — rüppe. Ta teadis, et see, mida ta ütleb, vastab viimseni tõele, ometi ei suutnud ta seda uskuda, juhtunut faktina teatavaks võtta.
«Millal teie arvates Bertalan ülekande tegi?» katkestas Telkes vaikuse.
«Tollel ööl, mil Kormos surma sai ja mille järel Parrag põhjalikult muutununa uuesti välja ilmus.»
«Siis saigi biokeemik Imre Parragist Redivivus, inimesena ülestõusnud marslane ...» lisas Maron, ja ta silmis peegeldus õudus, kui ta pilk marsiaju riivas.
31.
SIIN kliinikus, jäigalt valges väikeses ühe voodiga toas valitses sügav rahu. Läbi suletud ukse ja akna ei kostnud ainsatki häält.
Pikkamisi hakkas valgeks minema, öökapil põleva lambikese valgus kahvatus järk-järgult, sulanedes tuhmi päevavalgusse.
Litta oli terve öö ärkvel olnud. Ta ei võtnud sisse arsti poolt määratud unerohtu, ta tahtis mõtelda.
Kui ta poleks vaikinud, kui ta oleks end Bertalani mõju alt vabaks rabelnud ja rääkida julgenud, siis poleks juhtunud seda, millest hirmsamat ei saa ette kujutada ...
Teinuks ta õigesti, kui ta oleks Bertalani reetnud?
Vastus võib olla ainult üks: jaa!
Asjata püüdis ta sest tõsiasjast mööda pääseda, isegi omas hullumeelsusele lähedases hingeseisundis teadis ta seda vaheda selgusega.
Ja nüüd peab ta küsimustele vastama, säärastele küsimustele, mis ikka ja uuesti selle kohutava sündmuse esile manavad, mille tunnistajaks ta oli. Parrag uskus tookord, et on ka

temale lõpu peale teinud, ega märganud, et ta vahepeal üürikeseks jälle teadvusele tuli. Aga ta ei julgenud, ei saanudki liigutada, kangestunud kõrist ei pääsenud ainsatki karjet.

Ta nägi ja vaatas lõpuni, kuidas Parrag...

Litta murdis piineldes käsi. Sellest paarist tabletist, mis õde õhtul oli öökapile valmis pannud, oleks jätkunud, et teda uinutada, mitte aga, et igaveseks magama jätta. Akna ees võre, valveõde võib iga silmapilk sisse astuda. . .

Aga ega see muide polekski lahendus. Tuleb silma vaadata sellele, mis nüüd järgneb.

Ja mis järgneb?

Isegi homme on nii lõputu kaugel...

135

Lõuna hakkas kätte jõudma, kui Telkes ja tema šeff kohale jõudsid. Litta ootas neid; hommikusel visiidil oli raviarst talle öelnud, et veel enne lõunat tullakse politseist teda üle kuulama. Ta rahunes mõnevõrra, kui nägi mõlema politseiametniku kannul ka Gallit uksest sisse astumas.

Arsti tasakaalukas, rahulik nägu ja mõned sõbralikud sõnad, mis ta Littale tervituseks ütles, võtsid eesseisvalt piinavalt, närvekruvivalt asjalt kuidagi teravuse.

Ei möödunudki palju aega, kui Litta keelepaelad vallandusid ja jutt jooksis üsna lahedalt. Ta oli peaaegu rõõmus, et saab lõpuks endast välja valada kõik selle, mis temasse Parragi transfereerimisest saadik oli kuhjunud ja talumatu koormana ta südant rõhunud.

«Kui Bertalani poleks teinud kõigi teiste suhtes kurdiks ja pimedaks see fanaatiline kiindumus, mida ta oma leiutise, memotransferaatori vastu tundis, kui ta oleks suutnud oma piiritut auahnust taltsutada, siis ei oleks juhtunud seda, mis juhtus...» ütles Litta kõlatult, nagu tundes, et sellel kõigel, mida ta ütleb, pole enam mingit tähtsust.

«Me teame, et te käisite Parragi juures kodus. Mis vah kord teil oli?» küsis Telkes.

«Minust sai tema armuke,» vastas Litta tasa ja raput pead, otsekui vaidleks ta omaenese sõnadele vastu. Ses pisukesest liigutusest piisas, et kahest veekalkvel lättest pisaraid üle põskede voolama panna.

«Rääkige veel Bertalanist,» segas kiiresti vahele Galli, et tähelepanu teisale pöörata.

«Ma tundsin teda, vägagi hästi tundsin. Te teate ka ise, kui lähedased me olime. .. Tal oli selge, kui suure riski peale ta selle meeletu katsega välja läheb, ja ometi tegi ta seda. Ja tõmbas mindki kaasa, vastupandamatu jõuga... Ma ei suutnud, ei katsunudki teda takistada... Nüüd näen ma selgelt, mida oleksin pidanud tegema... Nüüd, kus kõik on juba hilja ...»

«Kuidas te Parragi niikaugele saite, et ta soostus kat-seobjekt olema?» küsis Telkes. «Spetsialistina pidi ta ju teadma, kui ettenähtamatud tagajärjed transferatsioonil võivad olla.»

«Parrag oli suurte teadmistega mees, teadlaseks loodud, kuid erakordselt nõrga tahtejõuga inimene — tähendab enne transfereerimist. Ja ta oli minusse armunud ... ükskõik mida ma temalt ka ei palunud, ta tegi seda rõõmuga.

136

Mina aga olin mängukann Bertalani käes. Kasutasime Parragi nõrkust ära...»

«Te mainisite meie jutuajamise algul, et Parragil oli transfereerituna üleloomulikke võimeid,» ütles Telkes, lehitsedes oma märkmikku. «Mida te selle all mõtlesite?»

«Igapäevases keeles vahest seda, et ta on mõttelugeja, omamoodi telepaatiline fenomen ... Vaevalt saab mul üks mõte kujunema hakata, kui temal on see juba formuleeritud ja ta vastab mulle, enne kui ma küsida jõuan.»

«Kas teate midagi sellest, kuidas tekkisid need ilmsed elektrilöögi põletushaavad tol hetkel juba surnud Kormosi käele?»

«Need tegi Bertalan ... Kui ta hommiku eel transferlaborisse läks, leidis ta Kormosi surnuna, Parrag oli aga kadunud ... Hiljem jõudsime järeldusele, et ta pidi akna kaudu laborist välja pääsema. Mis toimus Parragi ja Kormosi vahel, kui nad kahekesi olid? Seda me ei teadnud ja ma ei tea praegusenigi.. . Küll aga olime kindlad, et Kormosi tappis Parrag. Äkilise otsuse ajel puudutas Bertalan kahest kohast Kormosi kätt kõrgepingejuhtmega, et jätta juhusliku õnnetuse muljet.»

«Kuidas sattus instituudi teraskapis luku taga hoitud marsiaju Bertalani korterisse?»
«Bertalani kätte jäi võti, mille professor Maron oli Kelemeniga talle saatnud, et nad koos Bertalaniga katsuksid kindlaks teha, mis moodi saaks marsiaju neuronite ja rep-roboti molekulaartransistorite vahel ühendust luua. Kele-men andis võtme Bertalanile, ootamatu surma tõttu aga. ..»
Litta jõud olid lõpukorral. Ta hääl alanes sosinaks, üksikuid sõnu võis ainult veel suuliigutustest välja lugeda. Üks käsi libises voodiservalt rippu, teine kerkis laubale, peopesa ülespoole. Pisarais ujuvail silmil vaatas ta tardunult mingisse punkti laes, justkui näeks veel pilti, mis ta pilku kütkes hoiab ja mida peab vaatama, tahab ta seda või mitte. .
«Sellest, ma arvan, esialgu aitab, me oleme teada saanud, mida meil kõige pakilisemalt oli tarvis teada,» ütles Galli ja tõstis õrnalt Litta jõuetult rippuva käe voodile. Andis siis politseiohvitseridele märku: «Jätame ta nüüd üksi, ta peab puhkama!»
«Kui härra doktor arvab.. .» ütles Telkes ja nihkus toolil pisut ettepoole.
Vastuseks oli energiline peanoogutus. Galli läks ukse juurde ja kutsus käeviipega koridoris ootava õe.
137
«Kutsuge palun raviarst. Ma soovitan talle unerohtu anda ja ta kümneks-kaheteistkümneks tunniks magama jätta.»
Kui nad kolmekesi trepist alla läksid, lausus Galli pigem endale kui teistele:
«Uurimise lõppedes läheb see traagiline asi vist kohtusse ...»
«Aga loomulikult,» noogutas Telkes. «Seda, kes lõppkokkuvõttes on kõige eest vastutav, pole enam elavate kirjas... Doktor Bertalan on oma süü eest eluga maksnud. Imre Parragil ja Litta Gerel tuleb aga juhtunu eest
vastutust kanda.»
«Parragil? Ta sooritas kuriteod ju transferatsioonisei-sundis! Nii nagu vaimuhaiget ei saa kohtulikule vastutusele võtta, kui ta märatsemishoos on kellegi tapnud, ei saa ka Parragit vastutusele võtta.»
«Ma ei arva, et ka prokurör asja nii lihtsaks peab,» vastas Telkes, pisut järele mõelnud. «Parrag teadis, et ta on transfereeritud. Iga kord, kui ta elektromagnetvälja sattus, mõtles ta nagu maine inimene, mäletas, mida ta oli teinud, ja oleks niisiis võinud vabatahtlikult üles tunnistada. Küllap prokurör pärast arstide ja kriminalistide ärakuulamist, tähendab spetsialistide arvamuse alusel otsustab, kas tõsta Parragi vastu süüdistust, miks ta ikkagi lõpuni vaikis.»
«Ja Litta Gere? Mis teda ootab?»
«Litta Gere on kaassüüdlane, teda ei vabanda miski. Võttis osa keeluvastaselt ettevõetud transfereerimisest, oli pealtnägijaks, kuidas Bertalan pärast Kormosi surma püüdis endalt kahtlust maha pesta, teadis, kes tappis Kele-meni, ja sellest hoolimata ei teinud midagi. Kui ta on paranenud, tuleb tal kohtu ette astuda!»
«Kui ta on paranenud? ...» kordas Galli küsival toonil ja heitis Telkesile põgusa kõrvalpilgu. «Kes teab, kui palju aega kulub, enne kui see õnnetu jälle jalule tõuseb? Kõige paremalgi juhul kuudeks, võib-olla aga aastateks jääb ta haiglasse või sanatooriumi põdema.»
«Te peate siis tema seisundit nii tõsiseks?» «Vagus-toime, tõsi küll, teda imekombel ei surmanud, põhjustas aga tema raviarstide arvates siiski püsivaid muutusi elundites ja närvisüsteemis. Praegu on tal mõlemad jalad halvatud ja võib kergesti juhtuda, et jäävadki halvatuks. Selle kõrval ei saa temast ka enam vaimselt täisväärtuslikku inimest...»
138
32.

SELLEKS et politseivõimud saaksid eeluurimise lõpetada, oli vaja veel ainult Parragi ülestunnistust. See esimesel pilgul lihtsana tunduv ülesanne sisaldas aga terve rea erakordselt komplitseeritud probleeme, ja mitte ainult meditsiinilisest, vaid ka juriidilisest küljest.
Parrag oli paigutatud range järelevalve all närvikliinikusse, ühte polsterdatud seintega, kerge plastikmööbliga sisustatud tuppa. Teda oldi sunnitud kohtlema nagu endale ja ümbrusele ohtlikku hullu. Iial ei võinud teada, mida ta parajasti haub, mida järgmisel silmapilgul teeb. Ta

mür-geldas ja trampis, vihane, et teda kinni peeti, ja kui ta üldse suu lahti tegi, ei kuuldud temalt muud, kui et ta tegi seda, milleks tal õigus oli, ja et ta ei ole kohustatud kellelegi oma tegudest aru andma. Nõnda, transfereerituna, oli võimatu teda nii üle kuulata kui ka temaga igapäevastest asjadest rääkida.

«Ei jää muud üle, kui tuleb ta elektromagnetvälja viia, et temast jagu saada,» käis Telkes oma ülemusele peale. «Ainult nii saame ta rääkima panna.»

«öelge mulle kriminaalkoodeksi paragrahv, mis lubab ülekuulamiseks kasutada seesugust või analoogilist meetodit. Edasi otsige üks teine paragrahv, mille järgi säärastes tingimustes tehtud ülestunnistusel oleks kriminaalõiguse seisukohalt kas või pisematki väärtust.»

«Koodeksitegijad ei võinud selle peale tulla, et nende tuhandete paragrahvide hulka sääraseid paragrahve pista, mis kehtiksid ka ühe teise planeedi olevuse või nimelt inimeseks kehastunud marslase poolt kordasaadetud kuritegude kohta,» vaidles Telkes vastu.

«Mida ma saan teha? Ärge lootke, et ma hakkaksin andma korraldusi, mille eest mind hiljem võidakse süüdistada seadusest üleastumises ja lubamatu ülekuulamismee-todi kasutamises.»

Telkes ei vastanud. Ta teadis väga hästi, mida tohtis ja mida mitte, kuid talle oli ka selge, et võidab selle oma elu suure matsi ainult siis jäägitult ning lõplikult, kui hoiab pihus Parragi tunnistust.

«Parrag viibib praegu hullumajas. Hullu tunnistus aga, ükskõik kuidas ma selle tast välja pigistan, võrdub nulliga,» mõtles Telkes valjusti. «Tõeline süüdlane, kes tuleks kohtu alla anda, on surnud ... Aga faktid ... faktid or siiski tähtsad! Mis sündis tegelikult, mispärast ja mis viisil Parrag need mõrvad sooritas? Alles kui see on välja selgitatud, võime töö lõpetatuks lugeda... Muu üle murdku oma pead juristid.»

139

Seff kuulas teda kortsus kulmul. Kui Telkes jälle rääkima hakkas, oli ta hääl rahulik, peaaegu ükskõikne. Ainult sõrmede värin reetis seesmist ärritust.

«Galli arvates on Parragi kopsudega vististi midagi lahti. Ravitakse neid seal asutuses? Seda parem! ... Kui tervislik seisund seda nõuab, võib närvihaiget ka vastu tema tahtmist röntgeniga läbi valgustada, kas pole tõsi?»

«Muidugi võib.»

«Ühe suure röntgeniaparaadi ümber tekkiva muutuva elektromagnetvälja intensiivsusest on kahtlemata meie eesmärgi jaoks küllalt. Kui selle raviasutuse juhataja lubab, et ka mina Parragi röntgenilise läbivaatuse juures viibin — ja küll Galli mulle selle asja ära korraldab —, võin ma Parragiga rääkida, ilma et ma sellega kuidagi seadusevastaselt toimiksin. Mul läheks tarvis ainult paar minutit...»

Telkes jäi šefi ette seisma ja ootas. Too vaatas talle otsa, kuid ei vastanud. Noogutas vaid, kergitas ennast siis pisut kirjutuslaua tagant ja ulatas Telkesile käe.

33.

GALLI ja Telkes saabusid täpselt kokkulepitud tunnil. Neid oodati juba.

Iga minut ooteaega ses ebasõbralikus ruumis tundus lõputu pikk. Laes põles üksainus lamp, läikima kulunud ravilaua kohale kaardus võimas röntgeniaparaat.

Koridorist kostsid sammud. Uks avanes, ja kahe sanitari saatel astus sisse Parrag. Ruumisviibijaid tabas tema tihedate kulmupuhmaste alt metsik, vihkav pilk.

Teda oli raske ära tunda. Mehest oli järel ainult luu ja nahk, habemes näkku lõikusid sügavad vaod, millest turritasid pikematena välja tugevad harjased, mis tegid näo naljakalt triibuliseks.

«Heitke lauale pikali!» ütles röntgeniarst sõbralikult. Parrag ei liigutanudki, seisis süngelt kahe sanitari vahel. Arst andis sanitaridele märku, mille peale nood vilunud liigutusega Parragist kinni haarasid ja ta lauale tõstsid. Seejuures ei lõdvenenud nende raudne haare sekundikski.

«Kas lülitan sisse?» küsis arst.

«Palun...» noogutas Galli pärast hetkelist kõhklust.

Kui vaikne surin märkis, et aparaat töötab, vajus Parragi keha järsult lõdvaks. Ta nägu oli murtud ning valuline.

Galli astus juurde ja libistas talle padja pea alla.

«On nii mugavam?» küsis ta.

140

«Jah,» vastas Parrag. Ses sosinal öeldud sõnas kõlas tänulikkus.

«Ma tõin teie piibu kaasa, ja tubaka ka. Ehk tahate suitsu teha?»

«Niimoodi? Kinniseotult?»

«Kui te lubate, et jääte rahulikult lamama, teeme teie käed lahti.» «Luban ...»

Parrag toppis piibu täis ja pani piibule tuld. Galli manitses teda suitsu mitte kopsu tõmbama, et vältida köha.

Parrag naeratas mõrult ja puhus imetud suitsu kuulekalt kohe teisest suunurgast välja.

Närviarstid, kes kliinikus olid katsunud Parragit ravida, olid kõigest teadlikud. Galli oli neid üksikasjalikult informeerinud, mis õieti on selle «läbivaatuse» eesmärk. Ta pidas tõenäoliseks, et röntgenitoru polegi vaja sisse lülitada, et on küllaldane, kui ainult aparaadi transformaator töötab.

Nad olid välja nuputanud terve sõjaplaani ja igasuguseid võimalusi arvesse võtnud.

Galli oli kohustunud Parragit kõnelema panema.

Kui oletused paika peavad ja Parrag röntgeniaparaadi all muutuva elektromagnetvälja mõjul tõepoolest taltsaks ning kuulekaks jääb, jäetakse nad mõneks ajaks üksi. Galli käeulatusse oli seatud kell, millega ta võis ette kokkulepitud kombel märku anda. Üks kell — Telkes võib sisse tulla, kaks kella — vajatakse sanitaride abi.

Väljas koridoris, röntgenikabineti ukse taga ootajate jaoks näis aeg venivat tigusammul. Jälgiti sekundiosuti liikumist, nagu oleks see ainus tundeelunditega tajutav tunnistus selle kohta, et aeg ei ole seisma jäänud, et varem või hiljem toob aeg mingisugust selgust. Sest seal sees peab midagi juhtuma ... Viimaks helises kell. Telkes ootas tahtmatult teistki märguannet, kuid kell jäi tummaks. Galli kutsus teda.

Uksest sisse astudes otsis ta pilk kohe nurka peidetud magnetofoni. Kettad pöörlesid. Tähendab kupli alla paigutatud mikrofon Parragi pea kohal on juba sisse lülitatud! ...

Galli viipas Telkesile, kes seepeale kikivarvul laua juurde astus ja Parragi pea juurde seisma jäi. Viimane märkas teda, kuid jätkas häirimatult pooleliolevat lauset:

«... ja see ongi, millele võimalikult kiiresti tuleb seletus leida. Iga kord, kui ma elektromagnetvälja satun, hajuvad mu Marsimaailmast pärinevad teadmised äkitselt

141

olematuks ja ma mäletan ainult väga-väga ähmaselt, ebamäärase unenäona, mida mu marslasest eelkäija kunagi läbi elas.»

«Kas te teate midagi meie marsiaju päritolust? Kuidas ja mispärast ta sellesse anumasse sattus? Miks ta konserveeriti?»

Parrag mõtles kaua, kulm kortsus. Oli näha, missuguse jõupingutusega ta oma mälestustes soris.

«Mulle tuleb ette, et aju omanik ei surnud marsielaniku loomulikku surma...» vastas ta ebakindlalt. «Ta oli teadlane, tohutute teadmistega loodusteadlane. Kui ta hakkas vanaks jääma, tapeti ta ära ja võeti ta aju välja, et ajurak-kudesse talletunud infoainest jäägitult säilitada.»

«Kas igat marslast ootas seesugune saatus?»

«Ei, ainult väljavalituid .. .»

«Väljavalituid?» kordas Galli imestunult. «Kes nende hulka kuulusid ja mille poolest nad muudest marsielanikest erinesid?»

Parrag põrnitses arupidavalt enda ette, huuled kõvasti kokku surutud.

«Midagi nagu koidab... tuleb meelde, aga ma ei oska seda sõnadega väljendada.»

«Miks te tookord koidu ajal transferatsioonilaboratoo-riumis Kormosi ära tapsite?» küsis nüüd esimest korda Telkes, sammu võrra lähemale astudes. «Mispärast ja kuidas te talt elu võtsite?»

Parragi nägu võpatas.

«Kui ma transferatsiooniunest üles ärkasin, olime ainult kahekesi ruumis,» vastas ta vaikselt. «Inimesena uinusin, marslasena ärkasin.. . Esimeses uimas arvasin, et Kormos on see, kes tahab minu kallal Marsi seadust täide viia, see oli ju mu viimne mälupilt tollest teisest maailmast...»

Ta pilk eksles Telkesilt Gallile, siis uuesti Telkesile, ja ta silmis peegeldus üha kasvav hirm. Nüüd selgus talle, miks uurija siin on. Sõrmed piibukaha ümber kangestusid ja muutusid valgeks kui vaha.

Ta sulges silmad ja rääkis edasi:

«Õigupoolest ma kaitsesin ennast tookord. .. Kui ma siis Bertalani toa poolt liikumist kuulsin, lipsasin aknast väljaga hiilisin läbi aia elumajade suunas instituudist minema.»

«Ja Kelemen? Miks tema pidi surema?»

«Tema reprobot ristus minu ideedega... Ärge unustage, et ma ei mõtelnud siis enam inimese, vaid marslase ajuga! ... Ja ma tahtsin inimese kujul edasi elava marslasena

142

siin nõnda elada, et varem või hiljem oleksid kõigi teadmised — esmajärjekorras doktor Bertalani omad! -minu ajus.»

«Väga huvitav, mida te jutustate,» lausus Galli. Ta valis hoolega sõnu, sest ei tahtnud seda niigi muserdatud inimest rohkem kohutada. Ta teadis, et Telkes hakkab Parragit kohe Bertalani surma asjaolude kohta pinnima, seepärast ruttas ta ette: «Te olite ikka suur suitsumees, praegu tõmbate piipu ... Kuidas seda seletada, et te transfereeritud seisundis isegi sigaretisuitsu ei kannata?»

«Marsi atmosfääris on äärmiselt vähe hapnikku. Elusolendid ja taimed seda väärtuslikku gaasi küll ei vajanud, teatud keemilisi protsesse ei saadud aga ilma hapnikuta esile kutsuda või kiirendada. Sellepärast peeti seda erakordselt tähtsaks tooraineks ja mõisteti surma igaüks, kes lahtise leegiga või mistahes muul kombel planeedi atmosfääri hapnikusisaldust kuritarvitas.»

«Saan aru,» noogutas Galli ja esitas kohe uue küsimus «Kas te ei avaldaks, mille kallal te tegelikult töötasite, kui instituudis plahvatus toimus?»

«Ma tundsin, et aega on vähe, ja tahtsin sellepärast kaks asja korraga ära teha. Üks õnnestus, teist ei saanud aga just plahvatuse tõttu lõpetada ...»

«Mis oli üks ja mis oli teine?»

«Takistuseta sulam ja selle lahuse lähteaine, millega Marsil surmatud väljavalitute ajusid piiramata ajaks konserveeriti. Muu hulgas ka selleks oli vaja vaba hapnikku . Kui Bertalan poleks mind takistanud ja ma oleksin õigel ajal saanud mõned aparaadid ...»

«Rääkige nüüd Bertalanist!» segas vahele Telkes, kes oli kannatust kaotamas. «Miks te ta tapsite ja kuhu peitsite maharaiutud pea?»

Parrag surus huuled kokku ega vastanud.

«Tunnen, nagu hakkaks pika öö pimedus minus valgenema,» lausus ta lõpuks sosinal. «Tean, et mul tuleb oma tegude eest vastutada, ja siiski olen õnnelik. Kui hea… nii imeliselt hea on jälle olla inimene!...»

Ta silmad vajusid kinni ja ta jäi raskesti magama. Pi libises pikkamisi suust ja kukkus siis kolksu lauale.

34.

MARON palus abikaasal tuua tema tuppa midagi söödavat, musta kohvi ja pudel mineraalvett ning jätta teda üksinda. Kui keegi teda otsib, olgu telefoni teel või isiklikult, siis öelda, et teda pole kodus.

143

Üksi jäänud, võttis ta portfellist paksu kausta, milles kaanel seisis: PARRAGI JUHTUM, selle all läbikriipsutatud pikk number.

Kui politsei oli uurimise lõpetanud, sai Maron loa uurida läbi lugu, mis politsei ettekandeist ja protokollidest nüüd juba seotud tervikuna välja koorus.

Möödusid tunnid. Paiguti laskis Maron vaid silmadel lehekülgedest üle käia, teisal luges süvenenult, rida-realt.

Toimiku lõpust leidis ta dokumendi, mis sisaldas diktofoniga jäädvustatud vapustava ülestunnistuse. Maron teadis, et Parragil oli lastud hüpnoosi all, omast tahtest olenemata ning hüpnotisöörarsti tahtele allutatuna transfersei-sundis jutustada, millisena ta näeb maise inimese silmaga, ent ometi elusa pealtnägijana Marsi kadunud maailma.

Maron pani tule põlema ja hakkas lugema Parragi paiguti vasturääkivaid, ühtaegu kahe maailma olendi mõtteviisi peegeldavaid meenutusi:

«... Ravin, kosmoarheoloog ja autoriteet arheoloogilise periodiseerimise alal, väidab, et umbes üheksasaja tuhande aasta eest hävisid Marsil nende olendite järglased, keda Maal nimetatakse marslasteks, ning kes tolles teises maailmas kujutasid endast looduse täiuslikemat loomingut samuti nagu inimene siinses maailmas.

Kui see paika peab, millal siis elas marslane, kelle aju sisu Bertalan minu pähe üle kandis, kes sai m i n u k s?

Mina?

Kes või mis ma nüüd tegelikult olen?

Olen ma Maa või ühe võõra planeedi asukas?

Inimene või marslane?

Biokeemik uurimisinstituudis või väljavalitud teadlane selles kunagi eksisteerinud Marsi tootmiskompleksis, kus konstrueeriti degravitaator, planeetidevahelise sõiduki veomehhanism?

... Taas olen maine inimene.

Mind teeb õnnelikuks teadmine, et kui mul tulekski oma tegude eest vastutada, hakkan ma hiljem jälle inimese kombel elama, inimesena ükskord suren ja mind ei oota väljavalitute saatus.

... Ma olin väljavalitu.

Elasin Marsil väljavalitu elu. Mul oli kõik, mida ma soovisin, kuid mu elu üle käsutas teine. Teine ... Masinaju!

Kõike teadev, kõigi teaduste kõiki harusid tundev, salvestav, süstematiseeriv, koordineeriv monstrum, mis ... või kes?. otsekohe signaliseeris, kui tema informatsioonis

144

tekkis kuskil lünk, selline lünk, mille täitmiseks, millest ülesaamiseks ta ise polnud võimeline.

Niisugusel puhul võeti vastavaid teadmisi omava väljavalitu aju välja ja tema informatsioon söödeti Masinajju. Ta kas sai, mida ta vajas, või ei saanud. Kui mitte, siis võeti ette järgmine või mitu järgmist väljavalitut.

Nii kestis senikaua, kuni Masinaju otsmikul lõi põlema purpurpunaselt kiirgav lamp ...

Sellega andis ta märku, et ta on rahuldatud ja et esialgu pole vajadust täiendava informatsiooni järele.

Esialgu...

Keegi ei võinud teada, millal Masinaju omas keeles teatab, missugust täiendavat materjali ta jälle vajab, et ennasl edasi arendada.

Niisugusel puhul viisid Masinaju timukad, tema ende loodud robotid, kes igat tema käsku vastuvaidlematult täitsid, mõne väljavalitu minema ning hukkasid ...

Aga isegi siis, kui Masinajul meie eluajal, väljavalitut» eluajal, ei olnudki vajadust kellegi aju järele, ei võimu me loomulikku surma surra. Kui väljavalitu oli jõudnu» ikka, mil ta teadmised enam ei täienenud, laskis Masinaji ta tappa. Tema aju võeti välja ja söödeti otsekohe Masin ajju või konserveeriti. Masinaju arvestas, et kunagi hiljem võib tal tekkida vajadus just selle informatsiooni järelt mis oli talletunud vana teadlase ajju..,

Säärane oli minugi saatus.

Ajal, mil elas Ravini leiu kunagine omanik, teenisi Marsil juba kõik ainuüksi Masinaju, kas siis elavana või pärast surma oma konserveeritud ajuna. Ka marslane, kelle Bertalan oma memotransferaatoriga minus uues ellu äratas.

... Marsil ei ole enam kõrgemaid eluvorme, selle kaljurahnude ja liivakõrbedega kaetud kõledal pinnal hingitsevad ainult kidurad taimed — jutustavad need, kes seal käinud. Tehakse oletusi, miks ja kuidas hävisid olendid, kes olid loonud imepäraseid masinaid, kuid kellest liiva alla mattunud rusudelinnas pole seni leitud muud jälgi peale konserveeritud ajuga anuma.

Kunagi oli Marsil arvutult helkivast valgest kivist ehitatud linnu, nad olid ringikujulised, ümbritsetud kivimüüriga. Asetsedes üksteisest peaaegu täpselt ühekaugusel, hõlmasid nad põhjast lõunasse kogu planeedi.

Kaugelt, mõne tuhande kilomeetri tagant, oli planeet nagu valgetäpiline hiigelpall. Ma olen käinud mõlemal Marsi kuul, sõitnud meie kosmoselaevadega maailmaruu-

145

mis, ja alati tuleb mulle ette see võrdlus, kui ma mõtlen, missugusena mustas kosmoses vabalt ning kaalutult hõljuv Mars mulle kaugelt vaadates tundus.

Kõrged linnamüürid kaitsesid ühtsoodu märatsevate liivatormide eest ehitisi ja elanikke, kes veetsid oma päevi lameskledes ja lõbutsedes, ööd läbi aga magasid. Tööd teha polnud neil tarvis. Peale väljavalitute ei töötanud keegi. Igasuguse vaimse ja füüsilise töö tegid nende eest ära masinad. Neist masinaist ei teatud aga muud kui nende otstarvet ning seda, kuidas neid käsitseda. Nende töötamise põhimõtet ja ehitust ei tundnud keegi. Rahulduti sellega, et masinad kõike muretsesid ning kõik soovid viibimatult täitsid. Õieti küll ainult need soovid, mis Masinaju järgi Marsi rahvale sobisid ning neile kasuks tulid. Selle kõige üle otsustas Masinaju, sest tema ju teadis kõike, tundis minevikku ja kavandas tulevikku, tema tundis, millised vajadused marslastel on ja leevad ...

Ta uuris läbi iga vastsündinu ja otsustas, kas temast saab väljavalitu või mitte. Vigaselt sündinud, värdjad ja alla keskmiste võimetega isendid ta hävitas. Keskpärased võisid tahtmist mööda elada oma elu selles linnas, mille Masinaju oli neile elukohaks määranud.

... Väljavalitud kasvasid üles tema järelevalve all, tema kasvatas ja toitis meid ning andis meile hariduse. Tema määras kindlaks meie elueesmärgi, kirjutas ette ülesanded, mille lahendamise kallal pidime töötama. Ülesanded ja probleemid olid seda laadi, et neid olid võimelised lahendama ainult fantaasiarikkad ja algatusvõimelised elusolendid, kelleks Marsi maailmas olime üksnes meie — väljavalitud ...

... Kunagised Marsi linnad olid omavahel viimse peensuseni sarnased. Nad meenutasid kodaratega vankriratast: keskel kõrgus silindrikujuline torn, milles töötas Keskma-sinaju poolt juhitav ja temale alluv kohalik masinaju, mis pidi kõige eest hoolitsema. Tornist linnamüüride poole asetsesid kiirjalt pikad kitsad ehitised. Need olid elamud.

Linn, milles töötas Keskmasinaju — maiste mõistete kohaselt Marsi pealinn — oli üksainus hiiglaslik ringikujuline ehitis. Kõik selle elanikud kuulusid väljavalitute hulka ning tohtisid siit ainult Masinaju loal lahkuda.

Linnu ühendasid tunnelid, milles kulgesid suure kiirusega sõidukid. Marsi pinnal oli võimatu teid rajada, sest need oleksid paari tunniga liiva alla mattunud.

Linnu ehitasid loomulikult masinad, tunneleid kaevasid masinad, sõidukeid tootsid ja juhtisid masinad.

146

... Masinaju planeeris kõik ja laskis kõik teoks teha. Kui kuhugi ilmusid masinad ja alustasid tööd, siis teadsid marslased vaid nii palju — ja uskusid seda kõhklemata —, et jälle on midagi teoksil nende huvides, nende meelelahutuseks või mugavuseks. Ei nad pidanud nõu ega arut-lenud. Selleks oleksid nad pidanud mõtlema, millest keskmine marslane aga ammu oli võõrdunud ega olnud selleks enam võimelinegi. Tema aju oli kängunud ja kärbunud. Kes siiski sündis säärase ajuga, mis oli võimeline vaimseks tegevuseks, sellest sai väljavalitu ning varem või hiljem läks ta Masinaju söödaks.

... Meie, kes me veel mõtlemisega tegelesime, olime kindlad, et kord saabub aeg, mil vastsündinute hulgas pole enam ühtki, kellest saaks teadlane, see tähendab väljavalitu.

Selle põhjuseks ei olnud mitte üksi see, et Masinaju nõudis üha enam infoainest, et ta laskis üha sagedamini väljavalitute teadmisi endasse sööta. Teaduslikuks väljaõppeks sobivate vastsündinute arv kahanes järsult. Mõt-lemisvõimetuist vanemaist võis ju vaid juhuslikult sündida mõtlemisvõimeline järglane.

Me teadsime seda, kuid ei kõnelnud sellest, isegi omavahel mitte. Masinaju ei sallinud, et tema tegevust, tems juhendeid julgetaks arvustada. Keda ta ei usaldanud või kes langes kahtluse alla, sellele tegi ta viivitamatult lõpu peale. Kui tal oli parajasti informatsioonivajadus, söötis ta nad endasse, kui ei, siis konserveeris ta nende aju koo; teadmistega ja mälupiltidega edasisteks aegadeks.

Kuna ta tol ajal ei tajunud veel väljavalitute hulg; vähenemise tagajärgi, ei võinud tema masinlik loogik; viia järeldusele, et tuleviku huvides tuleb midagi ett< võtta. Meie, väljavalitud, ei võinud aga sellele tähele panu juhtida, sest ta oleks pidanud seda kritiseerimisek ja kätte maksnud. Surmaga.

Muid kättemaksuviise ta ei tundnud.

... Kas meie olime süüdi selles, mis juhtus? Kas me toi misime valesti, kui Masinajule järele andsime ja võimal dasime tal end selle igivana programmi kohaselt arendadc mille ta oli saanud aastatuhandeid tagasi?

Süüdi polnud meie, vaid meie esivanemad, need, kellel Masinaju oli saanud oma esmase programmi — «Eelkõig marslaste heaolu, julgeolek ja tööst vabastamine!» —, neec kes ei olnud reguleerinud isearenemisvõimelise Masinaj tegevust, siis kui nad oleksid seda veel teha saanud.

147

Minu eluajal valitses Masinaju juba kõige ja kõigi üle. Ta oli oma loojaist üle kasvanud, paradoksaalsel kombel olid saanud tema teenriteks need, keda ta ise oli teeninud.

Masinaju vastuvõtuvõimel polnud piire. Kui see vajalikuks osutus, võis ta end takistamatult arendada ja täiustada. Ükskõik milliseid andmeid või kirjeldusi ta ka ei vajanud, kõik oli masina loodud ajurakkudes täiuslikult süstematiseerituna omal kohal.

Niisiis ei olnud elusolend võimeline temaga võistlema. Üksikuis koljudes leiduvad teadmised olid lihtsalt ühtse terviku osad; need osad puutusid ainult kokku, kuid ei kontakteerunud. Nad olid nagu ühte karpi paigutatud miljon imepisikest transistorit, mis üksteisega kokku puutudes jäid ometi väikesteks suletud, omaette maailmadeks, niikaua kuni neid üksteisega kontakti ei viidud. Ainult karbi seinad hoidsid neid koos. Kui karp puruneb, pudenevad tillukesed transistorid laiali ja laguneb ka süsteem, mille abil neid karbis koos hoiti.

Masinaju oli aga midagi enamat kui võrdkujuline karp. Temas mitte ainult ei selgunud osakeste sisu, mitte ainult ei kujunenud omavaheline kontakt, vaid tuli ilmsiks ka omavaheline sõltuvus. Sõltuvuste avastamine on aga sama tähtis või tähtsamgi kui uute andmete saamine.

See ühendamis- ja süstematiseerimisvõime tegi Masinaju Marsi maailma ainuvalitsejaks. Seeläbi oli ta võitmatult tugevam kui elusolendid.

Kui esivanemad, kes kunagi panid aluse Masinaju või» mutsemisele, oleksid tundnud memotransferatsiooni ja oleksid selle võimalusi kasutanud Marsi kultuuri arendamiseks, võib-olla oleks seal kõik teisiti kujunenud.

... Ma ei usu Ravini oletust, ei usu, et Marsi kõrgeltarenenud olendite täieliku hävingu oleks põhjustanud mingi loodusnähtus.

Planeedi elanikkond mandus järk-järgult, Masinaju ei leidnud väljavalimiseks enam mõtlemisvõimelisi isendeid. Jäänud ilma täiendava informatsiooni allikatest, arendas ta masinliku loogika järgi oma struktuuri sellises suunas, et teenindas lõpuks ainult iseennast.

Niisugused märgid ilmnesid juba siis, kui Maa peale toodud aju omanik, minu marslasest eelkäija, veel elas.

Masinaju konstruktsiooni eri osad teatasid automaatselt keskusele, kui tekkis vajadus informatsiooni, see tähendab mõne väljavalitu aju järele. Tuli ette, et süsteemi kahes eri keskmes oli korraga vaja sama laadi materjali, mida Masinaju sai hankida ainult üheainsa väljavalitu

148

ajust. Süsteemi üks kese sai selle aju, teine aga pidi ootama, kuni aju uus omanik keskuse vastaval korraldusel mälupiltidest koopia valmistab ja oma rivaalile väljastab.

See võttis aega.

Sellisel puhul said kohalikud masinajud vastukäivaid korraldusi: üks tegutses nii, teine teisiti. Selle tagajärjel jäi kas midagi tegemata, mille tootmist Masinaju vajalikuks pidas, või tegid masinad kahes linnas sama tööd korraga. See oli teadagi lubamatu.

See oli lubamatu, sest see rikkus põhimõtet, mille kohaselt kogu süsteemi aluseks oli täiuslik organiseeritus. Kahes kohas korraga üht ja sama toota, ehitada, kasvatada oli samasugune raske viga kui mitte toota, mitte ehitada, mitte valmistada seda, mida Masinaju rahva hüveks vajalikuks pidas.

... Marslaste keskmine iga oli 110—130 marsiaastat, väl-javalituil aga umbes poolteist korda nii palju. Neid toitis ja kohtles Masinaju nimelt erilisel viisil. Selles oli tal muidugi oma eesmärk: pikema eluea jooksul jõudis põhimõtteliselt rohkem teadmisi koguneda.

Põhimõtteliselt!

Vähestele väljavalitutele sai osaks see, mis minu marslasest minale: ta sai elada 143-aastaseks, selle ligi poolteise sajandi jooksul tegi aeg ikkagi oma tööd, nii et ta jõudis vähemasti vanaduse künnisele.

Siis tuli aeg, mil Masinaju laskis mind üha sagedamini kontrollida, mulle anti lahendada üha raskemaid ülesandeid. Või tundusid nad mulle ainult raskemad?

Räägin esimeses isikus, sest ma olen ju ühtlasi ka kunagine marslane...

Minu erialaks oli raskusjõu uurimine, selle erilise energialiigi kasutamisvõimaluste selgitamine.

Siin, Maa peal, teame sellest loodusnähtusest ühtekokku vaid niipalju, et ta eksisteerib, et ta universumis kõikjal on olemas ja kõikjal oma mõju avaldab. Kuigi see meid ei rahulda, kuigi tahame gravitatsioonist rohkem teada, ei jõua me esialgu kaugemale, kuna me ei tunne tema olemust.

... Kui minust sai vabatahtlikult, kuigi Bertalani pealekäimisel, kunagise marslase teadmistepagasi omanik, muutus mulle korraga paljugi arusaamatuks.

On arusaamatu, et inimene kasutab elektrit, tegelikult teadmata, mis see on. Kasutab magnetit, teadmata, mis on magnetism. Loob kunstlikult valgust, teadmata, mis on

valgus. Ehitab kõik oletusele, et ükski liikumine ei ületa valguse levimiskiirust, kuid ei tea, millise kiirusega levib raskusjõud või see tema jaoks mõistatuslik energeetiline tegur, millega ta puutub kokku mõtete ülekandmise, telepaatia nähtuste uurimisel.

Masinaju teadis seda kõike. Kui mõnel väljavalitul oli töö käigus vaja mingit tema oma teadmiste ringist väljapoole jäävat informatsiooni, pöördus ta Masinaju poole. Viivitamatult ja täpselt sai ta temalt vastuse, mis haaras kõike vajalikku.

... Maa inimene teab juba palju, kuid ta tammub umbtänavas, kuni ta ei leia teed oma teadmiste süstematiseerimiseks ja koondamiseks. Tema kujutluses välgatab juba mõnikord Masinaju loomise mõte, kuid siinkohas ta takerdub.

Miks see nii on?

Kas ta kardab instinktiivselt masinate võimu? Või on ta ettenägelikum, kui olid kunagised marslased? ...

Või sellepärast, et ta elab eri riikideks tükeldatud planeedil, kus alusetu vihkamine eraldab rahvaid üksteisest?

Marsil ei olnud piire, kõigil oli ühine keel. Juur, millest oli alguse saanud planeedi kõrgemat liiki olendite arenemine, kasvatas vaid ühe tüve ning miljoneid aastaid kestnud arenemisprotsessis ei irdunud ühisest tüvest ainsatki oksa.

Kui ka Marsi elanikkond oleks pidanud võitlema oma olemasolu ja püsimajäämise eest, võib-olja poleks ta siis sedavõrd mandunud, et talus alistunult oma saatust, kui lõpuks ainult iseenda teenindamiseks võimeline Masinaju ta igasuguse toetuseta jättis.

... Niipalju kui ma Ravini jutustuse järgi võin otsustada, on Marsi atmosfääri tihedus ja koostis ning keskmine temperatuur ekvaatoril ja poolustel üldjoontes sama mis miljon aastat tagasi. Et peale mõne taimeliigi on planeedil igasugune elu siiski hävinud, võib selle põhjust niisiis vaevalt loodusest otsida. On hoopis tõenäolisem, et Masin-ajust lähtuvad üksteisele vastukäivad korraldused lõid tingimused, mille lõpptulemusena linnu kaitsvad müürid varisesid ja kõik mattus liiva alla ...

Paber libises Maroni väsinud sõrmede vahelt. Ta ei rutanud seda uuesti pihku võtma.

«Selleni viib masinate võim!» sosistas ta omaette. «Marsi elanikud ei rahuldunud sellega, et masin nende eest. töö ära teeb, nad õpetasid ta ka mõtlema... Ja siis kaotasid tema üle kontrolli. Kulgedes oma rada, arendas Masinaju

150

end oma hingetu loogika järgi täiusikuks. Kuna aga masinaks jäi, ei võinud ta teada, et lastes hävineda oma loojail, tuli temalgi koos nendega hävida...»

Maron nõjatus tugitoolis tagasi, lokkas prillid laubale ja hõõrus pikalt kipitavaid silmi.

Võttis lonksu jahtunud kohvi ja kummardus siis uuesti laua kohale. Värisevi käsi pööras ta lehti. Närvid katkemiseni pingul, luges ta lõpuks viimased read kaks korda läbi.

«... Tänu salaja teostatud transferatsioonile tunnen ma nüüd oma aju mahutavust. Omal ajal mõõtis Masinaju ära minu marslasest eelkäija mälumahu, seetõttu tean nüüd täpselt, kui palju mälupilte, millist teadmistehulka ma võin oma ajurakkudesse koondada.

Masinaju võimsus oli mõõtmatult suurem kui mistahes elusolendi oma. Ükskõik kui palju ja millist informatsiooni ta ka vastu ei võtnud, kõik asetus otsekohe oma õigele kohale. Materjal rühmitati ja süstematiseeriti tähtsuse, kasutatavuse ja seoste järgi ning lähetati edasi kõigisse informatsioonikeskmetesse, kus seda võidi rakendada, kus selle järele võis vajadus tekkida.

Minu aju maht on piiratud. Niisiis pidin valima oma eesmärgi saavutamiseks teise tee — et lõpuks kõik teadmised minusse koonduksid. Tahtsin transferaatorit edasi arendada, kuid mitte nii, mitte selles suunas, nagu Berta-lan oli planeerinud. Oleksin ehitanud kõigepealt selektee-rimiseks ja süstematiseerimiseks võimelise transferaatori, mille abil oleksin kõik liiase oma ajust kustutanud ja sel kombel ruumi teinud sellele materjalile, mis minu jaoks tõepoolest väärtuslik on.

Maine inimene, kes niisuguse transferaatoriga surdaks kõigi meie teadmiste ekstrakti oma ajju, koondaks endasse kõigi teadusalade põhimise ja orienteeruks täielikult nende omavahelistes seoses, oleks suurem võim kui Marsil miljon aastat tagasi oli Masinaju.

See oli minu püstitatud eesmärk, inimkestas marslasena ihaldasin ma sellist võimu. Kui ma jään selleks, kelleks transferatsioon mind muutis, võib-olla õnnestub mul siis Maal veelgi kohutavamat maailma luua kui Masinajul Marsil.

. .. Varsti pärast transferatsiooni hakati mind instituudis Redivivuseks kutsuma. Kes mulle selle nime andis, ei tea. Kuid mitu korda panin tahele, kuidas Bertalani nägu muutus, kui see temale nii paljuütlev sõna talle kõrvu puutus.

151

Tema jaoks olin ma tõepoolest redivivus, Maa inimese elluärganud marslane!

Bertalan!

Oma teadmiste ja harukordse kujutlusvõimega oleks temast Marsil saanud väljavalitu, ning nende hulgaski üks väljapaistvamaid. Aga memotransferatsiooni ei oleks ta seal võinud leiutada! Marsiaju ei lubanud välja valituil luua midagi sellist, mis tema võimu võiks piirata.

.. . Aju konserveerimise ja memotransferatsiooniks ettevalmistamise leiutasin mina, kuid aparatuuri käsitsemisest transferatsiooni praktilisest läbiviimisest tean ma üsna vähe. Bertalanilt ei võinud ma abi loota. Ma tapsin ta, et tema aju välja võtta ning tema teadmised enda omasse üle kanda.

Tahtsin lasta Littal ennast uuesti transfereerida, kui loobusin siis, sest tema mõtted reetsid, et varem või hiljem paljastab ta minu saladuse. Lugesin inimeste mõtteid ja võisin hõlpsasti nende teadmisi mõõta. Oleksin varsti kedagi leidnud, kes oleks mulle Bertalani infoainese ülekandnud. Ma tahtsin saada kõiki tema teadmisi, kõike mida ta omaks võis pidada. Ka seda, mis temas veel teadvuseks polnud muutunud, kuid mille algmed juba ala teadvuses, tema ajurakkudes olemas olid.

Minu plaan oli lihtne: ootan ära, kuni järg jõuab uue transfereerimiseni, ja palun siis surnu mälupildid minu ajusse üle kanda. Doonorite aju konserveerimine on alati olnud minu ülesanne, mina olen need transferatsiooniks ette valmistanud. Mitte keegi poleks märganud, kui ma vahepeal oleksin ajud ära vahetanud ja ülekanne oleks tehtud mulle lõppkokkuvõttes Bertalani ajust.

Ma valmistasin kõik hoolega ette. Kodus, oma korteris, võtsin ma veel samal ööl Bertalani aju välja ja konserveerisin ära. Kolba kaevasin lähedalasuvas metsatukas maa sisse, aju aga viisin hommikul vara instituuti. Olin esimene majas, peale minu ei olnud töösaalis kedagi. Paigutasin nõu mitmesugusteks uurimisteks ja minu enese katketeks ettevalmistatud konserveeritud ajude hulka, nii, et ma ainult ise teadsin, missugune nendest sisaldab Bertalani aju.

.... Tookord oli mul juba teada, et muutuvas elektromagnetväljas Marsi päritoluga mälupildid mu ajurakkudes ajutiselt kustuvad ja et ma käitun siis teisiti kui transferseisundis. Teadsin, et need äkilised muutused on juba kõigile silma torganud. Galli ja Maron arvasid, et ma olen

152

üle töötanud, et olen nii vaimselt kui füüsiliselt kurnatud ja et see on mu ootamatute kokkuvarisemiste põhjus.

Tahtsin neid nende usus võimalikult kiiresti veenda. Kui suudaksin nii transferseisundis kui elektromagnetväljas ühesuguselt käituda, vastavalt mu endisele minale, saaksid nad oma oletusele kinnitust. Tahtsin nende usaldust võita sellega, et palun Gallilt vabatahtlikult röntgeni-läbivaatust, Maronile aga esitan kirjalikult takistuseta sulami valmistamise täieliku töökäigu.

Olin oma asjas kindel, sest teadsin ju, kuidas pean käituma ja mida tähele panema, kui ma mõne niisuguse aparaadi lähedusse satun, mis töötades muutuvat elektromagnetvälja tekitab.

Nii ma plaanitsesin ... ja nüüd olen õnnelik, et mu plaanid nurjusid! Vahest leitakse veel moodus, kuidas mind jälle inimeseks teha, nagu ma olin, et saaksin inimesena oma elu elada...»

Maroni ees kangastus Parragi muutunud nägu, term hõõguv pilk, ta kuulis tema kalgilt kärisevat, vasturääkimist mittesallivat häält.

Ka mina olen juhtunu eest vastutav, kuigi ma Bertalan arutust ettevõttest ei teadnud, valutas Maron südant. Peai Bertalani süü heaks tegema... aga kuidas? Mis küll teha'

Ta soris oma kirjutuslaual olevate asjade hulgas, siis kõndis hulk aega toas edasi-tagasi, püüdes mõtetes kordi luua. Tiirutas rohelise kahhelahju ja pitskardinatega akn; vahet, ristatud käsi kõvasti kokku pigistades.

Korraga ta seisatas ja jäi, käsi otsaees, kauaks liikuma tult enda ette vaatama.

«Käes... see on ainuke lahendus!» hüüatas ta äkki vai justi. Istus siis kirjutuslaua taha, lõi märkmiku lahti j hakkas palavikuliselt tööle.

Möödus tunde, enne kui ta lõpuks kergendusohkega sul käest pani ja laua tagant üles tõusis. Ülevalistutud öö o ta täiesti ära kurnanud, kuid ta ei tundnud väsimust.

Ta tõmbas varbkardina üles ja lükkas akna lahti. Koiti Päeva esimesed kiired värvisid tasapisi mäenõlvadele piks liheitnud varje. Aias käis kahin läbi lehtede.

MARONI pilk libises üle kokkusulanud transferatsioonik< misjoni liikmete, puhkas viivuks kolmel tühjaksjaani toolil, siis tõusis ta püsti, nagu tahtes nii veelgi enam kaal anda sellele, mis tal öelda on.

«Täna teame me juba ilma igasuguse kahtluseta, et muutuv
153
elektromagnetväli kustutab ajurakkudest ajutiselt ainult kunstlikult siirdatud mälupildid, transfereeritu ehtsatele mälupiltidele nad mõju ei avalda. Sellest järgneb, et loomulikul teel saadud ja transferatsiooni teel ülekantud mälupiltide vahel, silmas pidades nende elektrilisi omadusi, peab olema põhjapanev erinevus.»

Maron kummardus ettepoole ja toetus harali sõrmedega lauale:

«Ma otsustasin moodustada instituudi kõige paremattest biokeemikutest ja biofüüsikutest eri rühma. Selle rühma liikmete ainsaks ülesandeks oleks kõige lühema aja jooksul välja selgitada, mille poolest erinevad üksteisest eri neuronite elektrilaengud ja miks muutuv elektromagnetväli mõjustab ainult transfereeritud informatsiooni.

Minu veendumus on, et Imre Parragi saatus oleneb sellest, kas me leiame sellele küsimusele vastuse või ei,» jätkas Maron häält kõrgendades. «Kui mitte, peab Parrag oma elu närvikliinikus mööda saatma või meil tuleb teda alaliselt elektromagnetväljas hoida...»

Maron sorteeris laual enda ette valmisseatud märkmeid. Kui ta üles vaatas, kohtas ta Galli pilku. Ta sai sellest otsekui jõudu ning otsustavust juurde.

«Ma usun siiralt, et me suudame sellele seniste transfer atsioonide puhul kogetud, täna küll veel mõistatuslikule, kuid kahtlematult mitte seletamatule nähtusele valgust heita. Kui me aga tema olemust juba tunneme, kui oleme kindlaks teinud, mis seda nähtust tingib, saame omakorda ka sellele jälile, kuidas seda mõjutada ja omadel eesmärkidel ära kasutada ...

Nõnda võime me nii Imre Parragi päästa kui ka siirdatud informatsiooni tema ajust välja võtta ja marsiajusse tagasi sööta, et see edasi säilitaks tolle võõra planeedi ammu hääbunud rahva teadmisi.»

«Kas lubate, härra professor, ka minul uue uurimisrühma tööst osa võtta?» küsis surutud häälel Ravin.

«Meie peame insener Kelemeni pärandi, reproboti kallal töötama,» vastas Maron. «Ärge unustage, et alles siis saame heaks teha, mida veel üldse heaks teha annab, kui kingime selle kunagise marsielaniku määratu teatmema-terjali inimkonnale. See ülesanne ootab meid... meid kahte ja reprobotit!»
154

35.

RAVIN, Galli ja Telkes asutasid koos instituudist kodu poole minema. Oli päikesepaisteline oktoobrikuu õhtupoolik. Suve erksad värvid olid laiali valgunud, segunenud. Üksnes mõne üksiku oksliku nulu mürkroheline, teravatipuline koonus säilitas endise väärikuse. Küpskollas käbid tilkusid seal küljes nagu lugematud tillukesed laternakesed.

«Kes kuhupoole läheb?» küsis Galli instituudi värava ette seisma jäädes. Ta keeras vihmamantli keerdu ja viskas üle õla, pani siis käed mantlisaba alla selja taha.

«Mina allalinna,» vastas Ravin.

«Mina samuti!» noogutas Telkes. «Tulin ülemuse käsul isiklikult professor Maroni käest Parragi toimikut ära tooma, mille ma veel täna meie detektiivrühma juhile üle pean andma.»

«Mis te arvate ühest pikemast jalutuskäigust?» kü Galli. «Parajalt lonkides teeb kõige rohkem tund aega südalinna.»

«Minul on aega...»

«Mina omalt poolt oleksin väga tänulik, kui saaki teiega lahkumiseks kord veel juttu puhuda,» haaras Telkes võimalusest kinni. «Asi on küll juba klaar, aga on vahel öelda, mul on väikselt puudujäägitunne... Mõnest asjast ma ei saa päriselt — või ka üldse aru. Oleks kahju, kui peaksin Parragi juhtumi lõpetama, ilma et mul endal kõik selge oleks.»

«Küsige aga rahulikult!» julgustas teda Galli. «Nii Ravin kui ka mina oleme valmis teid sest puudujäägitund vabastama...»

«Mispärast muutus Parragi käitumine nii järsku instituudi puhvetis, kui ta Maroni ja Bertalaniga kohvi jõi, hiljem Litta jutustuse järgi oma korteris, kui Litta teist korda tema

juures oli? See on teada, mis mõju elektromagnetväli transfereeritutele avaldab. Kuidas sai elektromagnetväli tekkida puhvetis ja Parragi korteril

«Võin teile mõlema nähtuse kohta seletust anda,» vas Ravin. «Puhvetit valgustab üpris palju päevavalguslampe ja igaüks neist on pisike transformaator. Väikeses kitsas ruumis tekitasid need paljud ühekorraga töötavad transformaatorid, nagu sellest sündmusest näha, küllaltki intensiivse elektromagnetvälja, et transfereeritu, antud juhul Parrag, normaalselt... või ebanormaalselt? ... saaks käituda.»

«Ja mis põhjustas Parragi muutuse tema kodus?»

«Televiisoris on suhteliselt võimas transformaator:

155

kineskoobi teise anoodi pinge on kümme-viisteist tuhat volti. Kui keegi sisselülitatud aparaadi vahetus läheduses seisab, satub ta vägagi tugevasse muutuvasse elektromagnetvälja.»

«Saan aru,» noogutas Telkes ja pöördus siis Galli poole: «Ehkki Parrag võttis Bertalani aju välja ja konserveeris ära, tegid arstid kindlaks, et — täpselt niisamuti kui Kor-mosi ja Kelemeni puhul — tema surma põhjuseks oli vagus-toime. Milles see vagus-toime õieti seisneb? Kuidas ja miks ta surma toob?»

«Meie tahtest sõltumatut siseelundite tegevust suunav ja koordineeriv niinimetatud vegetatiivne närvisüsteem jaguneb kahte ossa: energiat säilitavaks parasümpaatili-seks ja energiat kasutavaks sümpaatiliseks närvisüsteemiks. Organismi keemilise ainevahetuse protsesside aluseks on energia säilitamine ja ärakasutamine, niisiis para-sümpaatilise ja sümpaatilise närvisüsteemi tasakaal. Kui parasümpaatilist süsteemi suunavasse niinimetatud uit-närvi ajukeskusse ehk vagus-tuuma jõuab tugev ärritus, katkeb selle tagajärjel otsemaid hingamine ja süda jääb seisma.»

«Vagus-tuum... Kahe teineteist täiendava närvisüsteemi tasakaal... Ärrituse tekitamine ...» loetles Telkes mõtlikult. «Kõik need on niisugused mõisted, elundid ja nähtused, mida Parrag biokeemikuna ka enne transferatsiooni põhjalikult tundis. Ta ütles, et kui ta Kormosi tappis, oli tal juhuslikult taskus väike patareiga käsiultra-heligeneraator, mida ta loomadega tehtavate katsete puhul uagrus-tuuma ärrituse ja selle toime uurimiseks kasutas...»

«Kogu asi pidi olema ühe silmapilgu töö,» jätkas Galli Telkesi mõttekäiku. «Haaras ohvril kaelast, suunas ultra-heligeneraatorist väljuva vihu täpselt vagus-tuumale ja...»

Ta ei lõpetanud. Pärast pikka vaikust lausus ta uuesti:

«See, mis juhtus, olgu õpetuseks mitte ainult arstidele, vaid ka kõikide teadusharude teadlastele ja uurijatele. Parragi tragöödia paneb meile veel kord südamele, et inimene ei tohi olla kahtlase tulemusega eksperimendi objekt! ..»

36.

SANATOORIUMI külalistesaalis valitses sinakas hämarus Parrag vaatas puulatvade kohal lendlevaid linde. Tems ilme oli murtud ning kannatav, ninajuurelt lõikusid sut ümber sügavad vaod.

«Võtke ennast kokku ja püüdke unustada,» ütles doktoi Galli vaikselt, pannes käe Parragi käsivarrele. «Rõõmustage, et professor Maron ja kolleegid vabastasid teid kohutavatest Marsi mälupiltidest ja et te pärast nii paljusic vintsutusi võite jälle Imre Parrag olla. Mitte inimesenaha; marslane, vaid samasugune maine inimene nagu miljardid teised.»

Parrag ei vaadanud ei Galli ega Maroni poole; ta jälgis aknalaual karglevaid varblasi ja okstelt kuulmatult mahavarisevaid lumepatsakaid pilgul, nagu ei läheks talle enam midagi siin maailmas korda.

«Huvitab teid, kui kaugele me reprobotiga oleme jõudnud?» küsis Maron. Ja kui ka tema vastust ei saanud, rääkis ta ise: «Mõne päeva pärast jõuab järg katsetamiseni Esimene inimene, kelle ajust, täpsemalt öeldes aju sisaldusest me koopia valmistame, kelle kogu teadmistepagas: ja elu viimse kui mälestuse üks masin kopeeritud kuju tallele paneb, olen mina ...»

Nüüd ilmutas Parragi nägu esimest korda huvi. Märgates, et Galli paneb suitsu ette, võttis ta oma pidžaamatas-kust lühikese varrega piibu ja hakkas hoolega seda toppima. Ta sõrmedelt

olid kadunud kemikaalide jäljed, üksnes parema käe nimetissõrme küüs ja nahk selle ümbei olid pisut parkunud — märk piibutoppimisest.

Ta torkas piibu suunurka ja kobas uuesti mööda taskuid Ka nüüd ei olnud tal tikku.

Ta vaatas paluvalt Galli poole. Arst ei saanud kohe aru mida Parrag talt tahab, siis aga taipas ja hakkas tahtmatult naerma:

«Noh, härra professor, mis te selle peale ütlete? Redivivus palub jälle tuld!»

«Aga siin ei ole jälgegi elektromagnetväljast,» nentis Maron naeratades. Tema mahe pilk tungis sügavalt Parragi silma ja peletas eemale rusuvad mälestused. Üle keemiku kõhna kahvatu näo libises tahtmatu sisemine helk siludes üürikeseks hetkeks suu ümbert kibedad vaod.

157

37.

TRANSFERLABORISSE oli kogunenud nii palju inimesi,

et nööpnõelgi poleks enam ära mahtunud.

Keset ruumi, seal, kus enne oli seisnud transferatsiooni-kuppel, kõrgus laeni ulatuv seadeldis. See esimene rep-robot nägi välja nagu raudkangidest kokkupandud lehtedega puu, mille okste vahele oli riputatud must miljon elektrilisi ning elektronilisi detaile, mõõteriistu ja aparaate. Reproboti sees poolkerakujulise klaaskupli all peitus marsiaju. Praegu ei paistnud temast midagi, sest teda kattis üleni elektroodkiiver.

Ust, mis viis endisse Bertalani kabinetti, kattis tohutute mõõtmetega televisiooniekraan. Üle ekraani virvendasid valgustriibud, aeg-ajalt kerkis sinna mõni hägus laik nagu millegi ekraanile projitseeritud, tundmatuseni kahvatu kujutis. Siis jälle ei midagi.

Aeg näis seisma jäävat. Seinakella sekundiosuti ronis nagu tigu numbrilaual ringi; kõigi silmad olid keskendunud tähelepanuga suunatud fosforestseerivale ekraanile.

«Nüüd!» kõlas Ravini hüüd. Ta sõrmed siblisid žong-lööri osavusega lülitite, käepidemete ja ketaste vahel, õhk täitus vilina, huugamise ja kriginaga.

Siis järgnes uuesti vaikus. Ekraani kõrvale seatud valjuhääldist tuli ainult imelikku üminat.

Järk-järgult aga hakkas pilt valgenema, üksikasjad muutusid üha selgemaks: kerkisid esile ehitised, terav valgus ja sügavmustad varjud vaheldusid ilma üleminekuta pimestavas päikesepaistes läiklevatel müüridel.

See võõrastava kujuga hooneterühm oli nagu pooleliolev hiigelratas, mille rumm ja kodarad olid juba kokku monteeritud, pöid aga oli veel kodarate külge kinnitamata.

Rumm oli rüsajas silindrikujuline torn, mida väljastpoolt piiras ümber kandekonstruktsiooni sambaid spiraalselt kulgev käsipuuga varustatud keerdkäik. See kitsas käik algas alt ja mähkis end pikaldases tõusus torniseina ümber. Päris üleval, kus ümmargune katus kummus vae-vukerkivaks võlviks, laienes käik viltuste akende all väikeseks terrassiks.

Elust polnud jälgegi.

Ravin hakkas uuesti reproboti lülituskilbi juures õien-dama.;Pilt ekraanil kahvatas, kuni aegamisi kadus ja heledad ning tumedad laigud üles-alla vilasid.

Äkitselt umin vaikis ja mikrofonist kõlas ebardlik, mitte inimese, kuid siiski selgesti arusaadav hääl. Samal ajal lõi ka ekraan uuesti valgeks, näidates nüüd silindri-kujulist halli, arvatavasti torni sisemust. Tuhanded masinad

158

pikkade paindlike tundlatega, mis lakkamatult sid. Justkui oleksid need vahetpidamatult tegutsevad eli olendid...

«Planeetide gravitatsioonivälja külgetõmbejõudu ne raliseeriva seadeldise tööprintsiip põhineb faktil, et ele romagnetväli ja gravitatsiooniväli on ühe ning sama ; erinevad ilmnemisvormid,» hakkas ebamaine hääl ot kui pildil nähtut seletama. «Jõuväljade välistatavuse pri siibist järgneb, et üheaegselt kahesugune jõuväli, tähenc kaks erinevat välja...»

Ravinile tuli see inimkõnet matkima programmeerit elektronseadmega kunstlikult tekitatud hääl tuttav e See nagu polnudki tavaline elutu masinahääl, see vähem hakitud, oli kõlavam, kuidagi inimlikum ...

Ega kõrvad teda viimaks ei petnud, kui ta kuna| marsielaniku hääles arvas Parragi hääle ära tundvat?

György Botond-Bolics (sünd. 1913)

on üks ungari kaasaegse ulmeromaani silmapaistvamaid esindajaid, kelle maneeri iseloomustavad kriminaalromaani võtted ja ulme tihe seos reaalse inimliku psüühikaga.

Temalt on ilmunud romaanid «Kui udu hajub,..» (Ha felszäll a kod . . ., 1957), «Tuhat aastat Veenusel» (Ezer ev a Venuszon, 1959), «Võõral planeedil sündinud» (Idegen bolygön született, 1961) ja «Redivivus palub tuld» (Redi-vivus tüzet ker, 1969); peale selle on ta kirjutanud arvukalt kuuldemänge, telenäidendeid ja filmistsenaariumi.

T. K,